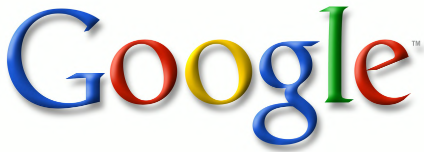

J. A. NEDERBURGH

HET STAATSDOMEIN OP JAVA

THE UNIVERSITY OF MICHIGAN
·LIBRARIES·
THE UNIVERSITY OF MICHIGAN
ARTES SCIENTIA VERITAS
1817

HET STAATSDOMEIN OP JAVA.

LEIDEN: BOEKDRUKKERIJ VAN L. VAN NIFTERIK HZ.

HET
STAATSDOMEIN OP JAVA.

ACADEMISCH PROEFSCHRIFT,

TER VERKRIJGING VAN DEN GRAAD VAN

DOCTOR IN DE RECHTSWETENSCHAP,

AAN DE RIJKS-UNIVERSITEIT TE LEIDEN,

OP GEZAG VAN DEN RECTOR MAGNIFICUS

DR. P. VAN GEER,

HOOGLEERAAR IN DE FACULTEIT DER WIS- EN NATUURKUNDE,

VOOR DE FACULTEIT TE VERDEDIGEN

op Zaterdag den 7den October 1882, des namiddags ten 3 ure,

DOOR

Izak Alexander Nederburgh,

GEBOREN TE BATAVIA.

LEIDEN,
L. VAN NIFTERIK Hz.
1882.

Aan mijne Ouders.

INHOUD.

INHOUD.

TWEEDE GEDEELTE.

Een eenvoudig, maar welgemeend woord van dank mag hier niet achterwege blijven jegens allen, wier belangstelling en hulp mij bij mijn studiën ten deel vielen. In 't bizonder zij dit woord gericht tot mijn hooggeachten promotor, Prof. Mr. P. A. van der Lith, en tot Mr. W. B. Bergsma, wier bereidwilligheid boven mijn lof verheven is.

Zoowel in Britsch- als in Nederlandsch-Indië ligt de vraag: aan wie behoort de grond, aan den soeverein, aan eene gemeenschap of aan het individu? op den bodem van schier elk groot vraagstuk van regeeringsbeleid.

Jhr. Mr. J. K. J. DE JONGE,
De opkomst van het Ned. gezag in Oost-Indië,
Dl. II, blz. 34.

INLEIDING.

Wat het gewezen lid der Tweede Kamer GODEFROI (Hand. v. d. St. Gen. 1865—66 blz. 538) verklaarde, dat hij nl. alles gelezen had, wat over deze kwestie (nl. de agrarische of toen de „koloniale") geschreven is, zou ik hem niet na kunnen zeggen, al „duizelt" het mij, evenals hem, „nog van al de geleerdheid, die daarbij is aan den dag gelegd."

Dat vele, voor zoover ik er kennis van heb kunnen nemen, heeft mij gedwongen om tot vrij strenge afbakening van mijn doel over te gaan.

Een eerste gevolg daarvan is, dat ik af heb moeten zien van het geven eener inleiding, die eenigszins volledig het ontstaan der hier behandelde kwestie en de wijze, waarop zij allengs de belangstelling van zoovelen veroverde, zou schetsen.

Laat ik de woorden van het lid der Tweede Kamer WINTGENS (Hand. v. d. St. Gen. 1865—66, blz. 542) mededeelen om door de tegenstelling in kortere bewoordingen de strekking mijner weggelatene inleiding te kunnen weergeven.

„Maar daar is een derde belang...." „Dat belang steekt met klimmende stoutheid het hoofd omhoog. Dat belang is

het bizonder belang, dat zich door kapitaal en industrie wil stellen op de plaats, die aan de beide andere belangen, die ik noemde: moederland en Javaansche bevolking, toekomt."

De voorstelling zou bij mij eenigszins anders geschieden.

De „administratieve traditie" (THORBECKE), dat de staat eigenaar van al het land is, vond in het begin dezer eeuw geen weerstand. Over het algemeen bracht ze geen daadwerkelijk verschil in den toestand van den Javaan. Hij bleef zijn land bezitten, zooals hij het sinds jaren gewoon was, hoewel indirekt de landrente op den duur wel belangrijke gevolgen voor den aard van het landbezit had. Werd er al eens door het Goevernement, krachtens zijn algemeen eigendomsrecht, vrij willekeurig over den grond beschikt, de Javaan had het altijd toch beter dan onder zijn vroegere, despotische regeerders; en anderen kwam het niet in de gedachte zich met de rechten van den Inlander te bemoeien. Dit duurde voort tot de staat zich op het gebied van de bizondere personen ging begeven. Uit verdrukking komt kracht. De ondernemingsgeest der partikulieren, reeds lang bekneld en nu geheel in het nauw gebracht, ontwikkelde weldra zijn sluimerende krachten en ving den strijd ter verdediging van zijn gebied aan. Niet echter was die strijd èn tegen den staat (of „het moederland") èn tegen de Javaansche bevolking gericht. Integendeel, tegenover de usurpaties van den staat waren de belangen zoowel van de Javaansche als van de Europeesche bizondere personen één: het gemeenschappelijk gevaar verbond hen.

Aan dien strijd der Europeesche partikulieren hebben wij dan ook de beweging te danken gehad, die ten slotte tot toekenning van onaantastbare rechten aan den Javaan en tot ernstig streven naar vrijen arbeid leidde. Aan dien drang danken wij de pogingen om den agrarischen toestand te regelen, die wel meermalen mislukten voor de „Agrarische Wet" tot stand kwam, maar toch den stoot gaven aan het

onderzoek naar de rechten van den Javaan op den grond, dat in 1868 werd gehouden. —

Maar ook in andere opzichten heb ik menig punt onbehandeld moeten laten, dat min of meer in verband stond met mijn onderwerp.

Vooreerst heb ik alleen het staatsdomein op Java besproken, al zal wellicht het een en ander, door mij betoogd, even goed voor de andere bezittingen opgaan. De toestanden in den Indischen Archipel loopen te veel uiteen, dan dat ik gelegenheid gehad zou hebben om geheel Nederlandsch Indië tot operatie-basis te nemen; maar zelfs op Java heb ik, met het oog op art. 27 van het Regeerings-reglement, de Vorstenlanden moeten uitsluiten van de algemeene behandeling. Evenzoo de „partikuliere landerijen" beoosten en bewesten de rivier Tjimanoek, waar de toestanden door kontrakten en reglementen worden beheerscht en in menig opzicht van den algemeenen regel wordt afgeweken. Zooals blijken zal heb ik ook aan het historisch-legislatief gedeelte van het domeinrecht slechts een kleine plaats in kunnen ruimen.

Al deze onderwerpen worden soms wel even aangeroerd, maar niet systematisch behandeld; evenmin het zoogenaamde „kommunaal bezit", hoewel ik volkomen erken, dat dit een belangrijk standpunt in den agrarischen toestand van Indië inneemt en onafscheidelijk is van elke kwestie over grondbezit op Java.

Eindelijk zal het ook bij inzage ieder dadelijk blijken, dat ik het eerste en grootste gedeelte mijner dissertatie met meer uitgebreidheid en voorliefde behandelde dan het laatste. De redenen daarvoor vindt men ter gelegener plaats.

Maar men behoeft niet opmerkzaam gemaakt te worden op het vele, dat aan deze behandeling van het staatsdomein op Java ontbreekt. Bij de lezing zal dit van zelf wel blijken.

EERSTE GEDEELTE.

Wat is Staatsdomein op Java?

Terwijl het oorspronkelijk mijn voornemen was, het domeinrecht in Indië na een korte historische inleiding uitsluitend volgens de tegenwoordige wetgeving te behandelen, met terzijdestelling van alle aanverwante kwesties, bleek dit mij hoe meer ik mij met het onderwerp vertrouwd trachtte te maken des te onmogelijker. Met de algemeene benaming staatsdomein, zooals die in de Indische wetgeving wordt opgevat, kon ik mij niet vereenigen; daarop voort te bouwen, ware dus gelijk aan het ontwikkelen van een wiskundig stelsel uit een stelling, van welker onjuistheid men overtuigd is.

De inhoud van deze dissertatie is daardoor natuurlijk veel afgeweken van het oorspronkelijke ontwerp. Vóór alles toch moest vaststaan niet alleen, wat volgens den Nederlandsch-Indischen wetgever of volgens den Javaan, die weinig duidelijke begrippen over zulke zaken heeft, domein is, maar ook wat volgens algemeene beginselen, op Indische toestanden toegepast, domein kan en moet zijn.

De vraag „wat is staatsdomein?" zal dus uit verschillende oogpunten beschouwd moeten worden. Allereerst is het noodig haar ook door het privaatrecht van den Inlander, zuiver en verwrongen, toe te lichten, om een eerste moeilijkheid tegemoet te gaan: de „Oostersche" of wel Mohamedaansche, Hindoesche of Javaansche eigenaardigheden, die als exceptie opgeworpen worden. De invloed der Europeesche kolonisatie zal hierbij ook ter sprake dienen te komen. Daarop zal in 't kort de Nederlandsch-Indische wetgeving op dit gebied weergegeven worden, om eerst daarna aan eenige algemeene beschouwingen een kritiek van de te voren vermelde bepalingen toe te voegen.

EERSTE HOOFDSTUK.

NATIONAAL INDISCH RECHT.

Het is niet mogelijk in de geschiedenis van den Indischen Archipel tot vergelegen tijdperken door te dringen, ten minste voor zoover betreft de kennis der binnenlandsche staatsregelingen en van het recht dier tijden. Enkele overblijfselen uit die grijze oudheid, gedeeltelijk reeds ontcijferd, geven wel éénig licht daaromtrent, maar het is nog te zwak om er over juridische zaken zekerheid door te verkrijgen.

Moge toch omtrent de taalkundige juistheid der vertolking, door sommige groote geleerden van de oude opschriften gegeven, geen twijfel bestaan; een taalkundig klein, misschien zelfs nooit in acht genomen verschil, kan van groot belang zijn op juridisch gebied. Een voorbeeld zal het duidelijk maken, waarom ik de oude oorkonden zoo weinig heb geraadpleegd.

Mij werd gewezen op een Javaansche oorkonde uit de 9de eeuw na Chr., waarvan Prof. KERN een vertolking heeft vervaardigd en medegedeeld *a*). Hoewel daarin zaken, dit onderwerp rakende, voorkomen, heb ik er geen beslist gebruik van kunnen maken; zoolang de algemeene maatschappelijke toestand van die eeuwen zoo weinig bekend is, kan men het daar voorkomende niet juridisch apprecieeren.

Wel blijkt uit een gedeelte van het stuk (zie blz. 80), dat zekere Mijnheere te Bodhi-mimba tegen betaling gronden heeft verkregen van verscheidene daargenoemde personen, waaruit zou kunnen worden opgemaakt, dat die gronden in privaat eigendom waren; maar men zou tegen die gevolgtrekking bezwaren kunnen inbrengen, die haar alle waarde voor een betoog ontnemen. Immers, men zou de betaalde som even goed kunnen beschouwen als een schadevergoeding, aan genoemde personen gegeven voor het gemis van de gebruiksrechten, die zij hadden op landen van den vorst, eigenaar van alle landen. Ook zou het feit, dat alle grondverkoopers in hun kwaliteit (van oudste assessor, jongste assessor, bode enz.) worden opgenoemd, even goed verklaard kunnen worden uit het ambtelijk landbezit of kommunaal bezit, als uit een eenvoudige formaliteit: het vermelden der ieder toekomende titels, misschien ook wel tot nadere aanduiding van den juisten persoon.

Ik zou tegen zulke aanvallen mij niet weten te verdedigen en zal mij dus niet verder op dit glibberig terrein begeven.

Toch kan men zich niet op hetgeen de tegenwoordige eeuw ons daaromtrent ter waarneming aanbiedt verlaten bij het beantwoorden der vraag: is het een begrip, dat in de natuur van den Javaan ligt, dat hij geen eigendom van den grond

---

a) Versl. en Meded. der Koninkl. Akademie v. Wetensch. Afd. Letterk., 2e reeks, 10e deel blz. 77 vlgd.

kan hebben en alle grond den vorst behoort? Want de rechtstoestand der gronden op Java heeft zooveel lotgevallen gehad, is aan zooveel willekeur der vorsten en andere storende invloeden blootgesteld geweest, dat bij den eersten blik zich aan den beschouwer niets schijnt voor te doen dan een bonte mengeling van de uiteenloopendste begrippen, zonder eenig heerschend beginsel.

Die vervormingen kunnen echter geen bezwaar zijn om een toestand te herstellen, die reeds bestaan heeft en dus niet met den aard van het volk strijdt, vooral als die toestand meer overeenkomt met den nu bestaanden regeeringsvorm, dan de gedaante door niet meer bestaande tirannen aan het recht gegeven.

Daarom trachtte ik langs anderen weg tot het doel te geraken. Ik trachtte mij een voorstelling te geven van de wijze, waarop het begrip eigendom en daarnaast de rechten van den soeverein zich bij volken in primitieven staat hebben ontwikkeld. Dat ik mij daarbij zooveel mogelijk op een objektief standpunt plaatste en mij losmaakte van de rechtssystemen, die in den loop der tijden opgebouwd zijn door juristen, was noodzakelijk.

Bij vergelijking met gegevens in den Indischen Archipel vond ik veel, dat mijn bespiegelingen bevestigde. Vandaar dat in de eerste en tweede paragraaf van dit hoofdstuk zooveel aanhalingen, de buitenbezittingen betreffende, voorkomen. Maar men zal mij wellicht tegenwerpen, dat de Javaan een ander volk is dan b.v. de Sumatraan. Vooreerst moet ik daarop antwoorden, dat op Java, door de wet geheel gelijk behandeld, ook verschil van volk bestaat; dat bovendien de meeste volken van den Archipel elkaar verwant zijn, althans meer dan een van hen den Europeaan; waar nu begrippen bij verscheidene volken van den Archipel worden teruggevonden, die niet van de gewone afwijken, mag niet dan op overwegende gronden worden aangenomen, dat één volk

zoozeer van dien regel zou zijn afgeweken, alleen als gevolg van zijn bijzonderen aard.

Bovendien zal het echter uit de aanhalingen blijken, dat, van sommige der algemeen opgemerkte verschijnselen ook op Java nog overblijfselen te vinden zijn.

Daaruit heb ik vrijmoedigheid geput om de volgende regelen neer te schrijven en als uitgangspunt voor verdere betoogen te doen dienen.

Het zal misschien verwondering baren, dat in de eerste § geen plaats wordt ingeruimd aan de bespreking der vraag, of het gemeen-bezit op Java, en in Indië in het algemeen, niet de oorspronkelijke vorm van grondeigendom is geweest.

Was het mijn plan uitsluitend den privaat-eigendom op Java te bespreken, voorzeker ik had dit moeilijke onderwerp niet kunnen vermijden. Bij de lezing dezer bladzijden houde men echter in het oog, dat de rechten der privaat-personen op den grond alleen besproken worden met het oog op het verband, waarin de rechten van den Soeverein daarmee staan. Het private recht nu moge gemeenschappelijk uitgeoefend worden of door één persoon; dit doet tot de rechten van den soeverein niets af.

Twee redenen versterkten mij in het besluit dit omvangrijk gebied niet te betreden. In de eerste plaats geeft hetgeen men in den Indischen Archipel aantreft geen recht te veronderstellen, dat het familieverband er ooit zoo sterk is geweest, als bij de andere volken, waar het den grondslag vormde voor het gemeenschappelijk bezit (wel te onderscheiden van het tegenwoordige kommunaal bezit op Java, waarover ik even zal uitweiden in § 4; daar dit geen privaat bezit is en, zooals blijken zal, aan latere, geheel andere oorzaken zijn bestaan waarschijnlijk dankt). Alleen in het Goevernement van Sumatra's Westkust treft men een met het vermogensrecht nauw samenhangend familieverband

aan; de oorzaken daarvan zijn het erf- en huwelijksrecht, dat zoozeer van het Javaansche verschilt, dat men hetzelfde verschijnsel althans niet om dezelfde oorzaken kan verwachten. Het recht daar door de soekoe's op hun grond uitgeoefend is bovendien zuiver privaatrecht en staat lijnrecht tegenover de eigendomsrechten, die de staat zich zou mogen willen aanmatigen.

In de tweede plaats is bij de geleerden, die over dat oorspronkelijke gemeenschapsbezit handelen, steeds sprake van een tijd, dat een geordend bestuur reeds is ontstaan *b*). Mijn aanvangspunt heb ik vroeger gesteld: in een tijdvak, dat een zwervende levenswijze en overvloed van land de geringe bevolking zich te veel deed verspreiden om een nauw aaneengesloten familiekring mogelijk te maken en dat geen machtige vorsten en roofgierige heeren de markvereeniging noodig maakten.

In elk geval: de kwestie kommunaal of individueel bezit valt niet direkt binnen de grenzen van dit onderwerp. Mijn hoofdstreven was in de eerste § na te gaan, hoe het begrip eigendom, daargelaten den vorm daarvan, zich ontwikkeld heeft, welke voorstelling de Inlander zich van dit recht heeft gemaakt. Hiervoor vond ik de gegevens allen in onwraakbare getuigenissen uit Indië zelf. Het vergelijken van oud-Germaansche en andere oude toestanden heeft tegenover deze feiten wellicht een wetenschappelijke, maar geen groote praktische waarde.

---

b) Zie PIERSON, Koloniale Politiek, 1877, Hoofdstuk VIII.

§ 1.

De ontwikkeling van het begrip eigendom, in 't bizonder grondeigendom.

„Was das erste betrifft, so ist es klar, dass der Besitz an sich, seinem ursprünglichem Begriffe nach, ein blosses Factum ist" c).

Hoe natuurlijk het begrip eigendom ons ook voorkome, deze instelling is toch een voortbrengsel van maatschappelijke behoefte, dat bij volkeren, die nog weinig ontwikkeld zijn en wier getalsterkte nog lang niet geëvenredigd is aan de uitgestrektheid der door hen bewoonde landstreken, niet bekend is.

Reeds de tegenstelling van eigendom en bezit getuigt van meerdere bevolktheid en ontwikkeling der maatschappij. Volgens de beteekenis, die wij daaraan hechten, zijn beiden als 't ware loten uit het natuurlijk bezit voortgesproten. Waarschijnlijk heeft zich bij den natuurmensch het bezit zelfs niet verder uitgestrekt dan tot de feitelijke beheersching eener zaak. Die natuurmensch kende nog geen kunstig samenstel van rechtsbepalingen, had nog geen bewustzijn van de eenvoudigste rechtsbeginselen; maar één ding gevoelde hij, één ding stond bij hem vast: hij bestond en had daar recht op. Dat is het met den mensch voor hem geboren recht, dat hij steeds met de meeste kracht tegen elkeen handhaaft: het bestaan en de daartoe noodzakelijke voorwaarden.

Ook nu nog spruiten voor ons hieruit alle rechten voort. Waar echter onze behoeften tot een ontzettende hoeveelheid zijn uitgebreid en ons groot aantal een ingewikkelde regeling

---

c) VON SAVIGNY, Das Recht des Besitzes, 6e uitg. blz. 25.

noodig maakt, wil ieder de voor hem noodige levensvoorwaarden vinden kunnen en wil de strijd om het bestaan in een betrekkelijk harmonisch geheel opgelost worden, dat men maatschappij, of, bij delegatie, staat noemt; daar bestaat die strijd nog niet bij den mensch in den toestand, die boven bedoeld is, en (wat gedeeltelijk oorzaak daarvan is) zijn behoeften zijn uiterst gering.

Ook hij verschaft zich al de voorwaarden van zijn bestaan; intellektueele behoeften kent hij echter niet, weelde evenmin, en ruimschoots verschaffen de uitgestrekte wouden en rivieren van zijn geboorteland hem om niet al wat hij begeert: wild en visschen, vruchten en honing tot voedsel, water tot lafenis, boomschors tot bescherming tegen koude en hitte, hout, steen en ijzer tot vervaardiging zijner eenvoudige wapens.

Nog denkt de zwerveling er echter niet aan zich op onroerende *d*) zaken iets aan te matigen, wat wij een eigendomsrecht zouden noemen. Vestigt hij zich tijdelijk ergens om zijn vee te weiden of boschprodukten in te zamelen, voorzeker hij zou vreemd opzien en toornig worden, wanneer een ander hem door hetzelfde te doen kwam storen in zijn bezit; immers een eind verder kan die stoorder hetzelfde doen zonder hem lastig te vallen; daarom doet zoo'n geval zich dan ook uiterst zelden voor *e*); en in die gevallen zal

---

d) Het is onnoodig hier over het recht op roerende zaken in 't bizonder uit te weiden. Door de mogelijkheid om die mee te voeren en de meerdere macht, die daarover kan uitgeoefend worden zal het begrip eigendom zich daarbij natuurlijk eer ontwikkelen, vooral daar de benuttiging meestal een vervorming of bewerking, die inspanning vereischt, noodig maakt.

e) Rés. Borneo's Westerafd. ad vraag *B* IV*b* (blz. 17): „De groote uitgestrektheid der woeste gronden bij het nomadenleven, dat de bevolking in de binnenlanden leidt, maakt dat kwestiën (over grond) zich zelden voordoen, en dat iedereen meer genegen is een ander nog niet ontgonnen stuk grond, dat steeds voldoende voorhanden is, te nemen, dan wegens een ontgonnen gedeelte in mogelijke onaangenaamheden te komen." Wat voor ontgonnen gronden geldt, zal te meer gegolden hebben voor tijdelijk gebruikte.

òf de ruwe kracht (door sommigen zeer juist het onrecht van den sterkste genoemd) het geschil moeten beslissen, òf — waar men elkaar daartoe te welgezind is — zegt men tot elkaar, als Abraham tot Lot: „Is niet het gansche land voor uw aangezicht? Scheid u toch van mij; zoo gij de linkerhand kiest, zoo zal ik ter rechterhand gaan; en zoo gij de rechterhand, zoo zal ik ter linkerhand gaan" *f*).

Wil men zich niet tevreden stellen met het voedsel, dat de vruchten des bodems van zelf opleveren, maar den grond beplanten, welnu, men heeft slechts een deel van het woud om te hakken, soms zelfs zonder den grond eerst van wortels en diergelijke te zuiveren, en een weinig zaad aan de aarde toe te vertrouwen: de nog nimmer door menschenhanden dienstbaar gemaakte aarde in haar onbegrensde vruchtbaarheid brengt haast om niet het gewenschte voedsel op *g*).

Wel wordt de grond door zulk een roofbouw in enkele jaren geheel uitgeput; maar wat nood? Dan — ja soms reeds na één oogst *h*) — wordt de grond weer verlaten *j*), een andere plek ontgonnen en weldra bedekt de natuur de verlaten plek weer met halm- en struikgewas, eersten overgang tot een tijdperk, waarin niets meer zal getuigen van de verwoesting, door menschenhanden onder die eeuwenoude boomen aangericht.

Ontegenzeggelijk getuigt deze — zij 't ook gebrekkige — landbouw reeds van een meergevorderd stadium van ontwikkeling: althans éénige inspanning wordt reeds aangewend tot verkrijging der behoeften en reeds éénigen tijd blijft men

---

f) Genesis XIII: 9.

g) Résumés van: Timor blz. 5, Celebes blz. 4, Menado blz. 3 enz. Ook op Java treft men dezen nomadischen landbouw nog zeer veel aan. Zie o.a. Eindrés. I. blz. 133 § 5*b*, II. blz. 7 § 11 en blz. 64 § 22*a*.

h) Zie b.v. Eindrés. I. blz. 76 § 19.

j) Zie b.v. Eindrés. I. blz. 115 § 3, blz. 178 § 68, II. blz. 45 § 40*b*, blz. 88 § 19*b*, blz. 109 § 22 al. 5.

op dezelfde plek gevestigd. Dit nu zijn twee gewichtige faktoren tot maatschappelijke ontwikkeling van den mensch en bevordering van het begrip eigendom *k*).

Hoe zwervender zijn leven is, hoe meer het individu geneigd is de gansche aarde of het deel er van, dat hij kent, als één ondeelbaar geheel te beschouwen, dat op zijn oppervlakte voortdurend voortbrengselen aanvoert tot voeding van de daarop levende wezens, en daartoe ruimschoots voldoende.

Ieder eigent zich toe, wat hij op 't oogenblik noodig heeft, maar het formeele bezit (d. i. zonder feitelijke heerschappij) bestaat niet *l*) en kan niet bestaan. Vooreerst toch heeft niemand er behoefte aan *m*). Bovendien, hoe zou zulk een recht uitgeoefend worden? Zou men verkoopen of verhuren, wat men zelf niet noodig heeft? Maar niemand zou, waar men grond, boomen, alles zonder moeite kan nemen, zich als kooper of huurder opdoen. Zou men bij het verlaten van

---

k) Zelfs bij deze minder zorgvuldig bebouwde en produktieve tĕgals valt het op, hoe een recht ontstaat, zoodra de bedoeling is een voortdurende bezetting, terwijl bij de voor eenigen tijd ter bebouwing geokkupeerden van geen recht, alleen van een feit sprake is. Zie Eindrés. II. blz. 96 § 3 al. 3 en 4.

l) Rés. Borneo's Zuider- en Oosterafd.: „In sommige afdeelingen" (van de nog zeer weinig bebouwde Z. en O.-afd. v. Borneo) „kan de ontginner slechts rechten op die gronden doen gelden, zoolang hij ze bewerkt." — Ook in de Yajnavalkya (II. 27), die anders van een reeds vrij ontwikkeld maatschappelijk recht getuigt, vond ik een plaats, waaruit ik meen te mogen besluiten, dat het okkupeeren en in eigendom hebben van grond, dien men niet gebruikt, er niet gebruikelijk was: „Erwerb gilt mehr als genuss, ausser wenn dieser schon von den vorfahren stammt" (d. i. het recht van den eersten bezitter en zijn rechtverkrijgenden gaat boven dat van dengeen die toevallig in het bezit is op het oogenblik, tenzij langdurig bezit, dus usucapio, het recht van den eersten bezitter heeft verdrongen); „aber selbst erwerb hat keine Kraft, wenn gar kein genuss da ist."

m) „Het komt echter nimmer voor, dat iemand zijn rechten op den door hem verlaten grond doet gelden." (Rés. Zuider en Oosterafd. van Borneo blz. 14).

een plek rechten op de reeds gebruikte gronden wenschen te behouden voor zich zelf? Maar waartoe zou dit dienen? Waarschijnlijk keert men er nooit weer; mocht dit echter gebeuren en de vroegere plek door een ander bezet gevonden worden, daarnaast is nog genoeg andere grond *n*). Ook zouden transakties als verkoop moeilijk plaats grijpen bij gebrek aan kapitaal en ruilmiddel. De aarde met al, wat er op en in is, is aller gemeenschappelijk kapitaal, waarvan de interessen door ieder naar gelang zijner behoeften worden genoten.

Zoo is dan door de omstandigheden het bezit tot de behoefte, tot de feitelijke heerschappij beperkt *o*), en gelukkig! Waar onmetelijke uitgestrektheden nog voor den eersten in bezitnemer gereed liggen, moet of kan althans de toepassing van een onbeperkt okkupatierecht in latere tijden tot veel ellende en veel valsche toestanden aanleiding geven,

---

n) Zie noot *e* hiervoren — „Wordt de grond verlaten dan verliezen zij het recht er op." (Res. Sumatra, blz. 101.)

o) Met alle bescheidenheid, die mij tegenover VON SAVIGNY past, zij het volgende opgemerkt: Op blz. 2 der 6e uitg. van zijn „Recht des Besitzes" zegt hij: „Alle denken sich unter dem Besitz einer Sache den Zustand, in welchen nicht nur die eigne Einwirkung auf die Sache physisch möglich ist, sondern auch jede fremde Einwirkung verhindert werden kann. So besitzt des Schiffer sein Schiff aber nicht das Wasser, auf welchem er fährt, obgleich er sich beider zu seinen Zwecken bedient." Uit het volgende blijkt, dat hij hier niet het juridische, maar het oorspronkelijke bezit wil definieeren. Als zoodanig schijnt mij de omschrijving onjuist toe. (Uit de „Zusatz der 6e Ausg." blijkt dan ook, dat hij hier van de te gebruiken uitdrukkingen niet zeker was.) Het oorspronkelijke bezit was niets dan een een feit, zooals hij trouwens elders ook duidelijk zegt. Volgens zijn definitie zou de man niet bezitten, die niet in staat is welke overmacht ook te beletten op zijn zaak „einzuwirken". Of bedoelt hij de juridische mogelijkheid om „jede fremde Einwirkung zu verhindern"? In dit geval staat hij reeds op het terrein van het recht van bezit. — Dat overigens het oorspronkelijke bezit slechts bestaat, zoolang men er niet uit ontzet wordt (wat echter niet altijd gebeurt, al is het mogelijk), is geheel iets anders.

wanneer het bezit in zoo uitgebreide beteekenis wordt opgevat, als dit in onze maatschappij het geval is. De eerstkomende kan zoodoende geheele streken okkupeeren. De gewone opvatting toch is, dat eigendom ontstaat door een daad van bezit op een aan niemand toebehoorende zaak te volvoeren. Maar men kan een daad van bezit op een zeer groote zaak uitoefenen, door dien in eigenlijken zin slechts op een klein gedeelte van het geheel te verrichten, mits de wil maar op het geheel is gericht. Zoo okkupeert men een onbeheerd geraakt huis, al bewoont men ook slechts een kamer er van; een boomgroep door van een deel der boomen produkten in te zamelen; een eiland door de betreding er van, — alles mits slechts de wil op het geheel gericht zij. Een bepaalde verhouding van het gedeelte, dat men werkelijk gebruikt tot dat, wat men in bezit neemt, bestaat niet bij het formeel bezit *p*). Dit kan in meer bevolkte en beschaafde landen geen kwaad: zoo men er al grond vindt, die niemand toebehoort, de omvang zal altijd vrij beperkt zijn door de grenzen der omliggende, reeds in eigendom zijnde gronden. Bovendien houdt in zulke maatschappijen de staat reeds toezicht op de onbeheerde gronden of heeft ze zich toegeëigend in het

---

p) Ook hier valt het weer in het oog, dat juridisch bezit en eigendom slechts voor geordende maatschappijen geschikt zijn. Daar heeft over het algemeen alle grond een eigenaar, is elk eigendom bepaald door de grenzen der omliggende eigendommen als anderszins. Waar men dus op een deel van een stuk grond bezit uitoefent, weet men, welk geheel daardoor beheerscht wordt. De eisch nu, dat men elk nog zoo klein onderdeel van het geheel feitelijk in bezit neme om bezit van bet geheel te verkrijgen, wordt in geen ontwikkeld rechtssysteem streng toegepast en dit is om bovengenoemde reden ook niet noodig. Doet de vraag door welke handeling men bezit van een geheele zaak krijgt, zich echter ergens voor, waar men de geldende, juridische opvatting van bezit moet toepassen op streken, onder het gebied van een geordende maatschappij vallende, maar nog slechts zeer weinig geokkupeerd en bewoond, dan zal men òf weer tot het natuurlijk bezit terug moeten keeren, òf vrij willekeurig bepalen, over hoe groot een uitgestrektheid en door welke formaliteit men bezit verkrijgt.

algemeen belang. Logisch echter bestaat er geen verschil tusschen hem, die door okkupatie zich bezitrecht op meer, dan hij werkelijk in gebruik neemt, aanmatigt en hem, die, een uitgestrekt onbewoond land ontdekkende, dit tot zijn eigendom verklaart.

De toepassing van dit okkupatierecht op zoo grooten schaal moet er toe leiden, dat, als de geokkupeerde streek dichter bevolkt is geworden, doordat de grond zich in handen van één of van eenige weinige eigenaren bevindt, de geheele bevolking tot pachters wordt teruggebracht. Dit is een toestand, die, waar deze eigendom zuiver privaatrechtelijk wordt opgevat, niet houdbaar is. Geen plek, waar de ingezetene zeker is te zullen mogen verblijven, tenzij hij zich dit door een overeenkomst met den grooten grondeigenaar verzekert; geen zekerheid, dat zijn arbeid hem in staat zal kunnen stellen, om iets op aarde het zijne te noemen dan het hoognoodige, om een (zij 't ook gering) vermogen bij overlijden aan zijn kroost achter te laten, want zoolang de eigenaar als pacht van zijn land slechts zooveel vraagt, dat de bebouwer en de zijnen nog genoeg voor hun levensonderhoud overhouden, zal de konkurrentie hem steeds bebouwers bezorgen *q*).

---

q) De reden, dat ik hierover uitweid is deze: het is zeer goed mogelijk, dat sommige Indische vorsten zich geheele onbewoonde streken formeel toeëigenden, toen de bevolking nog slechts een klein deel van haar vaderland bedekte. In dien tijd streed echter de formeele okkupatie nog tegen de natuur der zaken en was iets, dat de Inlander zich niet anders zal hebben voorgesteld dan als een gebiedsafbakening ten behoeve van het algemeen. Dit is van belang met het oog op sommiger beweeren, dat de vorst in Indië privaatrechtelijk eigenaar van den grond zou zijn, en daarop hen, wier afstammelingen nu zijn onderdanen zijn, als pachters plaatste. Het strijdt tegen elk billijkheidsgevoel, dat een vorst zóó, met één woord een geheel land zijn privaateigendom zou kunnen maken en voor elk de mogelijkheid uitsluiten om zich eenig vast recht op grond te verwerven. (Zie noot *t*[2]).

Het menschelijk gevoel verzet zich daartegen. De aarde is niet bestemd om aan weinigen, die er het eerste bij zijn, toe te behooren, terwijl die de overigen bij wijze van gunst daarop toelaten. Elk neme daarvan om in zijn behoefte te voorzien zonder anderen uit te sluiten van de vrijheid om dit ook te doen *r*). Eerst waar een streek goed bevolkt is geworden, ontstaat behoefte aan het recht van den eerste. De overvloed van alles maakt daar niet meer, dat elk zich gemakkelijk alles kan verschaffen zonder anderen te hinderen. Botsing van belangen dreigt en heeft weldra plaats, zoodat een regeling noodig wordt. Het ligt voor de hand, dat waar meer personen dezelfde zaak wenschen te gebruiken, men bij zulk een (meestal stilzwijgende) regeling aan hem, die ze reeds in bezit heeft, dit gebruik laat blijven.

Zoo is er dan eerst sprake van een r e c h t *s*), waarvan men vroeger zich geen rekenschap gaf; zoo ontstaat het maatschappelijk bezitrecht, het eigendomsrecht.

Eigendomsrecht is dus het recht van den eersten bezitter op een zaak met uitsluiting van alle andere personen. Daar echter het overdragen van een zaak aan een ander, waar de zaken en vooral de grond meer waarde krijgen, wat uit het ontstaan van het recht van eigendom reeds blijkt, zich weldra voordoet en de erfopvolging reeds vroeger bestaan zal hebben, moet men onder eersten bezitter ook verstaan zijn-rechtverkrijgenden *t*).

---

r) Zie Rés. Celebes (blz. 26), onderafd. Bikeroe, waar men „niemand eenig recht van eigendom op onbebouwde gronden toekent." Ook op een groot gedeelte van Java, beschouwt men de aarde als „hac oellah", die eerst door ontginning eigenaar van een bepaald persoon kan worden.

s) In Krawang definieerde de Inlander zijn rechten op grond als „rechtmatig bezit." Dit kan hier niets beteekenen dan eigendom: bezit tot recht geworden.

t) De ontwikkeling van huur en verhuur en alle verdere delegatie van een gedeelte van het eigendomsrecht volgt van zelve uit de koop en ver-

Heeft zich reeds vrij spoedig een bezit door kinderen en andere leden van het huisgezin naast het alleroorspronkelijkste bezit voorgedaan, waar de gronden in omstreken van de zich ontwikkelende centra van bevolking geheel in privaatbezit zijn overgegaan, zal zich weldra het verschijnsel voordoen, dat het bezit door derden zich uitbreidt tot anderen dan de familie des bezitters; die bij hem in dienst treden of aan hem onderworpen zijn.

Aldus ontwikkelt zich uit de possessio naturalis, het in eigen persoon beheerschen eener zaak, het bezit door derden en het eigendomsrecht en verdwijnt de beperking van ieders bezitting tot wat hij noodig heeft. Het maatschappelijk verkeer neemt toe, zekere mate van weelde ontstaat en verdeeling van arbeid heeft plaats, waardoor sommigen in 't eene opzicht meer bezitten (b.v. in land) dan zij van de opbrengst in natura noodig hebben, terwijl anderen weer heel geen land hebben. De ruilhandel breidt zich uit en het verschil van vermogen ontstaat hierdoor en groeit steeds aan als gevolg van der menschen uiteenloopende vlijt en bekwaamheid, gepaard met de verdeeling ten gevolge der erfopvolging.

Verschillende omstandigheden kunnen er echter toe medewerken, dat deze stadia van ontwikkeling gedeeltelijk naast elkaar of in andere volgorde zich voordoen.

Waar de bevolking b.v. spoedig het zwervende leven opgeeft, zich in vaste woonplaatsen vestigt en daaraan gehecht wordt, ontstaat het eigendomsrecht, terwijl op betrekkelijk kleinen afstand nog overvloed van onbenutte gronden is.

Dit kan ook weer in zooverre invloed hebben, dat de grond zoodoende nog te weinig waarde heeft, dan dat over-

---

koop en kan hier onbesproken blijven. Ook de verdere uiteenzetting van door de maatschappij beschermd bezit, en bezit als middel om eigendom te verkrijgen ligt buiten dit bestek. Het doel is slechts de ontwikkeling van het begrip, niet van het recht, na te gaan.

dracht onder bezwarenden titel in gebruik zou geraken, omdat de vertrekkende elders geen gronden voor de verlatene in de plaats zal behoeven te koopen — er is nog genoeg ter ontginning beschikbaar *u*) — en omdat een andere reden om zich van zijn grond te ontdoen niet denkbaar is *v*). Grond te verkoopen is dan niet gebruikelijk, tegen de adat, wat dikwijls langzamerhand met ongeoorloofd gelijk gaat staan *w*).

Verre is het er ook van af, dat de volken, wier ontwikkelingsgang hierboven gedeeltelijk beschreven werd, zichzelven een duidelijke voorstelling van hun rechten zouden maken, en nog minder kan men natuurlijk verwachten, dat zij in hun terminologie die juistheid zouden hebben, waarmee een jurist zijn begrippen uitdrukt.

Goed begrensde uitdrukkingen, waarmee bezit en eigendom onderscheiden worden, treft men weinig aan. Algemeen bezigt men voor alles wat is gebruiken, bezitten, onder zijn

---

u) Zoo is in 't onder direkt beheer gebracht gedeelte van Celebes de verhouding van onbebouwd tot bebouwd land = 2,78 : 1; iets dergelijks in Borneo's Westerafd. (Rés. blz. 15); in de Zuid- en Oost. afd. is de verhouding = 36 : 1. Ook elders in den Indischen Archipel, ook op Java, vindt men nog enorme hoeveelheden onbebouwd land.

v) „Wie zou ook bebouwde gronden willen koopen, daar voor een ieder gelegenheid openstaat, om door eigen ontginning zooveel grond te verkrijgen als hij noodig heeft?" (Rés. Sumatra blz. 57). Uit dezen overvloed is het ook te verklaren, dat men van sommige streken leest: „wordt de grond verlaten dan verliezen zij het recht er op."

w) Zie Rés. Sumatra blz. 18—22, waarin dit duidelijk wordt uiteengezet. Hetzelfde wordt bevestigd in Rés. Sumatra blz. 57. Het Rés. Celebes blz. 24 doet zien, hoe men hier zegt: verkoop is „ongebruikelijk", daar: ze is „verboden". Hetzelfde geldt van Java (Eindrés. I blz. 124 § 26). In Pamĕkassan (zie van Vleuten, passim) was verkoop ook ongebruikelijk, o. a. van de zoutpannen. Toen echter de zoutproduktie van een last een groot voordeel voor de bezitters van pannen ging opleveren, kwam zonder bezwaren verkoop daarvan in zwang en werden daarvoor ook goede sommen besteed. Gebrek aan waarde was dus de oorzaak, dat dit niet vroeger geschiedde. (Zie ook Eindrés. II blz. 103 § 12).

heerschappij hebben, een zelfde woord, of meerderen, die echter geen vast aangenomen verschil opleveren *x*).

Zelfs het eenvoudige begrip „bezit" past de gedachtengang van den natuurmensch echter nog niet toe op den grond, waar hij dit voor andere zaken wel kent. Dit kan niemand verwonderen. Zoo volkomene heerschappij als hij weet uit te oefenen over andere zaken, die hij kan meevoeren, vervormen, vernietigen, enz., zoo beperkt is zijn heerschappij over den grond zelf. Oorspronkelijk bepaalt die zich zelfs daartoe, dat hij er zich op beweegt. Grenzen kan hij slechts aan de oppervlakte waarnemen van een overigens naar zijn begrip in de diepte onbegrensd voorwerp. Wel plukt de zwerver de vruchten van de boomen en hakt die zelfs om, zoo noodig; maar de grond zelf, daartoe strekt zijn begrip zich niet uit.

Wanneer men aanvangt zelf den grond te bebouwen en te beplanten verandert dit eenigszins. Het begrip: „niet de grond, maar wat er op staat, bezit ik" blijft echter nog lang bestaan, waar meerjarige gewassen, vruchtboomen, geplant worden *ij*). Men zou, op Java dit begrip ontmoetende, het licht aan het beweerde eigendomsrecht van den soeverein op allen grond willen toeschrijven, indien het zich ook niet

---

x) „Voor beide begrippen (nl. hezit en eigendom) heeft hij in zijne taal slechts één woord" (Eindrés. II blz. 140 § 26 einde). Het woord „jasa", dat op Java naast het Arabisch „milk" voorkomt, duidt nog het beste eigendom aan tegenover bezit en duidt aan grond, dien men zelf (of zijn voorouders) ontgonnen heeft. Het wordt echter, meen ik, alleen van grond gezegd. Voor het specifiek eigendomsrecht in het algemeen, bestaat, voor zoover ik weet, geen woord. Zie ook Eindrés. II blz. 13 onderaan.

ij) In zeer weinig bevolkte en bebouwde streken, zooals in Borneo, vindt men, dat een of meer enkele boomen in een bosch op zich zelf toegeëigend worden om er voortaan de vruchten van te plukken. Elders echter, waar geregelde aanplantingen zijn, beschouwt men den grond nog wel niet als zijn eigendom, maar zou toch niet aarzelen elk te beletten, zonder verkregen vergunning tusschen of naast zijn plantsoen te gaan planten. Onbewust en ondanks zich zelf oefent men dus op den grond zelf een recht uit.

voordeed in andere streken, waar dit recht den soeverein zeker niet door de bevolking wordt toegekend.

In dit opzicht staan licht verplaatsbare hutten gelijk met vruchtboomen: waar zoo weinig innige verbinding bestaat tusschen den grond en 'tgeen er op staat, noemt men dit laatste alleen zijn eigendom. Evenwel, als iemand anders zeide: „is die grond niet van u? Welnu, dan neem ik daar bezit van en word als eerste bezitter eigenaar; dus verzoek ik u mijn grond met uw huis te verlaten," zou de huisbewoner zulk een redeneering al heel zonderling vinden. Hij toch zegt, dat de grond niet van hem is, omdat de grond zijns inziens van niemand is, of zijn kan *z*).

Als echter verhuizing minder dikwijls en algemeen voorkomt, nadert des inwoners begrip reeds meer aan dat: eigendom van den grond zelf. Maar het meest komt hij op dien weg door den bouw van eenjarige gewassen. Treedt bij vruchtboomen het bezit van de boomen zelf meer op den voorgrond, de grond neemt die plaats in, wanneer het gewas telkens opnieuw en slechts voor korten tijd uit den vruchtbaren schoot der aarde te voorschijn komt, om — na zijn vrucht aan den mensch afgestaan te hebben — weer weg te sterven *a*[1]). Aan die onbeteekenende koren- of padihalmpjes hecht de bebouwer niet het hoofdbegrip van zijn recht, maar aan den vruchtbaren akker, waar hij alleen de opbrengst van geniet, en dien hij dikwijls zelf tot dat aanhoudende opbrengen geschikt gemaakt heeft en in elk geval geschikt houdt.

---

z) „Zonder dat immer de grond zelf in den eigendom begrepen kan worden." (Rés. Borneo's Westerafd. blz. 21).

a[1]) Benkoelen: „De grond is geen voorwerp van bezit, wanneer die grond geen sawah is, of tot sawah kan gemaakt worden." (Rés. Sumatra blz. 87). Lampongsche Distrikten: »Grond, tot sawahs hervormd, wordt als zuiver individueel eigendom beschouwd" (Rés. Sumatra blz. 101); zie ook de Résumés van: Celebes blz. 4 en Borneo's Z. en O. afd. blz. 4.

Beperkt zich de nomadische landbouw tot een tijdelijk gebruik van den onzorgvuldig ontgonnen grond, zoodat men zich van een recht nog weinig voorstelling maakt; bij den gevestigden akkerbouwer zijn aanwezig, wat ik hiervoren „twee gewichtige faktoren tot maatschappelijke ontwikkeling van den mensch en bevordering van het begrip eigendom" noemde: hij blijft op dezelfde plek gevestigd en hij geeft zich inspanning tot verkrijging van zijn levensonderhoud. Hier geen haastig omkappen van eenige boomen om tusschen de wortels in eenig zaad te strooien: zorgvuldig wordt de grond gezuiverd, omgewerkt en van afbakeningen voorzien; hier geen uitputting van de aarde na één of enkele oogsten: met zorg worden leidingen aangelegd, waaruit op gezette tijden het water over de akkers vloeit om hun nieuwe vruchtbaarheid aan te brengen, en is de grond niet vatbaar voor irrigatie of bizonder schraal, door hem geregeld braak te leggen draagt men zorg, dat de produktie niet nog afneme.

Zoo oefent de mensch eindelijk zijn volste heerschappij over de natuur uit: niet wat zij hem van zelve aanbiedt, gebruikt hij, maar wat hij verlangt te hebben, wordt haar als schatting opgelegd; niet de natuur doet nagenoeg alles, terwijl de mensch met weinig moeite de vruchten plukt; maar, waar zij haar rechten wil heroveren en zich met den geliefden dosch wil tooien, die het graan verstikt, handhaaft de landman zijn gebied en roeit al het kruid uit, dat zijn planten zou benadeelen.

Maar zelfs waar deze zorgvolle bewerking van den grond plaats heeft, waar de grond zooveel waarde verkrijgt, als de Javaan doorgaans aan zijn sawahs hecht, vindt men op Java verscheidene verklaringen, dat niet de grond aan den bebouwer behoort, maar wat er door de ontginning van gemaakt is (zoo in 't Eindrés. II blz. 14 § 28, blz. 28 § 11 einde; I blz. 197 § 24).

Men brengt hier wel eens mede in verband de beweering,

dat de Javaan geen eigendom van den grond heeft en alle grond den soeverein toebehoort, — mijns inziens ten onrechte. Deze voorstelling is de naaste overgang tot die, waarvan wij ons bedienen om het hoogste recht op genot van den grond, eigendom, uit te drukken *b*[1]).

Eigendom van land blijft toch een uitdrukking, die — zoo gebruikt — niet denzelfden omvang van machtsoefening aanduidt als wanneer men bij andere zaken van eigendom spreekt, zoodat het zeer begrijpelijk is, dat de Javaan in die beiden verschillende zaken ziet.

De beperkte mogelijkheid van heerschappij, de onbegrensdheid (onder de oppervlakte) van het voorwerp, waarop het recht gevestigd is; het feit, dat de grond een inherent deel uitmaakt van die eene, groote aarde, die aan niemand toebehoort; het nauwe verband tusschen den grond en zijn omgeving, de onderlagen, het klimaat en zoovele andere, van ons onafhankelijke omstandigheden, maken het zeer verklaarbaar, dat een eenvoudig volk een grondstuk niet als afgezonderd voorwerp, voor eigendom vatbaar acht, maar zijn eigendom noemt dat, wat hij aan eigen inspanning te danken heeft: wat hij door ontginning van den grond gemaakt heeft. Evenals de lucht boven zijn plantsoen (ook een onmisbaar vereischte voor plantengroei), acht hij den grond, waarop zijn plantsoen rust, een gemeen eigendom, waarvan hij alleen elk ander weert, omdat en doordat juist daar zijn plantsoen is.

Hier komt bij, dat de grond de heerschappij van den staat bepaalt. Grondgebied is voor hem een eerste vereischte; de grond blijft onveranderlijk zijn gebied, terwijl roerende zaken daarbuiten verplaatst kunnen worden; ook kan de staat tot vervulling van zijn plicht bepaalden grond noodig heb-

---

b[1]) Men houde echter wel in het oog, dat de voorstelling, die iemand zich van zijn recht vormt, den aard van dat recht niet bepaalt.

ben; de eigenaar moet dien dan afstaan (zij 't ook tegen vergoeding); voor bepaalde roerende zaken, zal dit zelden het geval zijn. Zoo moet het algemeene recht van den staat hem, die door deze beschouwingen geleid wordt, wel 't meeste opvallen en het grootst toeschijnen met betrekking tot den grond c[1]).

Ik geloof, dat èn met onze opvatting èn met die van den Inlander dan ook de volgende omschrijvingen zouden overeenstemmen:

Bezit van grond is: het verblijven binnen zekere ruimte, zeker gedeelte van de oppervlakte der aarde, en het gebruiken van al wat op, boven en onder die oppervlakte voor beheersching vatbaar is.

Eigendom van grond is dan: het recht van den eersten bezitter of zijn rechtverkrijgenden om te verblijven binnen zekere ruimte enz.

Het verschil tusschen onze opvatting en die van vele Javanen ligt slechts in de wijze van beschouwing, het standpunt vanwaar men uitgaat en verandert het feitelijke recht niet d[1]).

Nog een paar kleine opmerkingen, voor ik deze beschouwingen eindig.

Waar eigendom ontstaan is, heeft het maatschappelijk verkeer na korter of langer tijd ook behoefte aan verjaring. Dit is een zuiver maatschappelijke instelling, op geen hooger beginsel berustende dan dat er anders te veel onzekerheid zou bestaan en dat, wanneer van bepaalde gronden de ont-

---

c[1]) Dit staat ook weer in verband met de beschouwingen over „Staatsgebied" in Hoofdst. III.

d[1]) „Het onderscheid ligt alleen in de wijze van spreken, daar het eigenlijk op hetzelfde neerkomt, of men zegt: „de jasa is mijn, of de grond is het"," verklaarde men twee keeren in een desa van Bantam (Eindrés. II blz. 14 § 28).

ginning reeds tal van jaren geleden is, het moeilijk zou zijn aan te toonen, dat men zijn recht van den eersten bezitter afleidt, wiens naam veelal niet eens meer bekend is.

Deze verjaring strijdt echter, althans wanneer ze niet uitsluitend dient tot voltooiing van het bewijs, tegen het oorspronkelijke rechtsgevoel van den mensch. Daar, waar het verkrijgen van grond voor iedereen nog vrij gemakkelijk is en het belang der maatschappij nog niet zoo dringend een verjaringstermijn eischt, treft men dan ook voorbeelden er van aan, dat het recht van den eersten bezitter (ontginner) aan geen poena negligentiae is onderworpen, zoodat hij, hoelang ook afwezig geweest, bij terugkeer zijn eigendom steeds weer op kan eischen *e*[1]). Dikwijls ook acht men dit recht van den ontginner voortlevende, zoolang de natuur zelve niet alle sporen van de vroegere heerschappij, van de ontginning, weggevaagd en alles begroeid heeft *f*[1]).

Indien dit recht van den ontginner echter moet wijken voor het maatschappelijk belang, ligt het voor de hand, wanneer de wetgeving nog zoo primitief is en meerendeels berust op gewoonterecht (dat meestal in zeer groote verscheidenheid uiteenspat), dat dan de verjaringstermijn in de meest mogelijke ongelijkheid zal verkeeren, zoodat men dikwijls de twee uitersten in twee vlak bijeengelegen territoren *g*[1]) zal aantreffen *h*[1]).

---

e[1]) Zie o. a. Rés. Sumatra blz. 120, Rés. Celebes blz. 17 en Eindrés. II blz. 237 § 16, vooral noot *i*. Ook in het Mohamedaansche recht treft men dit nog aan (zie VAN DEN BERG blz. 111).

f[1]) Zie o. a. Rés. Sumatra blz. 52.

g[1]) Vergelijk b.v. in het Rés. Timor den regel voor de Solor-eilanden en dien voor de overige residentie, die twee uitersten vormen; Rés. Celebes, waar onverjaarbaarheid van rechten op sawahs en elders weer verjaringstermijnen van 30 jaar en minder voorkomen; Rés. Borneo's Westerafd. met verjaringstermijnen van 6 maanden tot 25 jaren of ook wel de eisch, dat alles weer woest geworden zij; enz. Voor Java zie o. a. Eindrés. II blz. 237 § 16.

h[1]) Door het feit, dat geen vaste verjaring bestaat, doen zich feiten voor,

De omstandigheid, dat voor een man, die zooals de Javaan en de meeste inwoners van den Indischen Archipel bijna uitsluitend van den landbouw leeft, het stuk land, dat hij bebouwt, nagenoeg zijn geheele vermogen uitmaakt, doet het een zeldzaamheid zijn als iemand zijn woonplaats verlaat zonder — bij langere afwezigheid — omtrent zijn grond beschikkingen genomen te hebben, tenzij zware druk van het landbezit of andere oorzaken, op Java voorkomende, de waarde van den grond erg verminderen. Doet dit geval zich voor, dan zal de Inlander het allicht als een bewijs beschouwen van den animus non possidendi, den wil om zijn rechten op dien grond op te geven[1]).

Daaruit zou men kunnen verklaren, dat door verlating

---

die aanleiding geven tot de meening in het Eindrésumé (I blz. 6 onderaan): „dat eenmaal onbeheerd geraakte gronden nimmermeer het voorwerp van individueele rechten kunnen worden" volgens de begrippen op Midden-Java. Tot bewijs dienen „een paar gevallen, waarin sawah's, wier bezitters reeds lang de desa verlaten hadden, en die weder woest geworden waren, opnieuw in ontginning waren gebracht. Hoewel in dezelfde desa's ook zelf ontgonnen sawah's aangetroffen werden, van welke werd verklaard, dat zij in individueel bezit zouden blijven, waren die herontgonnen sawah's nogthans in gemeen bezit. Dit behoorde zoo, zeide men, want de eigenlijke rechthebbende waren de eerste ontginners en die waren er niet meer." Uit deze laatste zinsnede zou men opmaken, dat hier alleen bedoeld werd, dat bona vacantia de gemeente toevallen, wat niets ongewoons zou zijn. In elk geval is het mij geen voldoende bewijs, dat grond door ontginning, wanneer daarna de ontginner of zijn rechtverkrijgenden het land onbeheerd laten, als 't ware buiten den handel gebracht, aan de mogelijkheid om iemands eigendom uit te maken onttrokken zou worden, en dat voor immer! Dat echter bij gebrek aan wettige verjaringstermijn hij, die 't onbeheerde land in bezit neemt, nog lang blijft denken: 't is eigenlijk mijn land niet; als de eigenaar terugkomt kan hij het terugeischen; en dat dit besef eerst verdwijnt, wanneer de herinnering, dat er vroeger een andere eigenaar was, uitgevaagd is, dat alles laat zich zeer goed verklaren.

[1]) Elders echter wordt de eisch, dat de animus non possidendi gebleken zij, uitdrukkelijk gesteld. (Eindrés. II blz. 253 § 13 al. 4 en vooral II blz. 268 § 12).

der woonplaats in sommige streken het veld van den afwezige beschouwd wordt te zijn opengevallen. Dit zal echter ook in verband moeten beschouwd worden met hetgeen hiervoren bij noot *l* tot noot *n* gezegd is en met een gedeelte der volgende §.

---

§ 2.

De rechten van den Soeverein op den grond.

Het zal weinig betoog behoeven, dat de vorsten niet altijd bestaan hebben, de soevereiniteit niet gelijk met de volkeren ontstaan is; dat er een tijd moet zijn geweest, waarin er nog niets boven den wil van het individu bestond, al ligt de kiem van het opkomen eener soevereiniteit reeds in de vermenigvuldiging van het menschelijk geslacht verborgen.

Wij behoeven ons niet te verdiepen in bespiegelingen over den eersten band, die de menschen verbonden heeft, over de meer of min krachtige eenheid, die de familie in overoude tijden vormde, over de patriarchale levenswijze enz., vooral daar er omtrent Java weinig van bekend is.

Dit kan echter vrij zeker worden gezegd, dat de nomadische landbouw minder behoefte aan een macht had, boven de individueele belangen staande, om bij botsingen tusschen beide te komen, en aan een vertegenwoordiging van het algemeen belang, daar dit nog weinig bestond.

Waar zulk een zaak van algemeen belang voorkwam, traden de oudste of oudsten, niet als machthebbers, maar als ondervindingrijksten van zelf op den voorgrond en beheerschten aller besluit door hun raad; bij persoonlijke geschillen waren dezelfde personen, door hun leeftijd het

meest boven de hartstochten verheven en de wijsten, aangewezen om die vreedzaam te beslechten; waar een gevecht plaats had, was de dapperste aanvoerder, voorste (vorst), voorvechter.

Maar 't is onnoodig en ligt ook buiten mijn gezichtskring om de verschillende vormen, waaronder zich allengs een macht boven de onbeperkte heerschappij van den wil van elk individu verhief, na te gaan. Daar echter het ontstaan van die macht een oorzaak had, moet ook haar aard door die oorzaak bepaald en begrensd zijn geweest. Zoo was die macht dan de behartiger der algemeene belangen, de bewaarder der orde, de aanvoerder in den oorlog, de beslisser van geschillen; maar dat de vrijheidlievende bewoner der rijke oerbosschen, toen hij voor het eerst en vrijwillig zich aan een zelfgewild gezag onderwierp, dit een grooteren omvang zou hebben gegeven dan noodig was, is zeer onwaarschijnlijk *k*[1]).

Moge ook door de gewapende onderwerping van den eenen stam aan den anderen het begrip onderworpenheid reeds minder vreemd zijn geworden *l*[1]), terwijl op zich zelf door de behoefte aan onvoorwaardelijke gehoorzaamheid in den oorlog een veel krijgvoerend volk reeds gaat neigen tot het aannemen van een onbeperkten regeeringsvorm; moge menig energiek hoofd zich een eerst onopgemerkten invloed verschaft hebben, die echter steeds toenam en aangroeiende gelijk de sneeuwvlok tot een lawine, eindelijk niet alleen zijn eigen, maar ook de omliggende volken onder zijn overmacht bedolf, zoodat ten laatste geheele landstreken zich onder den scepter van den gevreesden en machtigen heer-

k[1]) Zoo was in de Padangsche Bovenlanden de macht der panghoeloes zeer beperkt; ook in de bergachtige binnenlanden van Palembang had de sultan van dat rijk lang niet de macht, die hij zich in de kustlanden langzamerhand verworven had. Zie ook noot *a*[2].

l[1]) In vele streken (zie o. a. Rés. Banka blz. 14) berust het eigendomsrecht van den soeverein op allen grond alleen op het overheerschingsrecht.

scher kromden, hem als een godheid vereerden en al wat macht, al wat recht is op hem overdroegen, als het hun nog niet ontnomen was,.... dit alles is een verschijnsel, dat zich overal in de geschiedenis voordoet. Men zegge dus niet: bij „Oostersche volken" heeft de vorst dit of dat recht *m*[1]), als ware dit iets specifiek „Oostersch". Want zoowel komen bij niet-Oostersche volken even sterke voorbeelden van onbeperkte macht des vorsten voor, als dat men bij wel-Oostersche een regeeringsvorm aantreft, dien men het best met een republiek zou kunnen vergelijken.

Maar keeren wij tot een vroeger tijdperk terug.

Waar de individuën zich op vaste woonplaatsen vestigen en tot een eenheid vormen, die men staat zou kunnen noemen, doet zich naast het ontstaan van een geordend bestuur een ander verschijnsel voor. Meestal toch zal men zich om een bewoonde streek een bepaald gebied afbakenen *n*[1]), tenzij men door uitgestrekte woestliggende gronden, wier grenzen men niet kent, omgeven is en geen andere nederzettingen in zoodanige nabijheid zijn, dat men een terreinafscheiding noodig acht.

Zijn volkeren van anderen afkomst in de nabijheid, dan

---

m[1]) Dat Oostersche volken (in casu bewoners van Malakka) aan die macht van den heerscher over allen grond niet altijd hechten, wat wij zouden noemen een begrip van recht, kan men ook zien uit de redeneering van zoo'n bewoner, door ABD-ALLAH BEN ABD-EL KADER MOENSJI in zijn reis van Singapore naar Kalanten weergegeven (Ed. PIJNAPPEL; KOLLF, Leiden 1871, blz. 45): „Die menschen denken: 't is maar goed, dat ik arm ben. Dan heb ik geen zorgen. Word ik 's morgens wat machtig, dan eet ik 's morgens; word ik 's avonds wat machtig, dan eet ik 's avonds. Heeft men daarentegen rijkdommen, of een mooi huis of een ladangveld of een grooten tuin, voorzeker dan zal de radja wel het een of ander middel vinden om het afhandig te maken, het te leenen of er om te vragen, en als het niet goedschiks gegeven wordt, het met geweld te nemen" enz.

n[1]) In Borneo's Westerafd. (Rés. blz. 16) schijnt deze gebiedsafbakening nog niet plaats gehad te hebben, waarschijnlijk wegens den overvloed van grond.

is dit in de eerste plaats om die van het gebruik der gronden uit te sluiten; want een primitief volk is er zeer aan gehecht zijn ras onvermengd te houden. Maar ook wanneer de verschillende staatjes hun oorsprong van één moedernederzetting, zooal niet van één stamvader, afleiden en in vrede en vriendschap met elkaar leven, heeft dit plaats. Die gebiedsverdeeling nu is van zuiver publiekrechtelijken aard. Men kan het toegeëigende gebied geen privaateigendom van de gemeenschap noemen, want ieder lid daarvan is bevoegd, zich tot gebruik een deel daarvan toe te eigenen, zonder te letten op het aandeel, dat hij in het geheel zou hebben, ware het een onverdeelde gemeenschap *o*[1]). Het is een administratieve en politieke verdeeling, noodig voor een goede politie. Zelden sluit men leden van een bevrienden staat (gemeente) uit van het recht tot ontginning *p*[1]), en waar hij hierin beperkt of uitgesloten is, houdt dit op, zoodra hij ingezetene wordt *q*[1]). Dit nu hangt ten nauwste samen met de primitieve beginselen van strafrecht, waardoor elke stam, staat, of hoe men de eenheid noemen wil, solidair aansprakelijk is voor de misdaden op zijn gebied gepleegd *r*[1]), m. a. w. voor het daaraan verbonden zoengeld *s*[1]).

Waar de voor ontginning beschikbare grond veel vermin-

---

o[1]) Maleische Verhandeling XIII Kota's (blz. 479): Art. 3. „1°. van de afgelegene zware bosschen en volstrekte hindernissen. Deze zijn, tot zoover zich de jurisdictie uitstrekt, een algemeen eigendom en kunnen door een ieder worden geoccupeerd" enz. Zie ook Rés. Sumatra blz. 86, ad vraag VII *b* 3°. omtrent Benkoelen; Rés. Menado ad vraag B VI, in verband met 't antwoord op B IV *b*, en vooral ad vraag B VII; Rés. Borneo's Westerafd. blz. 19: „Zooveel van dien grond zij begeeren, mogen zij in cultuur brengen."

p[1]) Zie o. a. VAN VLEUTEN, Pamekassan, blz. 71 en 72.

q[1]) VERKERK PISTORIUS, Pad. Bovenl. blz. 134. Rés. Sumatra blz. 26.

r[1]) Ook op Java schijnt dit bestaan te hebben. Evenzoo vroeger in Europa: zie PIERSON, Kol. Polit. blz. 273.

s[1]) Waar het solidariteitsstelsel verbasterd is, neemt men als vast ingezetene iedereen, zelfs van vreemden landaard, op (Rés. Sumatra blz. 27).

derd is, hecht men meer waarde aan den woesten grond. Zonder bepaalden daad, waardoor haar veranderd recht op dien grond blijkt, gaat de gemeenschap dien grond toch als haar privaat eigendom beschouwen. Vandaar dat de vrijheid om te ontginnen allengs beperkt wordt. Terwijl ieder eerst zijn gang ging, zonder iemand in zijn plannen te kennen, wordt allengs voorafgaande kennisgeving aan de hoofden, daarna het hun vragen van vergunning een vereischte, opdat zij in 't belang der gemeenschap kunnen voorkomen, dat er b.v. in den omtrek der plaats geen brandhout en materiaal voor huisbouw meer te krijgen zij *t*[1]). Eerst kan deze vergunning nimmer geweigerd worden dan om redenen van algemeen belang *u*[1]); eindelijk echter is de voorraad woeste gronden nog zoo klein, dat het voor de gemeenschap zaak wordt daarvan niets meer te laten afnemen, maar de niet zelf benutte gronden tegen zekere tegemoetkoming of ook zonder dat, maar met behoud van haar rechten voor bepaalden tijd of tot wederopzeggens toe in gebruik af te staan.

Zoo gaat de onbebouwde grond der gemeente (staat) van het gebied ongemerkt in het vermogen d. i. in haar privaat bezit over. Het grenspunt tusschen beide is moeilijk aan te geven en is in de gedachten van den een al overschreden, die den grond dus eigendom der gemeente noemt, terwijl de andere nog zegt *v*[1]): „de woeste grond is hak oellah (eigendom van Allah), en wordt eerst door de ontginning hak oeladam" (Eindrés. II. blz. 43, § 38), hetgeen gelijk staat met: de woeste grond is niemands eigendom, en ieder kan zich dien door ontginning toeëigenen, zooals elders weer gezegd werd *w*[1]).

---

t[1]) Rés. Sumatra blz. 2 ad vraag III *a*; enz.

u[1]) Rés. Sumatra blz. 17; enz.

v[1]) Zie Eindrés. II blz. 15 § 28 al. 4, waaruit blijkt dat in één zelfde desa van Bantam de een zegt: de grond hoort den (vertegenwoordiger der gemeenschap) Ratoe, vorst, de ander: de onbebouwde grond is hak oellah enz. Zie verder Eindrés. II blz. 8 § 14, blz. 26 § 3 *b* en blz. 43 § 38.

w[1]) Zie b.v. Eindrés. II blz. 121 § 3 al. 2, vierde volzin.

Dikwijls wordt ook de in den omtrek der bewoonde plaatsen gelegen woeste grond als privaateigendom der gemeenschap beschouwd, terwijl de verder afgelegene nog alleen tot het gebied worden gerekend *x*[1]).

Bij onbeschaafde volken gebeurt het dikwijls — het tegenovergestelde is zelfs uitzondering — dat de vorst, oorspronkelijk primus inter pares, de grenzen overschrijdt, die de oorzaak zijner waardigheid voor zijn macht aanwijst. Hiervoren werd dit reeds opgemerkt. Hoe grooter zijn macht, dus ook zijn willekeur wordt, hoe minder den onderdaan daartegenover nog rechten overblijven *ij*[1]); wat deze vroeger zijn recht

---

x[1]) Maleische Verhandeling XIII Kota's, art. 3, 1°. en 2°.

ij[1]) In de Soerjo Alam vindt men een spoor van de overgangsperiode. Zie blz. 622: „Als een rijk man wel van beesten, goud- en zilverwerken en schoone tuinen of vruchtboomen voorzien is, en hij wil daarvan niets uitdeelen of geven, zoo behoudt een vroom vorst het recht om de helft van zijn rijkdommen te doen afnemen om reden dat hij een vuil rijkdom bezit." Dat de vorst uitdrukkelijk bevoegd werd verklaard hem de helft af te nemen zou niet noodig zijn, waar hij als privaateigenaar van allen grond beschouwd werd. Ook het gelijkstellen van tuinen en goud bewijst, dat hier geen speciaal recht van den vorst op den grond in 't algemeen bestaat, maar zijn beschikking over al 's onderdanen vaste en roerende eigendommen uit zijn almacht is voortgesproten. — Terecht zegt overigens de schrijver van „Java" (zie II blz. 346 vlgd.), dat de bewerkingen, waaruit ons de Soerjo Alam wordt medegedeeld, niet alleen nieuwere maar ook misvormde zijn. Veel belangrijks dit onderwerp betreffende vond ik er dan ook niet in; alleen komt (blz. 40) een passage voor, waarin een rechterlijk vonnis uitmaakt, dat „er de vorst alleen is, die de geheele landen bezit, wijl landen niet verkocht mogen worden maar wel de opbrengselen daarvan." Bedoelt men met „de geheele landen bezitten" dominium eminens? Staat het onmogelijk verklaren van verkoop der landen in verband met het begrip, reeds in § 1 besproken, dat het land zelf niet voor eigendom vatbaar is? Of heeft de vorst zijn absolutisme reeds zoover gedreven, dat hij feitelijk eigenaar is van allen grond. De Nederlandsche overzetting geeft mij geen moed om te vertrouwen, dat de bedoeling — zoo al in 't oorspronkelijke duidelijk te vinden — juist is ingezien en weergegeven.

noemde, is nu een gunst, die de vorst hem schenkt z[1]).

Is de vorst van hoofd van den staat langzamerhand de staat zelf geworden, zoodat hij uitroepen kan: „l'état c'est moi", en hij er niet meer om het land en de onderdanen, maar die allen er om hem schijnen te zijn, dan is alles zoo in de persoon van den alleenheerscher overgegaan, dat deze ook niet langer als vertegenwoordiger en personifikatie van de gemeenschap haar gronden beheert a[2]), maar die gronden als de zijne beschouwt. En de diep in het stof kruipende onderdaan moet zelfs wat hij persoonlijk bezit beschouwen als hem slechts door 's vorsten gunst gelaten b[2]). Of zou deze hem dat alles niet kunnen en mogen ontnemen, waar een gril van den vorst over het leven van den man en de eer der vrouw kan beschikken? Wie heer is van iemands leven is ook te meer heer van zijn goed c[2]).

---

z[1]) Omtrent Aijer Bangies blijkt uit Rés. Sumatra blz. 11, dat ook daar de radja zich het eigendomsrecht op den grond heeft aangematigd, hoewel men in die streken toch wel niet zal beweeren, dat dit begrip in het karakter van het volk ligt.

a[2]) Uit Rés. Sumatra blz. 49 en 50 ziet men, dat in de Battahlanden onder 't eigendomsrecht van den soeverein op alle gronden wordt verstaan alleen dat namens de gemeenschap: „Gaat men in het algemeen uit van het denkbeeld, dat de soeverein slechts kan optreden als vertegenwoordiger van het volk, en dat zijn gezag slechts in zoover wordt geëerbiedigd, als hij daarvan gebruik maakt om de belangen der ingezetenen te behartigen;" enz. Zie ook vooral hetzelfde Résumé blz. 56 en 57. Het verschil in rechtstoestand tusschen de pertjatons, die een vorst (als 't ware als kroondomein) toebehooren en de andere landen in Pamekassan bewijst, dat het land ook daar in 't algemeen niet aan den vorst toebehoort, maar hij er namens het volk gezag over uitoefent. Zie VAN VLEUTEN, Pamekassan blz. 20.

b[2]) Rapport omtrent Grissee van 1813 (Eindrésumé, Bijlagen, blz. 166): „Den Javaan heeft het recht van eigendom op zijne plantagiën zoolang hem dit den Regent vergunt, en als die er niet over disponeert dan vervallen dezelve aan zijne kinderen of familiën." (Blz. 172 ad *B* 31°.) Eindrés. II, blz. 98 bovenaan.

c[2]) Rés. Timor (zie vraag *B* XII): „Een rechtstreeksch antwoord ten

Zich tegen den vorst te verzetten ware krankzinnigenwerk; recht te zoeken tegenover hem of zijn gunstelingen zou niet baten *d*[2]).

Moet nu niet, waar geen middel tot handhaving van een recht bestaat, het bewustzijn daarvan allengs geheel verloren gaan?

Niet alleen echter is dit het geval: de zware lasten, die de vorst zijn onderdanen oplegt, ontnemen aan het recht zoo ten volle alle begeerlijkheid, dat het geen recht meer schijnt te zijn.

Vooral waar de alleenheerscher zijn macht over een voor zijn middelen van bestuur enorme uitgestrektheid uitbreidt en die weet te behouden, is zijn volk te beklagen. Immers, valt het rijk uiteen, doordat de stedehouders, belast met de beheering der verschillende gewesten, zich tot onafhankelijke gebieders opwerpen, dan heeft de bevolking maar met één machthebber te doen, die van haar vermogen een leeuwendeel tot zich trekt. Hoe uitgebreider daarentegen het rijk is, hoe meer administratieve verdeelingen en onderverdeelingen. De vorst behoudt een deel van zijn gebied onder eigen beheer en trekt er de inkomsten van. Het overige verdeelt hij onder ambtenaren, die, elk in zijn gebied (apanage), de belastingen heffen *e*[2]) en den vorst een deel daar-

---

dezen te bekomen, was moeielijk, maar het kwam hierop neer, dat het Goevernement macht had over de menschen, en dus ook over het land" enz.

d[2]) In Palembang was de Sultan in de benedenlanden „eigenaar van allen grond"; hoe hij aan dat recht is gekomen, kan men opmaken uit Résumé Sumatra, blz. 125: „wat de Palembangsche vorsten in de benedenlanden deden, werd evenwel zelden in de bovenlanden onder de vrijheidlievende en oorlogszuchtige bergbewoners gewaagd."

e[2]) Dat oorspronkelijk het in leen geven niet uit het eigendomsrecht van den vorst hoefde voort te vloeien, maar veeleer was een afstaan van het recht om de belastingen te heffen, blijkt uit het Rapp. der H.H. SPAAN en VALCK (Bantam, Eindrés. II, Bijlagen); daar leest men (blz. 6): „Daar vond men ook nergens domeingronden, hoewel er toch uitgestrekte streken aan verschillende personen als petjaton uitgegeven waren." — Zie ook VAN VLEUTEN, Pem̆ekassan, blz. 11.

van f^2) opbrengen met terughouding van het andere voor zich of die belasting geheel zelf behouden als ambtsinkomen. Géen grens is hun echter gesteld in de macht om belastingen te heffen g^2). Mits zij de hun opgelegde som dèn vorst opbrengen, zijn zij overigens daarin vrij. Ook hem moet dus de arbeid der bevolking voorzien van alles, wat het weelderige hofleven (want de meesten blijven, ver van hun apanage, aan de hoven verkeeren) hun tot behoefte maakt. Deze som vermeerderd met wat zij den vorst moeten opbrengen, heffen en verdeelen zij echter niet zelf. Een zaakwaarnemer (bĕkĕl) en liefst hij, die de schoonste aanbiedingen doet h^2), wordt met vrij onbeperkte volmacht aangesteld tot inning der belastingen. Daar ook hieraan voordeel verbonden is ontstaat er konkurrentie, zoodat weldra belangrijk boven de door den apanagehouder benoodigde som geboden wordt j^2). De bevolking is alweer het slachtoffer; want ook den bĕkĕl moet zij een behoorlijk voordeel opleveren. Niemand is er om zijn daden te kontroleeren k^2). Hij heft allerlei belastingen en in willekeurige hoeveelheden, maar vooral den grond treft zijn heb-

---

f^2) „contingent"; Van Vleuten, Pamĕkassan blz. 19.

g^2) De patih van Probolingo verklaart: „in den Javaanschen tijd werd de padjeg berekend noch naar de uitgestrektheid grond, noch naar de produktie, maar hoofdzakelijk naar de behoeften der hoogere hoofden aan geld." Eindrés. II. blz. 99, noot *c*. Zie ook Eindrés. II. blz. 121 en 122; en blz. 277 al. 2.

h^2) Zelfs als een bĕkĕl reeds in funktie was, liep hij kans zijn plaats te moeten ruimen voor een anderen, die den apanagehouder aanbood meer op te brengen, tenzij de eerste bĕkĕl ook op zich nam dit meerdere te betalen (Eindrés. II Bijlagen blz. 64). Zie ook Eindrés. II blz. 98 al. 3.

j^2) Eindrés. II Bijlagen blz. 59 bovenaan. In de Compagnieslanden had dit ook plaats. (Eindrés. II Bijlagen blz. 161 laatste alinea).

k^2) Anders in Pamĕkassan (zie Van Vleuten, Pamĕk. blz. 14). Of dit middel daar veel werd aangewend kan ik niet nagaan. Als 't op Java heeft bestaan, is 't daar blijkbaar niet tegen de macht der apanagehouders opgewassen geweest en zoo in onbruik geraakt (zie Eindrés. II blz. 137 al. 3).

zucht *l*[2]). Mits hij den bebouwer maar genoeg laat om te kunnen leven *m*[2]), behoeft hij niet schroomvallig te zijn, want elders is 't niet veel anders, dus heeft hij geen volksverloop te vreezen; openbaart die zich dan is het altijd nog tijd zich te matigen. En mocht hij al eens te ver gaan, zoodat sommigen verhuizen: de zoo onbeheerd geraakte grond is goede buit *n*[2]) voor hem of zijn gunstelingen; de uitgewekene toch denkt er geen oogenblik over nog rechten op den verlaten grond te doen gelden, al ware het mogelijk recht te verkrijgen.

Is het wel zijn eigen grond? Van wat hij in het zweet zijns aanschijns op den grond verbouwt, wordt hem niet meer gelaten dan noodig is om te leven; hij brengt het meeste op, dat men een pachter voor den grond laat betalen; hij behoudt niet meer dan een daglooner ontvangt, die in andermans dienst den grond bewerkt. Is 't dan wonder, dat hij soms meent eenvoudig koelie te zijn in dienst van hem, die hem dat alles laat ontnemen, dat hij zich als pach-

---

l[2]) Omtrent Banjoemas vermeldt Eindrés. II (blz. 46 der Bijlagen) van de belastingen in den Javaanschen tijd: „Wat de padjĕg boemi betreft, deze pleegde te worden vastgesteld naar de produktie der gronden, tot een vast bedrag, gelijk ook de naam aanduidt, maar door pacht en onderpacht werd dit in eenige desa's opgedreven tot een willekeurige hoogte, naarmate de prijaji's die met de inning belast waren, geld noodig hadden." Zie ook blz. 48 aldaar omtrent de velerlei belastingen, die men den Javaan oplegde.

m[2]) „Hieruit is na te gaan dat zij (nl. de oorspronkelijke inwoners) over het algemeen zeer arm zijn, want bij aanhoudendheid aan hunnen verplichten arbeid (voor de regenten) gehouden wordende, hebben zij nauwelijks tijd over om voor zich de kost te winnen," (Consideratiën over de Jacatr. en Preang. reg. enz. uit het eind der vorige eeuw; opgenomen in het T. v. Ind. T.-, L.- en V.k. 1855 III blz. 119).

n[2]) Eindrés. II Bijlagen blz. 54: „Dikwijls zelfs werd niet eens gewacht tot de velden verlaten waren, maar werden die den eigenaar eenvoudig ontnomen, wanneer hij niet wilde of kon voldoen aan de steeds hoogere eischen van het desahoofd of een hooger geplaatsten bestuurder." Zie ook: Eindrés. II blz. 98 noot *a*.

ter gaat beschouwen van den vorst, dien machtigen heer van alles? o[2])

Waar de voordeelen aan den eigendom verbonden geheel ophouden, (want of men zijn eigen grond dan wel dien van een ander bebouwt, het blijft daar hetzelfde) wordt op die wijze alle begrip van dit recht bij den landbouwer versmoord p[2]).

Zooals uit de aanhalingen blijkt, is het laatste gedeelte van deze beschrijving ontleend aan den toestand, die blijkens het Eindrésumé vóór 1830 bestond in de gewesten, die na den Java-oorlog onder ons rechtstreeksch bestuur kwamen q[2]). Dat er ook uitzonderingen bestaan zullen hebben, en dat niet alle apanagehouders en bĕkĕls even willekeurig en on-

---

o[2]) Eindrés. II blz. 153 § 2 *b* enz.

p[2]) Hierbij komt nog dit: evenveel als de grooten den kleinen man belastingen opleggen, even weinig beijveren zij zich hun bestuursplichten waar te nemen en recht en veiligheid te verzekeren. In 1867 verklaart Mr. W. K. VAN DEDEM nog in zijn bekende brochure: »Een ramp voor de Vorstenlanden, die vooral in den laatsten tijd de algemeene bezorgdheid heeft gaande gemaakt, is de onvoldoende toestand der politie, de groote onveiligheid van personen en goederen," en iets verder: „Zijn die voorvallen gelukkig nog exceptioneel" (nl. ten opzichte van Europeanen), „algemeen schier en grenzeloos is de onveiligheid, die voor den geringen Javaan bestaat. Niets is er, wat meer zijn energie verlamt, wat meer de pogingen van den Europeeschen ondernemer verijdelt om, door het vooruitzicht op een betere toekomst te openen, hem een prikkel tot arbeidzaamheid te geven". (Voorrede blz. III).

q[2]) Dat ik van oudere gegevens voor de kennis der agrarische toestanden tijdens het zelfbestuur der Javaansche vorsten weinig gebruik maakte, mag men vooreerst toeschrijven aan mijn weinige belezenheid in dit opzicht. Toch heb ik mij ook nog om een andere reden van dit gebruik onthouden: om de weinige zekerheid die ze geven. Men leze Eindrés. II Bijlagen blz. 102 vlgd. en zie, hoe — door een eens aangenomen idée geleid — een kommissie in 1825 ongeveer den regel: „de soeverein is eigenaar van allen grond" meende te ontdekken, waar reeds toen een ambtenaar, met onbevangen oordeel onderzoekende, aantoonde, dat dit in geenen deele opging, en de inwoner daar gronden had, „die even zoo volkomen zijn eigendom zijn

meedoogend waren, wil ik gaarne aannemen; mogen echter de aangehaalde plaatsen uit het Eindrésumé getuigen, dat mijn beschrijving geen fantaisie is, en dat althans op sommige plaatsen de invloed der besproken wijze van belasting heffen het hier aangehaalde resultaat heeft gehad. Omtrent de tegenwoordige vorstenlanden van Java zelf heb ik niet uit het Eindrésumé kunnen putten. Om de onvolledigheid mijner inlichtingen hier over dit punt dus slechts enkele woorden.

Hoewel de overtuiging niet bij mij gevestigd is, dat zich alles daar niet toegedragen heeft zooals hiervoren beschreven is, — vooral omdat de daarop betrekkelijke berichten in het Eindrésumé toch ook in gewezen onderdeelen der Vorstenlanden zijn verkregen, — schijnt toch daar nòg algemeener en onvoorwaardelijker het eigendomsrecht van den Soeverein op allen grond aangenomen te zijn: ook daar geniet de vorst van een deel der gronden de inkomsten zelf, terwijl hij de overigen aan anderen (de apanagehouders) in genot afstaat en die weer aan de bĕkĕls en onderbĕkĕls. De apanagehouders en hun rechtverkrijgenden (bĕkĕls enz.) nemen zooveel bebouwers in dienst, als tot de exploitatie noodig zijn, en beplanten voor eigen rekening den grond, na aan hem, wien zij hun recht ontleenen, de bedongen som uitbetaald te hebben. Zoo luidt ongeveer de voorstelling in grove trekken *r*[2]).

als het veld van den Europeeschen boer het in diens oogen is." — Het zou te omslachtig zijn telkens alle plaatsen uit het Eindrésumé aan te halen. In 't algemeen zij verwezen naar: Eindrés. II blz. 97 vlgd., 120 vlgd., 137, 153, 200, 275 en elders passim.

r[2]) Het moet erkend worden, dat de artt. 19, 20, 21, 28, 29, 30, 31, 32, 35 en 36 van de Nawolo Pradhoto (een vertaling, waarvan de nummering der artt. ook hier is overgenomen, vindt men in het T. v. N. I. 1844) den indruk geven, als bestonden er geen onderdanen, die eenig recht op den grond hebben. De artt. 42 en 43 doen echter weer twijfelen, of dit wel

Dit alles is echter niet onbestaanbaar met de boven gehouden redeneering. Integendeel, er zou uit blijken, dat de gevolgen, die ik uit het apanagestelsel met bijbehooren afleidde, zich in de Vorstenlanden het sterkst voordoen. Alle recht op den grond is den landbouwer vreemd geworden; hij is niet meer de eigenaar s[2]), die alles wat de grond opbrengt na aftrek van de belasting behoudt, maar pachter of liever koelie op het land van den vorst. Daar hij niet meer aan het recht op zijn grond, dat hem niets waardig is, hecht, is hij ook niet meer aan één plek als woonplaats gebonden. Een koelie kan men overal gebruiken; dus trekt hij van plaats tot plaats, waar hem het beste loon lokt. Men zou echter kunnen beweeren, dat die koelies nooit recht op den grond gehad hebben, dat de vorst het land geheel heeft laten okkupeeren en ontginnen door mannen, die hij aan 't hoofd van kolonisten uitzond t[2]). Zoodoende zou ten minste

---

ergens anders 't gevolg van is dan van de algemeene feitelijke rechteloosheid der bevolking tegenover de grooten. Art. 42 toch luidt: „Bijaldien een mijner onderdanen (dus niet alleen de apanagehouders) in de desa bosch- of berggronden, oro-oro, sawah of dergelijke gronden ontgint" enz. De inhoud komt hierop neer, dat na drie jaren de rechten van den ontginner op den grond niet meer kunnen worden betwist door iemand, „die zegt, dat de ontgonnen woeste grond aan hem toebehoort," als die iemand den ontginner niet vroeger gewaarschuwd heeft. Evenzoo schijnt uit art. 43 te blijken, dat grond aan een onderdaan in de desa kan toebehooren. Dat het spreken van „verpachten" van desa's en „afnemen" van den een om ze den ander te geven, niet behoeft te bewijzen, dat de vorst eigenaar is van den grond, blijkt ook uit Van Vleuten, Pamĕkassan blz. 27 vlgd., waar deze termen ook gebruikt worden, hoewel „den apanagehouder slechts het recht gegeven werd, bepaalde belastingen te heffen."

s[2]) Van zijn eigen grond is hij trouwens waarschijnlijk al lang verdrongen. (Zie noot n[2]).

t[2]) Gebrek aan historische kennis belet mij te beoordeelen, in hoever deze beweering op zekere feiten berust en of te dien tijde de landstreken om het eerst later gestichte Soerakarta nog geheel of grootendeels woest waren en dus voor okkupatie vatbaar. Ook lijkt het mij onbillijk toe, dat

formeel de vorst op regelmatige wijze eigendom van den grond verkregen hebben *u*[2]).

Men zal echter toegeven, dat op die wijze niet geheel Java in bezit genomen en ontgonnen kan zijn. Moge dus in dien exceptioneelen toestand de stelling houdbaar zijn, dat r e c h t e n s de soeverein eigenaar is van allen grond, waar dit begrip zich elders op Java voordoet, meen ik het aan onrecht, voortdurende uitpersing en onderdrukking te moeten toeschrijven, in één woord aan onrechtvaardige aanmatiging van rechten *v*[2]).

Dat ook vóór de herleving van het Nederlandsche gezag op Java de Inlander alom door de hoofden in de hoogste mate verdrukt en uitgezogen werd, is algemeen bekend. Meer voorbeelden dan de elders aangehaalde, zal ik daarom niet kiezen. De stof is te rijk. Alleen wil ik nog verwijzen

---

de vorst op die wijze, door waarschijnlijk niet of slecht betaalde onderdanen, en gebruik makende van zijn p u b l i e k gezag, zich een geheel land in p r i v a a t eigendom zou kunnen toeëigenen (immers de titel van aankomst zou dan privaatrechtelijk zijn). (Zie noot *q*).

u[2]) Dat ook in Soerakarta niet algemeen wordt aangenomen, dat de vorst altijd en per se eigenaar van allen grond is, blijkt uit een verklaring „te Soerakarta samengesteld naar de gegevens van deskundige inlanders, volgens de aloude gebruiken des lands," die in het T. v. N. I. 1859 I blz. 48 door den heer Brumund wordt meegedeeld.

v[2]) Men leze het medegedeelde omtrent de Lampongsche Distrikten in Rés. Sumatra blz. 94 en 95, waarin men ten duidelijkste kan zien, hoe ook daar op de onrechtmatigste wijze de aanzienlijken zich tot eigenaars van den grond wisten te verheffen. Er is geen reden, waarom hetzelfde, naar omstandigheden gewijzigd, niet ook op Java plaats gehad zou hebben. — Hoe willekeurig een Inlandsch vorst te werk kan gaan leest men ook op blz. 23 van Van Vleuten, Pamĕkassan (= Eindrés. II blz. 278 § 5): Pangeran Adipatie „slechts op eigen voordeel bedacht, vernietigde het individueel bezit, door de vijvers jaarlijks aan de meestbiedenden te verpachten." Toch had hij niet 't minste recht op die vijvers. Zie ook aldaar, blz. 47, aanteek. — Ook de ambtenaren van het onderzoek in 1868, in de Preanger „beschouwden de beweering, dat alle grond behoort aan den vorst, als alleen ontsproten uit de aanmatiging der regenten." (Eindrés. III blz. 48 § 38).

naar een officieel stuk van het jaar 1800, voorkomende in het 2de gedeelte van het Eindrésumé op blz. 158 van de Bijlagen.

Het was ook niet de bedoeling met het voorgaande een toestand te schetsen, zooals die in elke Indische absolute monarchie voorkwam, maar aan te toonen, welk een enormen invloed het willekeurig bestuur van een alvermogend vorst op het rechtsbewustzijn van den onderdaan kan hebben.

Daarnaast staan feiten, die ons doen besluiten, dat eigendom van grond in Indië nooit een geheel onbekende zaak is geweest *w*[2]).

---

§ 3.

De invloed van het oud-Hindoesch en van het Mohamedaansch recht op den Agrarischen toestand van Java.

Dat de kolonisten uit Voor-Indië een belangrijke rol gerol gespeeld hebben in de oudere geschiedenis van Java, kan men uit vele getuigenissen opmaken, al ligt dit deel der

---

w[2]) Zie o. a. Kitab Toepah, een ook in enkele plaatsen op Java gevolgd Moham. wetboek (Bijdr. T.-, L.- en V.k. v. N. I. 1862, N. V. Deel IV), b.v. art. 214; Nawolo Pradoto art. 42 en 43; Papakkum (vastgesteld 18 April 1768; in het Regt in N. I. 2de jaarg. 3de deel), blz. 98 („uit het Papakkum Radja Nistjaja"), waar zonder twijfel van eigendomsverkrijging van grond door verjaring sprake is. — Zoo was het gebruik door sommige hoofden ingevoerd, „dat de ontginner na driejarig vrij gebruik de ontginning aan zijn hoofd aanbood", die dan een deel (tot de helft toe) behield, de rest terug gaf. Dit „aanbieden" geeft stof tot denken. — Zie ook Eindrés. II blz. 153 § 3 *b*. — Het sterkste bewijs is wel een verschijnsel, dat ons op zoo vele plaatsen in het Eindrésumé opvalt: niettegenstaande alle verdrukking en inmenging bleef op tal van plaatsen de bevolking onderling het recht van den ontginner eerbiedigen (zie b.v. Eindrés. blz. 44 § 38 al. 2).

geschiedenis nog in bijna volslagen duisternis verscholen. De taal op zich zelf moet ons reeds van de waarheid dezer onderstelling overtuigen. Ook in andere zaken meent men de sporen van dien invloed weer te vinden.

Zoo meent de schrijver van een stuk over dit onderwerp in het Tijdschrift van Nederlandsch-Indië, de Heer J. F. G. BRUMUND x^2), het tegenwoordige kommunaal bezit geheel aan de Hindoes te moeten toeschrijven. De uitkomsten der laatste onderzoekingen te vinden in het Eindrésumé, geven zooveel onbetwistbare andere oorzaken hiervoor aan, dat deze stelling veel waarschijnlijkheid heeft verloren, hoewel de meening uit hetgeen men toen wist, en waarnam wel te verklaren is. Maar, wat dit onderwerp meer in 't bizonder betreft, de schrijver voert eenige argumenten aan, waaruit zou moeten blijken, dat bij de Hindoes de vorst eigenaar van allen grond was.

Vooreerst wordt aangehaald Manoe IX, 44, dat A. LOISELEUR de LONGCHAMPS (wien hij gebruikte) vertaalt: „les sages qui connaissent les temps anciens, regardent toujours cette terre (Pritivi) comme l'épouse du roi (Prithou)." Geeft men zich geen rekenschap van het laatste, tusschen haakjes geplaatste woord, of beschouwt men dit als een ander Sanskrit woord voor „koning" evenals Pritivi voor aarde, dan is het te begrijpen, dat men „la terre l'épouse du roi" beschouwt als beeldspraak, die het eigendomsrecht van den vorst op den grond zou aanduiden.

Bij een nader onderzoek echter moet deze opvatting al dadelijk in strijd blijken met dat, wat onmiddellijk op die woorden volgt, en luidt ij^2): and thus they pronounce

---

x^2) T. v. N. I. 1859. I. blz. 91 vlg.

ij^2) De vertaling van LOISELEUR DE LONGCHAMPS is niet onder mijn bereik.

cultivated land to be the property of him, who cut away the wood, or who cleared and tilled it"; enz. Dit vervolg is dan ook elders juist als argument van het tegendeel aangevoerd.

Verder zal men ontdekken, dat de heele passage uit een symbolische voorstelling is gelicht. De vrouw wordt vergeleken bij het veld, de man bij het graan (Manoe IX : 33). Deze vergelijking wordt met eenige toepassingen tot voorbij de aangehaalde plaats voortgezet. (Zie b.v. Manoe IX, 45: „Then only is a man perfect, when he consists of three persons united, his wife, himself and his son"; enz.). De vergelijking nu wordt nog nader toegelicht door de vermelding, dat de aarde, de kollektieve eenheid der velden, de gade is van koning Prithou, de personifikatie van het bevruchtende element. De haakjes om „Prithou" zijn dan ook waarschijnlijk een vergissing en komen in de vertaling van Jones niet voor.

De eenige, die bij de behandeling der verschillende ontwerpen tot regeling der agrarische aangelegenheden in Indië van 1860—1870 in de Staten-Generaal niet enkel over den invloed der Hindoes sprak, maar ook eenigszins deze uitdrukking door feiten trachtte te belichamen, was het lid Limburg Brouwer, die eenige passages uit Manoe (minstens 5de eeuw v. Chr.) en Yajnavalkya's wetboeken besprak, hoewel hij het geduld der hoorders niet door een volledige behandeling wilde op de proef stellen. Van beide wetboeken kan men door vertalingen kennis nemen z[2]). Een paar verklaringen echter in zijn redevoering voorkomende over de juiste beteekenis der woorden kunnen van zeer veel nut zijn, daar de gebruikte vertalingen wellicht niet met 't oog op het nauwluisterende, juridische gebruik der woorden vervaardigd zouden kunnen zijn.

---

z[2]) Zie de opgaven van eenige boektitels achter dit proefschrift.

Door eenige dit onderwerp betreffende plaatsen in beide genoemde wetboeken na te gaan, komen wij van zelf aan het tweede argument, dat de Heer Brumund aan het oud-Hindoesch recht ontleent.

Manoe VII, 8 luidt n.l.: „A king, even though a child, must not be treated lightly, from an idea that he is a mere mortal: no, he is a powerful divinity, who appears in a human shape."

In hoever de bloemrijkheid der Oostersche talen aandeel heeft in deze wel wat overdreven verklaring, laat ik in het midden. Wellicht is de geheele zinsnede slechts een wijze om het hoogere beginsel, waarop de macht van den koning, als handhaver van het recht, verdediger van het land, behartiger van het algemeen belang, berust, aan te duiden. In elk geval echter behoeft men uit deze woorden het eigendomsrecht van den vorst op allen grond te minder af te leiden, daar dit er niet uitdrukkelijk in staat en daarentegen tallooze voorbeelden uit dezelfde wetten van Manoe op een reeds ontwikkeld privaat eigendomsrecht en een juiste afbakening van de rechten der kroon wijzen *a*[3]).

Van dit laatste getuigen o. a. Manoe VII, 118 en VIII, 39. Dit luidt: „of old hoards (= thesaurus) and precious minerals in the earth the king is entitled to half by reason of his general protection and because he is the lord paramount of the soil." Blijkens het gespatieerde onderscheidde men privaat eigendom en dominium eminens van den soeverein, als vertegenwoordiger van den staat zeer bepaald.

---

a[3]) Wellicht maakte de koning wel eens misbruik van zijn macht om den Sudra zijn eigendom, zoowel roerend als onroerend te ontnemen; dat dit echter samenhangt met het kastenstelsel, waarbij de laagsten haast rechteloos waren, en niet op een recht van den kroon steunde, bewijst Manoe IX, 313, dat ook een vrij zwaar tegenwicht vormt voor de schoonklinkende woorden van VII, 8.

De woorden van den heer LIMBURG BROUWER mogen deze meening bevestigen. Bij de verklaring eener andere tekst zegt hij: „Het woord „eigenaar van den grond" staat niet in de aangehaalde regels; wel echter in de onmiddelijk volgende, waar het begrip „eigenaar van den grond" door „svamin" wordt uitgedrukt, een zelfstandig naamwoord, gevormd door het bezittelijk voornaamwoord en volkomen letterlijk te vertalen door het Hollandsche „eigenaar" of het Fransche „propriétaire". Elders heet de vorst „heer van den grond", bhoêmêradhipati of bhôpati (een uit het Javaansch ook wel bekend woord), maar niet „landheer, landbezitter, eigenaar van den grond", niet svamin of kshêtrakin. Het onderscheid tusschen gewoon burgerlijk eigendom en dominium eminens werd dus blijkbaar ook hier wel begrepen" *b*[3]).

Even welsprekend is de tegenstelling van „der herr des feldes" en „der könig" in Yajnavalkya II, 157.

Hoewel het buiten den kring van dit proefschrift ligt, een studie speciaal van Hindoesch recht te maken, kan ik niet nalaten hier nog een plaats uit COLEBROOKE *c*[3]) te citeeren, waarop mij gewezen werd, om de ondubbelzinnigheid der bewoordingen, waarin door den Indischen wetsuitlegger daar verklaard wordt: „The monarch has no property in the earth, nor the subordinate prince in the land. — The maxim of the law, that the king is lord of all excepting sacerdotal wealth, concerns his authority for correction of the wicked and protection of the good. His kingly power is for government of the realm and extirpation of the wrong; and for that purpose he receives taxes from husbandmen, and levies

---

b[3]) Hand. der St. Gen. 1865—66, 2e Kamer, blz. 562 vlg.

c[3]) Miscellaneous Essays of H. T. COLEBROOKE. London 1873. Vol. II (Essays Vol. I), „on the philosophy of the Hindus," blz. 345.

fines from offenders. But right of property is not thereby vested in him;" enz.

Nog enkele plaatsen uit beide wetboeken worden hier vermeld als bewijs, hoezeer het privaat-eigendomsrecht op land ontwikkeld was en krachtig gehandhaafd werd.

Manoe VIII, 99 en 100 en XI, 89 doen zien, hoezeer men prijs stelde op de zekerheid van het getuigenbewijs bij geschillen over land. Id. VIII, 264 beschermt den eigendom tegen gewelddadige aanranding; id. VIII, 222 bewijst, dat vervreemding van land dikwijls plaats had; men zie verder: id. X, 115, waar de wijzen van eigendomsverkrijging worden opgegeven, IX, 44 (reeds boven besproken) en andere plaatsen, waar van eigendom van land gesproken wordt, dat in karakter volkomen overeenstemt met wat wij daaronder verstaan.

In de Yajnavalkya vindt men de bepalingen omtrent grondeigendom nog minutieuser. Zoo treft men in het tweede boek aan: verjaring (§ 24), bewijs (§ 22, 150 en 153 *b*), beperking van het recht om zijn goed te vervreemden met 't oog op de rechten der vermoedelijke erfgenamen (§ 175) en een bepaling om te voorkomen, dat men in 't onzekere zij, of een zaak al dan niet weggeschonken is (§ 176), alles ook (en soms voornamelijk) met 't oog op onroerende zaken.

Zoo men uit al het voorgaande nog geen zekerheid genoeg heeft erlangd, om als bewezen aan te nemen, dat het eigendomsrecht bij de Hindoes in zijn vollen omvang bestaan heeft en door geen eigendomsrecht van den vorst op allen grond tot een erfelijk gebruiksrecht of nog minder werd beperkt, zal men toch zeker toe moeten geven, dat er geen grond bestaat om het tegenovergestelde aan te nemen en daaruit de rechten op den grond af te leiden, die den soeverein op Java door velen worden toegeschreven.

Wat hier over het Mohamedaansche recht volgt, zal grootendeels dienen om aan te toonen, dat dit geen gezag heeft op Java, d. w. z., dat misschien wel enkele bepalingen daarvan overgenomen zijn, maar dat het voorkomen van een regel in het Mohamedaansche recht nog in 't minst niet bewijst, dat deze ook op Java geldt. Dit kan trouwens geen verwondering baren, als men bedenkt, hoe Java een Mohamedaansch land is geworden door de overreding van Arabische kooplieden en reizigers, die met den kring hunner bekeerlingen hun invloed zagen aangroeien en eindelijk machtig genoeg werden om zich tot heerschers op te werpen en den nieuweren godsdienst met geweld in te voeren, waar die nog niet bestond.

Op deze veroverde gedeelten van Java zou men het Moslimsche krijgsrecht nog toepasselijk kunnen achten, zoodat het mogelijk zou zijn, dat die landen tot eigendom van de groote Moslimsche gemeenschap en dus onvatbaar voor privaateigendom gemaakt waren. Nagenoeg nergens blijkt echter, dat dit recht is toegepast. Alleen in Bantam *d*[3]) is dit het geval en het feit, dat de bevolking daar nòg weet aan te wijzen, welke gronden door het veroveringsrecht buit der Muselmansche gemeente werden, doet er te meer aan twijfelen, of men elders ooit in dit opzicht de voorschriften van den grooten profeet met ernst heeft toegepast. Dat althans nu geen gronden op Java in dien specifiek Mohamedaanschen toestand verkeeren, betoogt ook de Hoogleeraar Veth in zijn werk over Java *e*[3]), waar hij er op wijst, dat de padjeg of tjoeké, die de Javaan van zijn land aan den vorst of het goevernement of den landheer betaalt, niet hetzelfde kan zijn

---

d[3]) Eindrésumé II. blz. 1 en 2, § 2 vooral aan het einde. Zie ook het Rapport der H.H. Spaan en Valck in de Bijlagen van het Eindrésumé.

e[3]) Dl. I blz. 350.

als de Moslimsche charádj, daar dan alle onderscheid zou zijn weggevallen, dat de Mohamedaan maakt tusschen de bij de verovering aan ongeloovigen, die daarvoor charádj moeten betalen, gelaten landen en de overigen.

Hoe weinig trouwens de Javaan in zijn godsdienstig zoowel als in zijn ander leven een volbloed Islamiet is, kan men in hetzelfde werk beschreven vinden.

Een merkwaardige beschrijving, hoe weinig zelfs de priesters, de eenigen die het Mohamedaansche recht s o m s bestudeeren, hier over het algemeen van op de hoogte zijn, vindt men bij Mr. L. W. C. VAN DEN BERG (Begins. blz. 9), die ook iets verder (blz. 26, noot 5) getuigt, dat in den geheelen Indischen Archipel en op Java in 't bizonder de inwoners zich kenmerken door het verwaarloozen hunner godsdienstplichten.

Meer getuigen zouden opgeroepen kunnen worden. Hier wil ik nog slechts wijzen op 'tgeen daaromtrent te vinden is in het Eindrésumé. Wat men in het eerste gedeelte daarvan op blz. 26 (§ 16 en vooral noot *c*) leest, is kenschetsend voor het Mohamedanisme op Java. Op vele plaatsen vindt men bovendien ondubbelzinnige verklaringen van Inlanders, dat zij de vrijheid (het recht) van beschikking over hun eigendommen willen behouden, waar men hun wees op den strijd, die er soms bestaat tusschen hun regeling van de erfopvolging en die van het Mohamedaansche recht *f*[3]).

Het zij dan ook voldoende hier te vermelden, dat de Islam wel degelijk privaateigendom van den grond kent; dat de grond van Java volgens de beginselen, bij Mr. VAN DEN BERG te vinden op blz. 107 vlgd., ten minste voor het grootste gedeelte valt onder de derde door hem genoemde kategorie: gronden, waarvan de opgezetenen den eigendom hebben (zie

---

f[3]) Zie ook Eindrésumé I. blz. 2 en blz. 9, 3e alinea.

blz. 110), wel te onderscheidcn van het erfelijk bezit of gebruiksrecht der tweede kategorie *g*[3]); en dat in het hoofdstuk over de souvereiniteit van geen eigendomsrecht des soevereins op den grond eenig gewag wordt gemaakt. Integendeel, bij MAWERDI vind ik zelfs, dat volgens SJAFEI concessie van den soeverein niet eens noodig is om woesten grond te ontginnen *h*[3]).

Wel moet in een theocratischen staat, en daarop is het Mohamedaansch recht ingericht, de grond, de oorsprong, en dus de volkomenheid van elk recht in den god gelegen zijn, zoodat de profeet zeide: „de gronden behooren aan Allah en aan zijn Gezant (*j*[3]), daarna behooren zij aan u door mijn tusschenkomst." Ik geloof echter met DARESTE, dat de Korân hier „exprime une verité religieuse et non un règle de

---

g[3]) Dr. WORMS zegt (I. blz. 49): „Dans les pays de dîme (et on ne trouve guère de territoires de cette classe qu'en Arabie) la terre productive est la propriété du possesseur" enz. Met het oog op de soorten, die hij op blz. 47 onder de „première classe" (terres de dîme) rangschikt, besluit ik hieruit, dat naar zijn meening van geen enkel land de bewoners vrijwillig tot den Islam overgingen, en dat ook geen enkel land na de verovering door de Muselmansche overwinnaars verdeeld is. Het eerste heeft echter in een groot deel van den Indischen Archipel wel plaats gehad. De gespatieerde woorden zijn dus onjuist. Anders zou de grond van Java niet onder de 3de maar onder de 2de der kategoriën vallen, die Mr. VAN DEN BERG onderscheidt (blz. 109). Ook redeneert Dr. WORMS te veel uitsluitend met 't oog op de sekte der Malekieten. „Volgens Malik", zegt MAWERDI (blz. 138, § 108), „moeten zij (d.i. met geweld van wapenen veroverde landen) waqf worden gemaakt." Volgens SJAFEI en ABOE HANIFA niet. Zelfs in door de Muselmannen veroverde staten kan dus individueel eigendom van land bestaan. — Zie ook C v. 1 van het Compendium Vikayah, bij HANEBERG, blz. 67.

h[3]) MAWERDI, Hoofdst. XVII. „De concessiën", § 132.

j[3]) In deze schakel wordt de vorst niet eens genoemd. In elk geval zou zijn eigendom (naar analogie van dat van Allah's gezant) niet anders kunnen zijn dan als stedehouder van Allah op aarde; dus een zuiver dominium eminens.

droit" k^3). Het drukt eenvoudig uit de bron, de basis, waarop de Muselman zijn recht acht te berusten.

Nam men echter aan, dat een werkelijk eigendomsrecht van den soeverein op allen grond een direkt uitvloeisel van het Mohamedaansche recht is, dan nog zouden de Goeverneur-Generaal, een kafir, of de „Compagnie" dan wel de staat, toch niet de plaats van Allah's gezant kunnen vervullen.

---

§ 4.

Het eigendomsrecht van den Javaan op zijn grond onder anderen niet nationalen invloed.

Het zou den inhoud van dit geschrift onmatig doen toenemen, als ik nauwkeurig wilde beschrijven, welk een invloed de komst en het verblijf der Europeanen, en voornamelijk der Hollanders, heeft gehad op het rechtsbewustzijn en den rechtstoestand van den Inlander tegenover zijn grond. Ik zal mij dus tot een korte vermelding beperken.

Wanneer de geschiedenis ons leert, dat de Javaan tijdens der blanken komst in de Indische wateren een handeldrijvend en zeevarend volk was, dat den vijand aanzienlijke vloten

---

k^3) Dergelijke vérités religieuses vindt men ook elders. Borneo's Westerafdeeling Rés. bij vraag *B*, IV *c*. Voor Java zie § 2 hieronder.

Vergelijk ook MAWERDI, Hoofdstuk XVII, § 133: „Bebouwbare gronden worden onderscheiden in: A gronden, die aan een bepaald persoon in eigendom toebehooren. Op die gronden, indien zij gelegen zijn in Muselmansch land, hetzij ze behooren aan een Muselman of aan een te beschermen ongeloovige, kan de soeverein geen andere rechten doen gelden dan die, welke voortvloeien uit de verplichtingen jegens de schatkist."

kon tegemoet zenden; dat door zijn bevolkte nederzettingen ook buiten Java een krachtigen invloed deed gelden, dan is men onwillekeurig geneigd de enorme verandering, die sedert in het karakter, in het leven van dat ras heeft plaats gegrepen, aan den naijver toe te schrijven van de alleenhandelende Kompagnie, die eeuwenlang zijn werkkracht ondermijnde door er den prikkel aan te ontnemen: het vooruitzicht op meerderen welstand *l*[3]).

Maakt men nader kennis met de wijze, waarop diezelfde O. I. Compagnie de produktie voor de Europeesche markt wist te beperken om de prijzen hoog te houden *m*[3]), dan moet men begrijpen, dat de patienten in deze operatie niet anders dachten of dit lichaam ging uit van de verst doorgevoerde konsekwenties van het veroveringsrecht, waardoor al, wat met de wapens veroverd of onderworpen was, aan de onbeperkte beschikking van den overheerscher onderhevig was *n*[3]).

Wanneer men waarneemt de wijze van exploitatie, van heffing der belastingen (?) in den vorm van kontingenten, bij kontrakt van de Inlandsche hoofden bedongen, als 't ware als konditie voor de handhaving van hun gezag;

---

l[3]) Door W. H. IJSSELDIJK wordt nog in 1800 met ingenomenheid aangehaald het gezegde van een Javaanschen Sultan: „al wat een Javaan meer heeft als sijn kris met een goude of sawasse pondok, een sijde kleedje, en het weinige, dat tot sijn huijs gebruik noodig is, gebruikt hij ten nadeele van den vorst of hem, die hem gebieden moet;" waarop hij zegt: „nimmer van den stelregel afgaende, dat het in deese asiatische gewesten over een arm volk het beste en gemakkelijkste regeeren is," om het daarmee te rechtvaardigen, dat den gemeenen Javaan niet „te veel licentie en rijkdom" moeten worden „toegelaten". (Eindrés. II. Bijlagen blz. 162).

m[3]) 1824, Afschaffing van de Hongitochten en van de uitroeiing der specerijtuinen in de Molukken. Zie ook VETH'S Java II blz. 438.

n[3]) Zie b.v. Rés. Celebes blz. 25 en 26. Hieruit blijkt, dat naast plaatsen, waar het recht des Goevernements uit dat der vorsten, dat het verving, wordt afgeleid, men het eigendomsrecht van het Goevernement op den grond in een groot deel dier gewesten louter op het veroveringsrecht baseert (onderafdd. Makassar, Balang Nipa, Boelecomba en Kadjang).

wanneer men nagaat, dat die hoofden, mits hun verplichtingen jegens de Kompagnie nakomende, door deze in niets belemmerd werden o^3) en door het gezag dier machtige, van wie hun gezag uitging, tegenover nog onmachtiger onderdanen stonden, waarvoor verzet tegen onrecht iets ondenkbaars werd p^3);

dan moet de gedachte wel bij den Inlander opgekomen zijn, dat de soevereiniteit — want ook de Kompagnie was (zij 't ook namens de Vereenigde Provinciën) soeverein over Java — een privaat recht is, immers: niet het publiek recht en de publiek-rechtelijke plicht, die één zijn, om het hoogere belang van het algemeen, van het volk, te behartigen, maar het recht om zijn eigenbelang in den strijd met het algemeene te doen zegevieren;

---

o^3) Het regeeringsbeginsel der O. I. Komp. voor Java's N. O. kust, zegt VAN DEVENTER, Land. St. (I blz. 2) was: „volstrekt gezag aan de eene en volstrekte onderwerping aan de andere zijde," en iets verder: „Het heffen der kontingenten en belastingen werd aan de bescheidenheid der regenten overgelaten." — HAGEMAN (T. v. I. T.-, L.- en V.k. IX blz. 268): „De regent heerschte over zijn landschap naar welgevallen, volstond met het opbrengen van zijn contingent en de landzaat kwam hoegenaamd niet in aanmerking bij den soeverein." Zie ook Eindrés. II Bijlagen blz. 153.

p^3) Vandaar het „soemonggo kĕrsaning negoro" (de wil der regeering geschiede), dat der bevolking »dikwerf van de lippen was, nog voordat zij in staat was, de bedoeling der vraag behoorlijk te vatten" (Eindrés. II blz. 137 § 22). Zie ook Eindrés. II blz. 44 § 38 eind 2de alinea, blz. 143 § 3 al. 6 en noot *b* en blz. 221 noot *b*. De macht der hoofden was ook na den val der Kompagnie (in de laatste helft dezer eeuw) blijkens het Eindrésumé nog enorm. „Hoe weinig de kleine man zich laat gelden, was hem (den onderzoeker) gebleken, toen bij het onderzoek in twee desa's de hoofden ten aanhoore van alle sawahbezitters, zonder dat een hunner den mond opende, stoutweg beweerden, dat zij de macht hadden sawahs te geven aan wie zij wilden, en af te nemen aan wie het hun goed dacht, hetgeen zelfs geschiedt ter wille van persoonlijke veeten, gelijk in de desa Pegadoengan het geval was" (Eindrés. II blz. 110 § 25 al. 8 aan 't eind). Nog eenige uit de vele voorbeelden geven: Eindrés. II blz. 98 § 4 al. 5 vlgd., blz. 103 § 10 al. 4, blz. 137 § 21, blz. 147 § 10 einde blz. 239 noot *h* enz.

dan moet de Inlander Java wel vergeleken hebben bij een reusachtige plantage, geëxploiteerd met behulp van een schare arme loonwerkers, wier opzichters in het belang van den geregelden gang der werkzaamheden en van de veiligheid des eigenaars door dezen te vriend worden gehouden en tegenover den arbeider met een onbeperkt gezag bekleed. En als deze beschouwingen in het gemoed van den Inlander niet zijn opgekomen, in den mond van menig ander hebben zij der Kompagnie tot een verwijt gestrekt *q*[3]).

Daar een niet geheel ongelijke toestand nog in den loop dezer eeuw weder was waar te nemen, is het geen wonder, dat menig Javaan, als een Europeesch ambtenaar hem vraagt: „hoe is het dit jaar met de sawah's?" nog antwoordt: „Uwe sawah's, mijnheer, zijn dit jaar wel geslaagd" *r*[3]), al verzette zich dikwijls ook zijn rechtsgevoel, welks uitingen echter meestal in het hart versmoord worden, tegen de onbillijke wijze, waarop de overheerscher over zijn (d. i. der Inlanders) grond beschikte tot allerlei doeleinden van algemeen en ander nut, en al was het (wie weet hoe vaak?) slechts vrees, die hem deed erkennen, dat het Goevernement eigenaar is van den grond *s*[3]).

---

q[3]) Zie het Voorl. Verslag, voor het 2de ontw. Reg. Regl. (KEUCHENIUS, II, blz. 341): „Indië, zeide men, moest een rentegevend eigendom van het moederland blijven, een landgoed, waarvan men, ook door verplichte cultures en leverantiën, voor zoover dit noodig was, voordeelen moest trachten te trekken."

r[3]) Eindrés. I blz. 4 in de noot. — Ik geloof trouwens niet, dat men uit deze spreekwijze op zichzelf mag afleiden, dat „het recht van het goevernement voor den inlander geen abstractum is." De hoffelijkheid van den Javaan in het spreken is bekend; ook vindt men in Europa dergelijke spreekwijzen: Niemand zal er b.v. over denken, als een winkelier een kooper bij het vertrek toeroept „Uw dienaar, Mijnheer" (en zelfs anderen hoorde ik dit b.v. tot dames zeggen), deze woorden letterlijk op te vatten.

s[3]) Zie Eindrés. II blz. 14 en 15, § 28: „de meesten erkenden, dat zij den grond beschouwden als hun eigen, maar dat zij het niet durfden te zeggen uit vrees voor het goevernement." — Als men in Bantam, waar de

De invoering der landrente, waarbij de gronden den bebouwers „verhuurd" werden, of liever aan de desahoofden kon niet meewerken om den Inlander een hooge verwachting te geven van de erkenning en handhaving zijner rechten door het Goevernement. Deze belasting heeft ook in andere opzichten, die hier niet uitvoeriger besproken kunnen worden, een onmiskenbaren invloed op den aard van het landbezit gehad, ook daar waar ze later is ingevoerd.

Den ingrijpendsten invloed uit den lateren tijd schijnen echter uitgeoefend te hebben de heeren- en kultuurdiensten. Het Eindrésumé levert tallooze en welsprekende bewijzen hiervan op *t*[3]). Het is onnoodig hier verder bij stil te staan.

Één opmerking over het zgn. kommunaal bezit, dat op zoo vele plaatsen uit de laatstgenoemde oorzaken is voortgevloeid. Zonder mij in den strijd, waartoe dit onderwerp aanleiding gaf en geeft, te willen wagen, wil ik trachten den aard van dit bezit op te sporen.

Een onverdeelde gemeenschap, zooals wij die in het privaat recht kennen, is het kommunaal bezit niet, hoewel sommigen dit wellicht uit den naam zouden vermoeden. Dan toch zou elk een gelijk of ten minste een vast aandeel hebben, dat niet zonder zijn toestemming verkleind kon worden; bij dit kommunaal bezit daarentegen kunnen door de meerderheid nieuwe aandeelhouders toegelaten worden tegen den zin der minderheid. In het privaat bezit nu bestaat geen recht van

---

rechten op den grond betrekkelijk ongeschonden zijn gebleven, zoo bevreesd is voor het goevernement, hoeveel te meer moet dit dan in vele andere gewesten het geval zijn. Zie ook de voorrede van Eindrés. I blz. IX, 6de al.

t[3]) Eindrés. II Bijlagen blz. 55: .... „zonder dat daarbij gelet werd op de grenzen der desagronden, zoodat het grootste gedeelte, somtijds de geheele uitgestrektheid van de bouwgronden eener zelfde desa voor één of twee jaren in beslag werd genomen voor de indigokultuur." — Eindrés. II blz. 200 noot *c*: „het gemeen bezit ontstond door de invoering ker suikercultuur." — Eindrés. II blz. 248 noot *a*: „de sawah deso waren oorspronke-

de meerderheid boven de minderheid. — Een eerste vereischte voor het privaatrechtelijke karakter der onverdeelde gemeenschap is ook het recht van elk aandeelhebber om zijn deel van de gemeenschap af te zonderen. Waar dit recht hem ontbreekt voor het geval, dat de eenheid van inzicht bij de aandeelhouders niet meer bewerkt, dat met ieders eigendom, al is 't in gemeenschap, toch geschiedt overeenkomstig zijn wil, daar bestaat geen privaateigendom van den aandeelhebber meer.

De aard van het kommunaal bezit heeft het meeste overeenkomst met dien van het eigendom der rechtspersoon. Ook bij deze beschikt de meerderheid (wier wil dien van het geheel vertegenwoordigt) over haar vermogen. Geen, nog zoo klein, deel van dat vermogen is echter het eigendom van een der leden, noch behoort het geheele vermogen aan de gesamenlijke leden. Een gefingeerd persoon (dikwijls wordt in des Inlanders oog deze plaats door den staat, de desa of het desahoofd ingenomen), een doel is de eigenlijke drager van het eigendomsrecht. Dit doel zou men bij het kommunaal bezit kunnen omschrijven als: dat ieder werkbaar ingezetene (soms: ieder Javaan) een middel van bestaan vinden kunne in den landbouw; (dit zetten velen voorop, die met proletariaat enz. dreigen; maar te oordeelen naar de oorzaken van het ontstaan en den feitelijken toestand van het kommunaal bezit is het volgende juister:) gelijke torsching der heerendiensten en: het gedeeltelijk beplanten van den grond voor het Goevernement en gedeel-

---

lijk joso; doordien wij de heerendiensten niet konden dragen, moesten zij ook aan niet-sawahbezitters worden afgestaan;" enz. Het zou te ver voeren, de oorzaken van dit alles aan te toonen en vele voorbeelden te geven. Naar eenigen er van moge hier verwezen worden: Eindrés. I blz. 18—20, blz 190 § 3, blz. 63 § 4; Eindrés. II blz. 142 § 3 al. 5, blz. 193 § 24 al. 6, blz. 221 § 16 al. 5, blz. 70 § 4, blz. 227 § 3 noot *k*, blz. 238 § 18, en blz. 248 noot *a*.

telijk beloonen van de planters met het gebruiksrecht der overige gronden *u*[3]).

Nu zal ik niet beweeren, dat de bovengegeven redeneering ook door den Inlander gehouden wordt; waarschijnlijk zou hij ze zelfs niet begrijpen. Wat hij echter wel begrijpt is, dat het hebben van een onbepaald voor verkleining vatbaar en telkens verwisselend deel in eenige velden geen eigendom is; dat een hooger recht het zijne daar beperkt. En daar het Goevernement hem indirekt (door kultures enz.) of direkt tot zulk een toestand heeft gebracht, moet hij dit wel als den houder van dat recht beschouwen.

Ook de wijze, waarop sedert de invoering van het kommunaal bezit de meerderheid de rechten der ontginners, zelfs nog na de uitdrukkelijke erkenning daarvan *v*[3]), wist te vernietigen, tastte het eigendomsrecht aan *w*[3]).

---

u[3]) Verhaal van een Javaan (hij had vergeefs om een aandeel in de sawah's van Randegan gevraagd): „Daarop liet deze (het distriktshoofd) eenige lieden van Randegan komen en zeide: wat is dat! hier is iemand, die u helpen kan in het beplanten van uwen riettuin, en gijl. weigert hem een aandeel! Daarop werd ik met nog een ander toegelaten als aandeelhebber." (Eindrés. II blz. 227 noot *h*). — Men houde wel in 't oog, dat hier sprake is van h e t kommun. bezit. Dat een desa grond in eigendom heeft, waarvan de inkomsten tot bestrijding der desa-uitgaven strekken of, waar men geen geregeld finantiewezen bij de desa's heeft, aan sommigen wordt afgestaan in gebruik, is een zeer natuurlijk verschijnsel. Waar de desa veel eigendommen verkreeg is door de overvloed het gebruik ontstaan, dat ieder een deel daarvan in gebruik nam. Daar was echter het kommunaal bezit niet per se regel, maar een gevolg der omstandigheden. De eigendommen zijn toevallig aan de rechtspersoon „desa" in privaateigendom toegevallen, daarnaast k a n bestaan en bestaat dikwijls individueel bezit; terwijl bij h e t kommunaal bezit het land, op grond van een openbare instelling, een bestuursmaatregel, aan de mogelijkheid om partikulier eigendom te zijn wordt onttrokken. Zoo krijgt dit bezit een geheel eigenaardig karakter.

v[3]) „Langzamerhand werden aan de ontginners en hunne erfgenamen de velden ontnomen: n o g i n 1867 (dus n a de Koninkl. Proklamatie van 23 Juli 1866) werden 10 bouws goede sawah's aan de bezitters afgenomen tegen hunnen wil." (Eindrés. II blz. 201 noot *a*).

w[3]) B.v.: „Door de stichter eener welvarende desa enz..... is medege-

Niet minder deed dit de zoo uitgestrekte macht, gelaten aan de adat, in sommige harer verbasterde vormen op Java niets dan den naam gemeen hebbende met het oude gewoonterecht; al wat der bevolking in de kraam te pas komt noemt zij adat. Hoe deze adat ook de rechten van den ontginner niet ongemoeid liet en zelfs in rechten daar soms over zegevierde, vindt men o. a. in de brochure van Mr. W. B. Bergsma x^3) vermeld.

Voegt men bij dit alles nog de inmenginingen van sommige Europeesche ambtenaren, die — zij 't ook met de beste bedoelingen en soms ook uit werkelijken noodzaak — zelfs in nog niet ver liggende tijden vrij krachtig en eigenmachtig in de bestaande toestanden ingrepen y^3), dan is in grove omtrekken de schets voltooid van den invloed, dien de

---

deeld, dat hij zich daar had gevestigd omdat hij gedwongen was geworden 20 bouws sawah in het Modjokertosche, door hem zelven ontgonnen, af te staan aan de deelhebbers in het gemeen bezit van de desa, waar die ontginningen lagen." (Eindrés. II blz. 212 onderaan). Zie verder o. a. Eindrés. II blz. 60 § 11 en blz. 127 § 7 al. 4, en in de Bijlagen blz. 60 bovenaan.

Hoezeer zulk een toestand de energie onderdrukte, spreekt duidelijk o. a. uit Eindrés. II blz. 108 § 21 al. 2: „In een paar desa's van Poerbolingo werd de vraag, wanneer het recht een aanvang neemt, onbeantwoord gelaten en ter verklaring gezegd, dat het er niets toe doet, als uit de ontginning toch alleen maar een drie- of vierjarig gebruiksrecht voorvloeit."

x^3) „De Conversie van communaal in erfelijk individueel bezit" enz. Leiden, 1881. Zie blz. 39 en 40.

y^3) Nog in de laatste helft dezer eeuw bij de reorganisatie van Pamekassan heeft men getracht daar het gemeen bezit „in te voeren", „maar gelukkig is zulks afgestuit op den weerzin der bevolking," Van Vleuten, Pamekassan blz. 61. Zie ook blz. 67 en 68: men verbood eenvoudig, dat één persoon meer dan één zoutpan had; de meerdere moest hij afstaan. — „Destijds echter werd het erfelijk individueel bezit der vijvers erkend, maar in het jaar 1850 verklaarde de toenmalige resident van Soerabaja, dat de gronden aan het Goevernement behoorden" (Eindrés. II blz. 231) enz. Nog sterkere voorbeelden, maar te uitvoerig om hier af te schrijven vindt men in het Eindrés. II blz. 144, blz. 163 § 5, blz. 182 § 4, blz. 200 § 4, blz. 214 § 3 noot *h*, blz. 263 noot *b* en blz. 65 § 26.

Europeesche kolonisatie op den rechtstoestand van Java's grond had.

---

§ 5.

Slot.

De vorige §§ in 't kort samengevat leiden tot deze resultaten.

Het voorkomen van een bepaling of instelling in het oud-Hindoesch- of Mohamedaansch recht, bewijst nog in geenen deele, dat hetzelfde voor Java geldt.

Zoowel in het eene als in het andere bestaat bovendien privaateigendom van den grond en daarentegen geen eigendomsrecht van den soeverein op allen grond. Beiden kennen echter wel het boven de partikuliere belangen uitstekende recht van den staat.

Ook de Inlander heeft eigendomsrecht op zijn grond gekend *z*[3]) en is zich op sommigen plaatsen nóg duidelijk van dat recht bewust *a*[4]), terwijl op andere plaatsen die bewustheid herleeft. Op vele plaatsen van Java echter is het bewustzijn, de duidelijke voorstelling van zijn recht geheel of gedeel-

---

z[3]) „En ieder arbeidde naar vermogen, ontginde bosschen, bouwde huizen en bebouwde zooveel grond als de krachten gedoogden; en al hetgeen men ontgonnen of bebouwd had, werd door niemand, zelfs niet door den vorst, betwist het partikulier eigendom te zijn." (Maleische Verhandeling XIII kota's, blz. 477). Zie verder § 1 van dit. hoofdstuk.

a[4]) Welsprekende voorbeelden vindt men in het Eindrésumé van den tegenstand door de bevolking geboden aan de verkrachting harer rechten op dit punt, zoodat soms onder den schijn van opvolging van de bevelen der „negoro" de oude toestand feitelijk door de bevolking gehandhaafd werd. Zie Eindrés. II blz. 229 § 4, blz. 262 § 16 *a* en blz. 281 § 17 *b*.

telijk bij hem uitgedoofd. De oorzaken hiervan waren — en zijn voor een klein deel nog: de ontwikkeling van rijken, bestuurd door tirannieke vorsten, die over geheel Java met min of meer nadruk hun macht deden gevoelen *b*[4]); de wijze van beheer van de O. I. Kompagnie; de macht der hoofden, ook nu nog *c*[4]); de landrente; de heerendiensten; de op hoog gezag ingevoerde kultures; de adat moeafakat *d*[4]) en sommige inmengingen van Europeesche ambtenaren.

Door al deze „verwringingen" — een zeer geschikt woord, dat ik daarvoor in het Eindrésumé gebezigd vond — deze ongelijk voor de verschillende streken werkende invloeden, is een ware chaos van rechtstoestanden ontstaan; de Javanen, daar sinds zoo langen tijd in levende, zijn voor het meerendeel het wellicht toch al niet heldere begrip, dat een weinig ontwikkeld volk zich van zijn rechten vormt, geheel gaan verliezen en weten nu niets dan uiteenloopende, verwarde antwoorden te geven, als men hun daarnaar vraagt *e*[4]).

---

b[4]) Nederland echter mocht de erfenis der vroegere vorsten niet anders dan onder voorbehoud aanvaarden. Wat de vorst niet krachtens zijn recht en roeping, maar misbruik daarvan makende deed, heeft hem geen in wezen aan zijn koningschap verbonden rechten kunnen doen verkrijgen en moet door den opvolger in zijn soevereiniteit gerepudieerd worden.

c[4]) Zoo definieert men het recht door vergunning tot ontginning verkregen in Semarang: „het recht tot ontginning en bebouwing voor den tijd, dien het hoofd goedvindt te bepalen" (Eindrés. II blz. 147 § 10).

d[4]) Van deze 3de soort adat wordt met 't oog op de Pad. Bovenl., waar het Inlandsche recht veel stabieler is dan op Java, door den heer VERKERK PISTORIUS gezegd: „(3°.) Hadat moepakat of istihadat. Hieronder verstaat men de regelingen, die nog voortdurend voor onvoorziene gevallen bij onderling overleg gemaakt worden. Van deze hadat alleen, die niet op vaste grondslagen steunt, geldt soms het saillante en in vele gevallen zoo kenschetsende woord: hadat is misbruik." Deze soort adat nu strekt haar macht op Java dikwijls uit over wel voorziene gevallen, van welker bestaande regeling wordt afgeweken.

e[4]) Toch treft men op verschillende plaatsen nog een duidelijk begrip van den eigendom van grond aan. Zie Eindrés. II blz. 12 § 27, blz. 42 § 37, blz. 63 § 21, blz. 77 § 24 al. 2 eind, blz. 153 § 3 al. 2.

Maar zou het, zelfs al ware de positie van den Javaan beter, dan ze zoolang geweest is, toch nog wel rationeel zijn den aard, de juridische omschrijving van zijn recht bij hem zelf te zoeken? Juristen telt men onder de Javanen niet, tenzij men de op dien naam niet veel aanspraak hebbende priesters daartoe wil rekenen; studie van het recht of uitlegging daarvan door mannen, die uit de verwarde gegevens een systeem opbouwden en daardoor een groot en algemeen erkend gezag kregen — zooals men dit bij andere volken aantreft — heeft op Java, ten minste in de laatste eeuwen, niet bestaan. De overblijfselen van wetgeving zijn weinig beteekende aaneenrijgingen van enkele bepalingen zonder systeem.

Ook de groote verscheidenheid van terminologie wijst er op, dat geen algemeen gestelde of aangenomene regels wat eenheid van voorstelling deden ontstaan.

Ik geloof veilig een Hollandschen boer in dit opzicht hooger te kunnen stellen dan een Javaan. Geen machtig vreemdeling overheerscht zijn land; zijn opvoeding is althans beter geweest dan die van den Javaan, beschikking over zijn eigendommen heeft nooit dan op wettige wijze plaats en veelal zal hij ook wel eens een notarieele akte onder de oogen hebben gehad, waarbij van eigendomsoverdracht of iets dergelijks sprake is. Vraag nu zoo'n boer eens: „Zeg, vriend, welk recht oefent ge eigenlijk op dien grond uit?" Hij zal u al vreemd aanzien: „die grond? dat's mijn grond;" maar ge verklaart u nader: „Is uw recht bezit of eigendom?" De boer krabt zich verlegen achter 't oor en denkt: Bezit of eigendom?! Hij noemt het dan eens bezit, dan eens eigendom f[1]). Kortom, de boer zal in de war geraken. Wel

---

f[1]) Ook meer beschaafden zeggen b.v. dikwijls: „die of die heeft uitgestrekte bezittingen," waar zij landen in eigendom bedoelen. Bij zeer beschaafde personen zelfs heb ik dikwijls een volkomen onbekendheid met

weet hij echter, dat hij dat land bebouwt en er op woont, dat hij het mag verkoopen, verhuren enz. en dat niemand hem daarin kan storen of hem zijn land ontnemen.

Nu vraagt ge verder: „Hoort al het land eigenlijk niet aan den Koning?" Vooral als ge een speciaal met het doen dezer vragen belaste afgezant des Konings zijt (zie noot s[3]) en de boer een nederig landbouwertje is in een streek, die nog weinig onder den invloed der centra van bevolking staat, zal hij een oogenblik over het ideaal van macht en grootheid, dat hij aan dien misschien nooit gezienen Koning hecht, nadenken en u dan toestemmend antwoorden; bovenal wanneer aan zijn aarzeling tegemoet wordt gekomen door de overweging, dat de Koning natuurlijk aan elk onderdaan het rustig bezit van zijn stuk land toelaat, zoolang hij maar behoorlijk zijn belasting betaalt, en dat een goed Koning nooit van zijn macht gebruik zal maken om iemand zonder reden zijn bezitting te ontnemen.

Maar als de juiste bepaling en afbakening der rechten aan het volk zelf in 't algemeen duidelijk voor oogen stond, zou het werk van den jurist veel gemakkelijker zijn dan het is. Hij toch moet uit de feiten het beginsel afleiden; hij moet een logisch geheel van rechten en verplichtingen ontleenen aan de behoeften van het individu en de botsing der belangen, aan de hoogere beginselen, die bij hem vaststaan, in verband met den vorm, waarin die voor de eigenaardigheden van den volksaard het onvankelijkst zijn.

Hiernaar strevende, kwam ik tot het besluit, dat de Inlander feitelijk eigendomsrecht op zijn grond uitoefent, al zij het ook onder anderen naam. Verscheidene lieden verklaar-

---

het onderscheid tusschen bezit en eigendom aangetroffen; en ik geef het elken niet-jurist „eigendom", evenals elken niet-mathematikus om het begrip „cirkel" te definieeren, al zullen beiden zich in de praktijk omtrent deze twee zaken niet licht vergissen.

den dit ook blijkens het Eindrésumé g^4). De uitzonderingen op dezen regel zijn een gevolg van onrecht en moeten tot den regel teruggebracht worden. Daar echter, waar het kommunaal bezit is ingevoerd, bestaat geen privaatrecht meer van natuurlijke personen op den grond. Daar kan dus geen sprake zijn van eigendom of bezit.

Mij houdende buiten de kwestiën rakende dit kommunaal bezit, stel ik dus slechts voorop, dat het „erfelijk individueel bezit" in zijn aard het zelfde in als eigendom h^4).

In het derde hoofdstuk kom ik op dit punt terug met het oog op de verhouding tusschen de private rechten en die van den staat. Vooraf dient (in 't volgende hoofdstuk) te gaan een kort overzicht van de vroegere en tegenwoordige wetgeving betreffende het staatsdomein in N. I.

---

g^4) Zie ook noot e^4 en de hier volgende noot.

h^4) „Het komt op hetzelfde neer of wij zeggen, dat de grond of dat de jasa van ons is." (Eindrés. II blz. 14 § 28). „De controleur Mr. F. C. VALCK betoogt, dat in Bantam reeds eigendomsrecht op den grond wordt uitgeoefend." (Eindrés. II blz. 23 § 48). — „de heer GAADE wijst er op, dat er moeilijk meer rechten op den grond kunnen worden uitgeoefend, dan nu reeds in Krawang het geval is" (Eindrés. II blz. 30 § 19). „Reeds nu oefent de inlander het recht van eigendom feitelijk uit, maar hij verklaart slechts bezit te hebben. In zijne taal heeft hij voor beide begrippen ook slechts één woord" (Eindrés. blz. 140 § 26 einde).

TWEEDE HOOFDSTUK.

DE INDO-NEDERLANDSCHE WETGEVING RAKENDE HET STAATSDOMEIN.

---

§ 1.

Historische Inleiding.

De stof, waaraan dit proefschrift gewijd is, is reeds te uitgebreid, dan dat ik mij bovendien op het zoo moeitevolle gebied van den geschiedschrijver zou wagen en trachten hier een eenigszins volledig overzicht te geven van de verschillende lotgevallen, die van de oudste tijden af het leerstuk van het staatsdomein in Indië had.

Toen in den tijd, die aan zulk een groot deel der wereld nieuwe levensvormen schonk, ook de O. I. Kompagnie aan verval van krachten was overleden, heeft weldra een wervelwind uit den vreemde de puinhoopen naar de vier windstreken verspreid en „neues Leben blüht' aus den Ruinen."

De Engelsche tusschenregeering, gedurende welke zooveel hervormingen zooal niet tot stand gebracht, dan toch ontworpen en begonnen werden als vervolg op DAENDEL's krachtig voorbeeld, had een scheidsmuur opgetrokken tusschen de

Kompagnie en haar opvolgers, die den laatsten meer vrijheid verschafte bij de aanvaarding van de administratieve nalatenschap der voorvaderen.

Dit tijdstip: de herleving van het Nederlandsch gezag over Oost-Indië, zal dan ook het uitgangspunt vormen van dit korte overzicht.

Over het ontstaan der zgn. partikuliere landerijen in de Ommelanden van Batavia zal dus niet kunnen worden uitgeweid; evenmin over de landverkoopingen onder RAFFLES en vroeger. Moest de indruk, dien een oppervlakkig onderzoek mij van beiden gaf, in 't kort worden weergegeven, dan zou dit kunnen geschieden met hetgeen Mr. H. D. LEVYSOHN NORMAN j[4]) omtrent de laatsten zegt, n.l. dat men er nooit de huldiging van een regeeringsbeginsel in mag zien.

Toen Kommissarissen Generaal de koloniën van de Engelschen hadden overgenomen, vonden zij een algemeene belasting ingevoerd, of liever een zoogenaamde landrente, van alle bouwgronden geheven. Zij meenden k[4]) „dat een beslissing in deze moeilijke en tedere zaak vele voorbereidende onderzoekingen en maatregelen vereischt," maar dat „intusschen, reeds voor dezen jaren 1818 eenige gepaste voorzieningen dienen te worden vastgesteld." In de artikelen van dit besluit k[4]) wordt uitgegaan van dezelfde beginselen als RAFFLES aannam; althans geen wijziging daarvan had plaats. Zoo wordt in art. 8. al. 2 van de „huur" der landen gesproken, terwijl de wijze van aanslag, bij overeenkomst (artt. 3, 4 en 5), ook meer aan de verhouding tusschen

j[4]) „De Britsche heerschappij over Java en onderhoorigheden," Den Haag, 1857; blz. 300.

k[4]) Ind. Stbl. 1818 nº. 14.

eigenaar en huurder dan aan die tusschen den belasting-heffenden staat en zijn onderdanen doet denken.

De bepaling van art. 8 al. 1 *l*[4]) bewijst echter reeds hoe weinig de bekendheid der ordonnateurs gelijken tred hield met hun goede bedoelingen. Terwijl het toch hun bedoeling was den bestaanden toestand voorloopig te handhaven, zou dit bevel, ware het op geheel Java ten uitvoer gelegd, een groote maatschappelijke omkeering in een groot gedeelte van dit eiland hebben veroorzaakt *m*[4]).

De vraag in hoever Raffles en misschien ook de Kommissarissen-Generaal dit eigendom van den Soeverein als een privaat recht, dan wel als een dominium eminens hebben beschouwd, zoodat de verhuur van de gronden aan de bebouwers slechts een meer aanschouwelijke — maar dan ook onjuiste — voorstelling zou zijn van de verplichting om belasting op te brengen voor de uitgaven van algemeen belang, laat ik daar. Een feit is het echter, dat in het laatste geval hun bedoeling over 't algemeen niet goed is begrepen, daar zich bij een talrijke menigte van opvolgende ambtenaren de overtuiging vestigde — en bij velen is die nog gevestigd — dat de soeverein eigenaar is van den grond en daarover vrije beschikking heeft, alleen beperkt door zijn eigen overeenkomsten en ordonnanties.

Wel werd (b.v. in het besluit van 4 Jan. 1819 sub 14⁰) bevolen: „dat de wettige bezitters der velden, zooals daar zijn de eerste ontginners der gronden of derzelver erfgenamen en anderen, die volgens de herkomsten der inlandsche

---

l[4]) „De hoofden en oudsten des volks in iedere dessa zullen de velden onder de ingezetenen verdeelen, naar billijkheid, zonder partijdigheid."

m[4]) Op een vraag door een Resident indertijd in Bantam gedaan aan een regent, of het gemeen bezit zou kunnen worden ingevoerd, antwoordde deze: „het zou alleen kunnen, ingeval het goevernement bij elk grondstuk een soldaat plaatste, om den gegeven last te handhaven." (Eindrés. II blz. 20 noot *a*).

bevolking of uit eenigen anderen hoofde als wettige bezitters beschouwd moeten worden, in hunne rechten niet worden verkort," maar deze alles en niets omvattende omschrijving trad dikwijls al te veel op den achtergrond voor het stellige gebod van verdeeling en andere overwegingen (zie noot ij[3]). Dergelijke bepalingen tot bescherming der „wettige bezitters" meermalen vastgesteld, baatten niet veel waar men zich geen voldoende rekenschap gaf van de bestaanbaarheid dier rechten tegenover de andere maatregelen, die men op agrarisch gebied nam.

Het zou onnoodig zijn alle vruchten van wetgeving op dit gebied op te sommen en te analyseeren. Belanghebbenden vinden er een volledige behandeling van in de Memorie van Toelichting op de Agrarische wet *n*[4]). Alleen wil ik met een enkel woord de betrokken plaatsen in de Regeerings-Reglementen bespreken, daar men hierin de vaststelling mag verwachten der beginselen, die aan het beleid der Regeering betreffende dit gewichtige punt moesten ten grondslag liggen.

De stelling, dat de soeverein eigenaar is van allen grond op Java, de door den Staat zelf vervreemde gronden uitgezonderd, vindt men in geen der bedoelde reglementen tot wet verheven. Zelfs de Minister De Waal heeft, toen hij een wijziging van art. 62 Reg. Regl. voorstelde, waarin die stelling volkomen op haar plaats geweest ware, — terwijl hij bovendien de onderteekenaar was van het Agrarisch Besluit, waarvan art. 1 hetzelfde inhoudt — zelfs hij heeft geen vaststelling van dit beginsel in de grondwet der koloniën noodig geacht. De reden moet zijn, dat een wet van beginselen niet de plaats is om de eigendommen van den staat op te noemen. In het algemeen is dit juist; ook zou ik natuurlijk geen opsomming verlangen van alles wat den staat toebehoort. Maar waar de staat niet als elk partikulier eigendom heeft

---

n[4]) Zie de M. v. Toel. in de Handel. der St. Gen. Bijlagen blz. 1041 vlgd.

volgens de regelen van het privaatrecht; waar hij — niet op grond eener gewone eigendomsverkrijging — als staat, en alleen omdat hij staat is, gronden, ja alle gronden in eigendom heeft, daar is dit een publiekrechtelijk beginsel, zóó belangrijk, dat het in een grondwet behoort te worden opgenomen.

Wel vindt men in alle Regeerings-Reglementen artikelen, die over domeinen handelen. Die in het Reglement van 1815 (art. 2, 31, 32 en 33) zijn van geen belang. In de volgende Reglementen treft men aan:

1° bepalingen omtrent den afstand van domeinen.

Het Reglement van 1818 spreekt van „uitgifte van gronden" (art. 106); dat van 1827 van „verkoop van domeinen", die slechts met 's Konings goedkeuring kon geschieden; dat van 1830 evenzoo van „verkoop of afstand van domeinen." Het Reglement van 1854 eindelijk bepaalt in art. 62:

„De Goeverneur-Generaal mag geen gronden verkoopen.

„In dit verbod zijn niet begrepen kleine stukken gronds, bestemd tot uitbreiding van steden en dorpen en tot het oprichten van inrichtingen van nijverheid.

„De Goeverneur-Generaal kan gronden uitgeven in huur volgens regels, bij algemeene verordening te stellen. Onder die gronden worden niet begrepen de zoodanige, door de inlanders ontgonnen, of als gemeene weide, of uit eenigen anderen hoofde tot de dorpen of dessa's behoorende."

De bedoeling van dit laatste artikel is in tegenstelling met de korrespondeerende artikelen in de vorige Reglementen duidelijk. — De Minister De Waal leidde uit al. 1 af, dat de staat eigenaar is van den grond, daar slechts de eigenaar verkoop kan toestaan of verbieden. Met 't oog op de feiten zou ik een andere uitlegging voorstaan: De staat is niet overtuigd van zijn recht op allen grond. De Regeering zelf erkent *o*[4]): „dat naarmate men in nauwer aanraking met

o[4]) Mem. van Toel. 2de ontw. Reg. Regl., Keuchenius, II, blz. 254.

het onbeschreven recht der inlanders is gekomen, ook de overtuiging is versterkt geworden, dat men zich ten opzichte van den juisten aard van den grondeigendom onder hen heeft bedrogen." Geen sprake dus meer van domeinen, zooals in in het 1ste ontwerp (art. 51) nog voorkwam. Men wil, bij onzekerheid of men recht heeft op den grond, slechts voorkomen, dat — zooals tot nu toe heeft plaats gehad — van dat recht wordt uitgegaan. Waar de uitvoering door de algemeenheid der uitdrukking „gronden" noodeloos wordt beperkt, komen al. 2 en 3 hieraan tegemoet. De uitbreiding van woonplaatsen enz. moet niet belemmerd worden. Ook de landbouwondernemingen moeten, mits ze geen rechten van den Inlander op den grond aanranden en dus de onzekerheid en schroom der Regeering ophoudt, een veld voor hun arbeid vinden.

2⁰. treft men bepalingen over het staatsdomein aan in verband met de landrenten.

Het Reglement van 1818 handelt hierover in art. 80, gelijkluidend aan art. 83 van 1827. Beiden schrijven voor, „dat in de beheering der domeinen van den Lande met orde en regelmaat gehandeld, en dezelve zooveel mogelijk in verband gebracht worde met het landelijke stelsel."

Hoe men dit laatste op te vatten hebbe wordt ons duidelijk uit het Reglement van 1830 art. 74 (= 1836 art. 62): „De gronden op het eiland Java, welke nog eigendom van den Lande zijn, zullen, voor zoover dezelve door de Javanen bebouwd worden, bij voortduring dessa'sgewijze aan de Inlandsche bevolking worden verhuurd, door middel van overeenkomsten met de hoofden en oudsten, en onder zoodanige bepalingen, als telkens in de huurcedels of piagems zullen worden uitgedrukt."

Hier vindt men tevens de ondubbelzinnigste uiting in van het aangekleefde begrip. Èn de landrente wordt gehandhaafd

èn de grond, waarop zij berust aangegeven. — In 1854 begreep men, dat de landrente niet op eens opgeheven of in een grondbelasting veranderd kon worden. Men aarzelde echter om reeds genoemde reden daaraan het wettelijk karakter van grondhuur te geven, zoodat alleen de naam hier nog voor pleit in art. 59 van het Regeerings-Reglement van 1854. Bovendien werd door het woord „voorloopig" alle twijfel opgeheven, of de wetgever zijn zegel wilde hechten aan de bewuste soevereiniteitstheorie.

3⁰. als hiermee in verband staande, over de bepaling van het laatste Regeerings-Reglement, de suikerkultures betreffende, nog een enkele opmerking.

Toen de Goeverneur-Generaal VAN DEN BOSCH den grondslag legde tot het kultuurstelsel, schijnt zijn meening over de rechten van den Inlander op zijn grond van de toen algemeen aangenomene verschild te hebben. Immers hij zegt ergens *p*[4]): „Men heeft geheel ten onrechte beweerd, dat de Javaan geen denkbeeld bezit van het recht van eigendom op den grond; volgens zijn begrip strekt zich het recht van den Soeverein op een bebouwd stuk land niet verder uit dan tot het heffen van het aandeel, dat hem volgens de adat toekomt, of tot het bezwaren van den bezitter met een openbaren dienst aan de verschuldigde schatting geëvenredigd.

„Voor het overige gaan de gronden op de leden der familie van den eigenaar over; zij verkoopen of verhuren die onderling volgens de adat en deze gebruiken bestaan nog overal, waar dezelve niet door de willekeurige bemoeienissen der Europeanen met de huishoudelijke aangelegenheden van den Inlander zijn vervallen."

Ik kan mij van een oordeel over de op hoog gezag ingevoerde kultures onthouden; wat echter de wetgever zelf in

---

p[4]) „Zakelijke extrakten" in 't Indisch Staatsblad 1834 n° 22, Bijlage *A*, noot op het eerste gedeelte.

1854 op dit punt verordende behoeft slechts een oplettende lezing om alles te bewijzen, wat hier geweten moet worden. In art. 56 toch wordt den Goeverneur o. a. opgedragen te zorgen: „dat die kultures niet in den weg staan aan de teelt van genoegzame levensmiddelen;" „dat, voor zoover die kultures plaats hebben op gronden, door de Inlandsche bevolking voor eigen gebruik ontgonnen, de beschikking over die gronden geschiede met billijkheid en met eerbiediging van bestaande rechten en gebruiken;" enz. q^4).

Het schijnt dus, dat in de praktijk het kultuurstelsel evenmin overeenstemde met de bovenaangehaalde meening van zijn stichter, als met de oorspronkelijke voorstelling, die hij zich van dit stelsel vormde.

Om nog voor een oogenblik op art. 62 van het Regeerings-Reglement terug te komen: de meening schijnt niet geheel verwerpelijk, dat met dit artikel voornamelijk bedoeld werd het verkoopen van groote uitgestrektheden bevolkt land te verbieden.

De rechten der koopers van die landen (die nl. vóór 1816 verkocht werden) waren — volgens het reglement op die landen — een zeer belemmerd „eigendom", zoo men het al niet louter als een verkrijging van sommige publieke rechten des Soevereins beschouwt. Dit is in elk geval zeker, dat de landheeren belasting hieven, terwijl de staat daar afstand van deed. Daar deze landverkoopen meestal in tijd

---

q^4) De redevoering door den oud-minister J. C. BAUD, tweeden vader van het kultuurstelsel, bij de behandeling van dit artikel in de Tweede Kamer uitgesproken, geeft den lezer onder meer een lezenswaardige paraphrase, een duidelijke uitlegging der bedoeling van dit artikel.

van geldschaarschte plaats hadden, zoodat de koopsom ver onder de kapitaliseering van de afgestane belastingen bleef en dit steeds meer deed, daar de opbrengst der belastingen toeneemt, terwijl bovendien de koopsom natuurlijk niet voor produktieve uitgaven werd besteed, kan men begrijpen, dat de wetgevende macht op het voorbeeld van vroegere Regeerings-Reglementen de Indische Regeering in drangvolle tijden buiten de verzoeking wilde houden om aan een tijdelijke voorziening in de behoeften voor de lange toekomst een groot deel der inkomsten van den staat op te offeren.

Dat met verkoop van „domeinen" (zooals in de eerste redaktie van 'tgeen nu art. 62 is nog stond) ook vervreemding van de rechten des staats op belastingen kon bedoeld worden, bewijst de definitie van het woord domein, die men in de gewisselde stukken vinden kan. Op een vraag der afdeelingen antwoordt de Regeering daar *r*[4]): „Krachtens de in Indië aangenomen administratieve beteekenis van het woord domeinen, zijn daaronder ook begrepen de soevereiniteitsrechten, hetzij op den grond, hetzij op een gedeelte van deszelfs opbrengst, *en derhalve ook het recht tot het heffen van landrenten en het vorderen van persoonlijke diensten*, alsook het bezit der djatibosschen."

Of dit de opvatting der Regeering zelf van dit woord wel juist en volledig weergaf, kan ik niet beoordeelen. Over 't geheel getuigt deze omschrijving van een oorspronkelijke opvatting des woords domein. Ik heb gemeend haar nevens art. 1 van het Agrarisch Besluit hier een plaats te moeten geven.

Voor wij de geschiedenis verlaten en het gebied van het

---

r[4]) M. v. Toel. 2de ontwerp ad art. 51 (57 nieuw), KEUCHENIUS Deel II blz. 254.

heden betreden moet nog een feit in herinnering worden gebracht.

Den Koning, in Hoogstdeszelfs weldadige zorg voor de trouwe, aan Nederland zoozeer gehechte bevolking van Java, en in overeenstemming met Zijn nieuw opgetreden regeering, behaagde het — zich voorbehoudende, na een in te stellen plaatselijk onderzoek te overwegen, of de rechten der Inlanders op den grond voor uitbreiding of nadere bevestiging vatbaar zijn, — om aan de bevolking van Java de plechtige verzekering te geven:

dat H. D. aan de inlanders, die gronden bezitten in individueel en erfelijk of gemeentelijk gebruik, de erkenning van het recht op dat gebruik wilde verzekerd hebben;

dat derhalve zeer ernstig zoude worden gewaakt tegen alle inbreuken op hun gebruiksrechten, van welke zijde die ook mochten worden beproefd;

dat het Goevernement over gronden, bij de Inlandsche bevolking in individueel en erfelijk of gemeentelijk gebruik, nimmer zal beschikken dan met inachtneming der voorschriften van het reglement op het beleid der regeering van Nederlandsch Indië s[4]);

Hetwelk alles aan de bevolking werd bekend gemaakt in de Koninklijke Proklamatie van 23 Juli 1866 (Ind. Stbl. n°. 80).

Zoo was dan den Inlander het uitzicht op een beteren agrarischen toestand geopend. De daartoe (ook reeds vroeger) ingestelde pogingen der wetgevende macht brachten de aanvullingswet op art 62 Reg. Regl. (van 9 April 1870) voort, die met haar aanhoorigheden, voorzoover noodig, in de volgende § en in het Tweede Gedeelte zullen behandeld worden.

---

s[4]) Gelukkig dat de Inlander weinig over wetten filosofeert! Wat zou hij anders gedacht hebben van een reglement op het beleid der regeering in N. I., waarvan men het noodig acht jaren na de invoering geruststellend de verklaring te geven, dat de inhoud daarvan in het vervolg niet uit het oog verloren zal worden.

Vóór dien tijd had het onderzoek reeds plaats gehad, waarop in de Proklamatie gedoeld werd, een onderzoek over geheel Java met zorg en op uitgebreiden schaal ingesteld en waarvan de verrassende en omvangrijke resultaten reeds gedeeltelijk ter kennis van het publiek zijn gebracht in de eerste twee gedeelten van het „Eindrésumé van het onderzoek naar de rechten van den Inlander op den grond op Java en Madoera" (Batavia, 1876 en 1880).

---

§ 2.

De tegenwoordige agrarische wetgeving.

Indien ik in de voorgaande § mij tot vermelding en bespreking van slechts enkele gedeelten der oudere wetgeving omtrent het staatsdomein bepaalde, kan tot verontschuldiging dienen, dat hier verdere bizonderheden onnoodig zijn, daar de nauwkeurige behandeling dier geheele wetgeving in de Memorie van Toelichting op de Wet van 9 April 1870 den steller daarvan tot het volgende besluit leidt:

„Op Java is alle grond, waarop niet door anderen recht van eigendom wordt bewezen, domein van den Staat."

De bovengenoemde wet, algemeen bekend als de Agrarische Wet, vult art. 62 van het Regeerings-Reglement aldus aan:

„Volgens regels, bij algemeene verordening te stellen, worden gronden afgestaan in erfpacht, voor niet langer dan vijf en zeventig jaren.

„De Goeverneur-Generaal zorgt, dat geenerlei afstand van grond inbreuk make op de rechten der inlandsche bevolking.

„ Over gronden, door inlanders voor eigen gebruik ontgonnen, of als gemeene weide of uit eenigen anderen hoofde tot de dorpen behoorende, wordt door den Goeverneur-Generaal niet beschikt, dan ten algemeenen nutte, op den voet van art. 77 en ten behoeve van de op hoog gezag ingevoerde kultures volgens de daarop betrekkelijke verordeningen, tegen behoorlijke schadeloosstelling.

„ Grond, door inlanders in erfelijk individueel gebruik bezeten, wordt op aanvraag van den rechtmatigen bezitter aan dezen in eigendom afgestaan onder de noodige beperkingen, bij algemeene verordening te stellen en in den eigendomsbrief uit te drukken, ten aanzien van de verplichtingen jegens den lande en de gemeente en van de bevoegdheid tot verkoop aan niet-inlanders.

„Verhuur of in-gebruik-geving van grond door inlanders aan niet-inlanders geschiedt volgens regels, bij algemeene verordening te bepalen."

De uitvoering dezer wet is in hoofdzaak geregeld door het „ Agrarisch Besluit" (Kon. Besl. van 1870, Stbl. n°. 118), gewijzigd door de Kon. Besluiten van 1872 (Stbl. n°. 116), 1873 (Stbl. 1874 n°. 78), 1877 (Stbl. n° 196) en 1877 (Stbl. n°. 270). Dit gewijzigd besluit beheerscht dus met de daarbij behoorende ordonnantiën naast enkele overblijfselen der vroegere wetgeving den tegenwoordigen agrarischen toestand.

Hier volgt een poging om een naar bovengenoemde gegevens bewerkt antwoord te geven op de vraag: wat is staatsdomein op Java?

De systematische indeelig in „vrij" en „onvrij" staatsdomein is nog eerst korten tijd in gebruik, naar ik meen, en afkomstig van Mr. H. D. Levysohn Norman (Kol. Versl. van 1875 blz. 86 en 87). Daar ze mij bizonder goed gekozen leek om een duidelijke voorstelling der zaak te geven, heb ik haar in deze § gebezigd.

Als beginsel staat voorop: alle grond, waarop niet door anderen recht van eigendom wordt bewezen, is domein van den staat (art. 1 Agrar. Besl.) *t*[4]).

Dit recht van den staat op zulk een uitgestrekt gedeelte van Java wordt beperkt door de rechten, welke anderen op een deel van dien grond uitoefenen. Dit deel kan men noemen het onvrije domein van den staat. Daarbij kan men weer onderscheiden of de rechten door den staat zijn afgestaan (en dan zijn ze dit voor bepaalden tijd), dan wel erkend (en dan is de beperking van de rechten des staats voor onbepaalden tijd). Noemen wij het laatste ter onderscheiding oneigenlijk staatsdomein; het eerste bezwaard staatsdomein.

Het oneigenlijk staatsdomein bestaat dan uit de „gronden, door inlanders voor eigen gebruik ontgonnen, of als gemeene weide of uit eenigen anderen hoofde tot de dorpen behoorende", waarover de Goeverneur-Generaal niet anders beschikt dan ten algemeenen nutte op den voet van art. 77 Reg. Regl. en ten behoeve van de op hoog gezag ingevoerde kultures volgens de daarop betrekkelijke verordeningen, tegen behoorlijke schadeloosstelling (al. 4 van het aangevulde art. 62 Reg. Regl.) *u*[4]).

Daar de rechten der Inlandsche bevolking op den grond

---

t[4]) Dit beginsel is in 1875 (Stbl. n° 199*a*), behoudens het bepaalde bij het 2e lid van art. 27 Reg. Regl. ook voor de buitenbezittingen toepasselijk verklaard. — Men houde in 't oog, dat de beperking van art. 27 Reg. Regl. ook waar, zooals hier, alleen over Java gesproken wordt, stilzwijgend gemaakt wordt.

u[4]) De onteigening ten algemeenen nutte is geregeld in art. 71 van Stbl. 1864 n° 6. — Bij ordonnantie van 12 Oktober 1873 (Stbl. n° 197) zijn regels gesteld ter uitvoering dezer (6e) alinea van art. 62 Reg. Regl. met betrekking tot het beschikken over gronden ten behoeve van de suikerkultuur, terwijl het besluit van 30 Januari 1876 (Bijblad n° 2909) over ditzelfde onderwerp met het oog op de koffiekultuur handelt. Hoewel de welwillende strekking van dit laatste besluit boven allen twijfel verheven is, komt het mij toch voor, dat het slecht samenstemt met art. 3 van het Agrarisch Besluit.

ook in het oude art. 62 reeds werden omschreven door te spreken van „gronden door de inlanders ontgonnen” enz. blijft de uitlegging van deze woorden, in het Bijblad n°. 377 gegeven toepasselijk. Volgens die interpretatie is voor de uitsluiting der bevoegdheid van den Goeverneur-Generaal, om over het staatsdomein te beschikken, vereischt:

„dat die gronden behooren tot het grondgebied van bepaalde desa's en dat de bewoners van die desa's van die gronden gebruik maken, hetzij als gemeene weide, hetzij tot eenig ander doel, en zulks met uitsluiting van de bewoners van andere desa's.”

Wat het afstaan van gronden ter ontginning aan Inlanders betreft, vindt men in de ordonnantie van 7 Maart 1874 (Stbl. n°. 79) een nadere interpretatie in art. 2:

„Onder gemeene weide wordt verstaan de grond, welke te dien einde voor het uitsluitend gebruik van een of meer dorpen is afgezonderd.

„Onder grond, uit anderen hoofde tot het dorp behoorende, worden verstaan de grond, door Inlanders voor eigen gebruik ontgonnen en niet kennelijk verlaten; de woonerven; de wegen, die ten laste zijn van het dorp; gewijde gronden; begraafplaatsen; de erven der moskeeën, en allen binnen de kom der gemeente gelegen pleinen en openbare plaatsen.”

Niettegenstaande beide officieele interpretaties zal het Goevernement nimmer door de naleving van dit artikel op zich zelf reeds verantwoord zijn. Mocht het voorkomen, dat er zich een geval voordeed, dat buiten bovengenoemde interpretatie viel, dan rust op den Goeverneur-Generaal nog de plicht om te zorgen, „dat geenerlei afstand van grond inbreuk make op de rechten der inlandsche bevolking” (art. 62 Reg. Regl. al. 6), daar de algemeene kracht dezer wetsbepaling niet kan verminderd worden door de interpretatie daarvan in een koloniale ordonantie.

Het *bezwaard staatsdomein* maken die gronden uit, welke de staat in huur, in erfpacht enz. aan derden heeft afgestaan.

Het *vrije domein van den staat* is al het overige, waarop geen ander recht van eigendom kan bewijzen. Hieronder vallen dus alle woeste gronden, maar ook: wegen, bruggen, enz.

Hoewel de beschikking over het domein van den staat ter bespreking in het Tweede Gedeelte is bewaard, moeten drie wijzen van beschikking hier kortelijks ter sprake komen om het nauwe verband tusschen den omvang van het staatsdomein en de eigendomsrechten der individuën op den grond.

1°. De wetgever van 1870 heeft het wenschelijk geacht den Inlander — ook buiten den kring der hoofdplaatsen — in de gelegenheid te stellen om eigendomsrecht op den erfelijk door hem bezeten grond te verkrijgen. In overeenstemming met het Agrarisch Besluit (art. 4) is de wijze, waarop dit geschieden moet, geregeld in het K. B. van 16 April 1872 (Stbl. n°. 117). Dat daarbij ernstig gestreefd wordt naar het doel, om het verkrijgen van eigendom zoo gemakkelijk mogelijk te maken, blijkt reeds uit art. 22, dat alle schrifturen enz. en de geheele procedure vrij van kosten verklaart.

Door schriftelijke of mondelinge verklaring wordt de zaak bij den president van den landraad gebracht. Duidelijke omschrijving van aanvrager en in eigendom aangevraagd land wordt vereischt. Door tusschenkomst van het bestuur wordt van het een en ander aankondiging gedaan in de betrokken plaats, opdat *iedereen* v[4]), ook de niet-belanghebbenden

---

v[4]) Nota van Toelichting tot het K. B. v 16 April '72 n° 29 ad art. 9. Zie ook de aanschrijvingen van den Direkteur van Binnenl. Bestuur van 29 Okt. 1872 en 27 Nov. 1878.

b.v. de desahoofden, verzet aan kunne teekenen. Na verloop der daarvoor gestelde termijnen wordt, als er geen of ongegrond bevonden verzet plaats heeft gehad, door den landraad het erfelijk individueel bezit gekonstateerd, in 't tegengestelde geval de verzoeker afgewezen.

Hierna wordt de grond door het bestuur aan den aanvrager in eigendom afgestaan, waarvan hem een bewijs wordt uitgereikt. Door dezen afstand wordt dus het (oneigenlijke) staatsdomein verkleind.

In hetzelfde K. B. van 16 April 1872 wordt ingevolge het eind der voorlaatste alinea van art. 62 Regeerings-Reglement een omschrijving gegeven van den eigendom, die door den Inlander op bovenbeschreven wijze verkregen wordt; de inhoud daarvan wordt in den eigendomsbrief opgenomen.

De Inlander „blijft, behalve aan de algemeene lasten en belastingen, uit speciale verordeningen voortvloeiende, als de onteigening ten algemeenen nutte, de betaling van landrente, enz. en behoudens de bepaling van art. 21 (over verponding) uit hoofde van zijn recht op den grond onderworpen aan de heeren- en kultuurdienstplichtigheid, voor zoover die rusten op den grond, en aan de verplichtingen jegens de gemeente, voor zoover die hier of daar, volgens gemeentelijke regelingen, aan het grondbezit mochten verbonden zijn: terwijl de regeering het recht behoudt om, ten behoeve der op hoog gezag ingevoerde kultures, volgens de daarop betrekkelijke verordeningen, tegen behoorlijke schadeloosstelling over den grond te beschikken, of wel om zich de vruchten der koffieplantsoenen, tegen een door haar te bepalen prijs te doen leveren" (art. 18).

„De ingevolge dit besluit in eigendom verkregen grond mag voorshands, op straffe van nietigheid der handeling, niet worden vervreemd aan niet-inlanders. Geen ander zakelijk recht mag daarop worden verleend dan dat van hypotheek.

„De Goeverneur-Generaal is bevoegd op het bepaalde bij de 1ste alinea uitzonderingen toe te staan voor stukken grond, bestemd en gevorderd voor inrichtingen van nijverheid of landbouw van geen grootere uitgestrektheid dan tien bouws, voor uitbreiding van bestaande samenwoningen van Europeanen of vreemde Oosterlingen, of voor andere gewichtige doeleinden." (art. 19).

Daar men geen huur van zijn eigendom betaalt, heeft de wetgever in art. 18, door landrente van eigendom hefbaar te verklaren, stilzwijgend het karakter van grond h u u r aan de landrente ontnomen en haar dat van een grondbelasting daarvoor in de plaats gegeven.

2°. De ordonnantie van 7 Maart 1874 (Stbl. n°. 79), uitvoering gevende aan art. 7 van het (gewijzigd) Agrarisch Besluit, regelt het recht van ontginning van den Inlander.

Voor ontginning van grond, deel uitmakende van het staatsdomein, en niet als gemeene weide of uit eenigen anderen hoofde tot de dorpen behoorende (zie hiervoren) behoeft de Inlander een door het bestuur verleende vergunning (art. 1 ontg. ordonn.). De autoriteiten, waardoor deze verleend wordt, vindt men in art. 3 genoemd; de daaraan te verbinden voorwaarden, o. a. tot voorkoming van afspoeling der bouwkruin, geeft art. 5 aan. De vergunning schept een voor beperkte overdracht vatbaar recht (art. 6), terwijl ontginning zonder vergunning strafbaar is (art. 8). — Het recht door ontginning verkregen, mits aan de gestelde voorwaarden is voldaan, is een recht van erfelijk individueel bezit. Hierdoor wordt dus het staatsdomein onvrij- en wel oneigenlijk staatsdomein.

3°. Volgens art. 62 Regeerings-Reglement, alinea 2, kan de Goeverneur-Generaal kleine stukken gronds, bestemd tot

uitbreiding van steden en d o r p e n verkoopen. Op die wijze kan dus ook de Inlander in de dorpen eigendom van kleine stukken gronds verkrijgen, waardoor het staatsdomein afneemt.

Ten slotte een kort overzicht van de rechtstoestanden, waarin de gronden van den Inlander kunnen verkeeren.

In de groote (hoofd-)plaatsen heeft de Inlander volkomen eigendom en staat hierin gelijk met den Europeaan. Ook in andere streken k a n eigendom van kleine stukken gronds den Javaan toekomen volgens art. 62 Regeerings-Reglement alinea 2.

Daarnaast kan hij eigendom verkrijgen door dit recht, ingevolge rechterlijk vonnis en daarop gevolgde eigendomsafstand door den Resident namens het Goevernement, op den grond te vestigen, dien hij tot nu toe „erfelijk individueel" bezat.

Deze grond mag hij niet aan niet-Inlanders vervreemden dan in enkele gevallen (art. 9, al. 3 K. B. 16 April 1872), noch er eenig ander zakelijk recht op vestigen dan hypotheek.

Eindelijk wordt het grootste deel van Java's grond erfelijk individueel bezeten. Ook dit erfelijk individueel bezitrecht kan de Inlander niet vervreemden aan niet-Inlanders. (Stbl. 1875 n°. 179).

Zoowel van landeigendom volgens al. 4 der Agrarische Wet als van individueel bezeten grond is de verhuring aan niet-Inlanders bovendien gebonden door de voorschriften van de ordonnantie van 30 Oktober 1871, aangevuld in Stbl. 1879 n°. 209.

Dus wel een groote verscheidenheid van rechten op den grond! en deze is des te meer te betreuren, daar de ver-

scheidenheid geen territoriale is, maar de verschillende soorten door elkaar aangetroffen worden.

Enkele onderwerpen, volgens den titel dezer § hier behoorende (o. a. de bepalingen van het Burgerlijk Wetboek voor N. I.), moeten in het volgende hoofdstuk ook en vooral besproken worden, zoodat ik ze hier achterwege liet. Moge de beweegreden voor deze onvolledigheid van dit hoofdstuk haar verontschuldigen.

DERDE HOOFDSTUK.

ALGEMEENE BESCHOUWINGEN MET KRITIEK VAN DEN BESTAANDEN TOESTAND.

De staat is, zou men kunnen zeggen, de vertegenwoordiger der maatschappij.

Waar de onbeperkte, slechts door zijn macht en zijn wil begrensde, rechten, die het individu uitoefent, aan een beperking onderworpen worden, waar het recht van den sterkste wijkt voor hoogere en algemeene regelen, die de botsingen der individueele belangen voorkomen of tot een niet meer gevaarlijken schok trachten terug te brengen, dáár is algemeen belang, dáár is maatschappij.

Heeft de maatschappij zich nog niet geheel tot een eenheid, tot een lichaam weten te verheffen, dat naar hoogere beginselen de natuurlijke of gefingeerde personen, die haar gehoorzamen, beheerscht, zoodat zij het recht van den sterkste nog niet van haar gebied heeft kunnen uitbannen en de nakoming der overeenkomsten tusschen de machtigere (gefingeerde) individuen nog niet door een hoogere macht wordt gewaarborgd, — haar verbrokkeld, gedecentraliseerd rijk bestaat uit deelen, waarover haar stedehouders een gezag voeren,

dat zich in 't meerendeel van Europa reeds lang met kracht boven dat van het individueel belang doet gelden, terwijl ook elders met meer of minder goeden uitslag dat gezag zich tot een zuiverder en hooger standpunt tracht op te werken.

Deze stedehouders noemt men meestal „staat" *w*[1]), wel te onderscheiden van „vorst". De staat is dus: het algemeen belang, de maatschappij binnen zekeren kring. De vorst is in de zuivere opvatting slechts de personifikatie van dit algemeen belang, de voorstelling van de eenheid en haar macht, die de verscheidenheid der individuen bindt en tevens in meer of mindere mate, maar als zoodanig, met een deel dier macht bekleed. De mensch, vorst wordende, en de andere menschen, hem gehoorzamende, onderscheiden echter dikwijls den vorst niet van den mensch. Daar zijn macht de hoogste is en in den aanvang veelal geen andere daar is om die binnen de grenzen te houden, kan hij die perken gemakkelijk overschrijden.

Waar zich de maatschappij nog eerst korteren tijd ontwikkelt en het begrip algemeen belang, staat, pas te voorschijn treedt, is dit bovendien meestal een onbewuste werking. Een juist begrip, een uitgewerkt systeem van publiek recht heeft men nog niet; alles wordt nog naar de beginselen van het privaatrecht gekneed en beoordeeld.

De macht van den vorst, door allerlei oorzaken erfelijk geworden, beschouwt men weldra als een privaatrecht, een recht, dat de vorst van zijn vaderen geërfd heeft, om over een volk, een land, te gebieden.

Zoo moet de maatschappij, wanneer het verlevendigde en

---

w[1]) De gemeente is echter in sommige opzichten evenzeer vertegenwoordigster der maatschappij; evenzoo waren vóór de revolutie de provinciën dit en op Java in vele opzichten nu nog de desa. Vandaar dat ik, „staat" als vertegenwoordiger van het algemeen belang gebruikende, dikwijls „gemeente" er tusschen haakjes bijvoegde.

zelfbewuste algemeen belang het hoofd opsteekt, op een gegeven oogenblik dikwijls zich tegenover zijn oorspronkelijken vertegenwoordiger stellen; zoo „schenkt" de vorst of ontwringt de maatschappij hem een belofte, een wet, waardoor zijn macht gebonden wordt, waardoor het volk zijn belangen tegen verkeerde inzichten of willekeur van den vorst waarborgt. De vorst blijft vertegenwoordiger der eenheid; de macht om te beslissen, wat algemeen belang is, heeft hij slechts, waar de vertegenwoordiger van het algemeen belang hem die opdraagt; overigens deelt hij die met de bedoelde vertegenwoordiging; terwijl overigens zoowel voor vorst als voor vertegenwoordiger de eischen van het algemeen belang de eenige grens, waarbinnen — en grond, waarop — hun macht berust, uitmaken.

De macht is tevens plicht; zij toch is gegeven om ze uit te oefenen. — Zijn nu de eischen van het algemeen belang van nature zeer verscheiden in aard en omvang, naar gelang van den toestand der maatschappij; als regel kan men aannemen, dat die eischen zich hierin samenvatten: de staat moet ieders bestaan, in den uitgebreideren zin des woords, mogelijk maken, hem de voorwaarden daartoe verschaffen.

Bestaan bij een natuurvolk omvat slechts de eenvoudigste behoeften van een materieel leven; hoe meer zich de maatschappij echter ontwikkelt, hoe hooger de eischen voor het bestaan worden en hoe meer niet materieele elementen zich daarbij voegen. Is mogelijk maken van het bestaan bij een natuurvolk dus niet veel meer dan bescherming van leven en eigendom; weldra ontwikkelt de staatszorg zich zoodanig, dat een uitgebreid administratief netwerk over het gansche land uitgespreid ligt.

Aan deze publiekrechtelijke macht van den staat voegt zich meestal de hoedanigheid eener (privaatrechtelijke) rechtspersoon, waaruit hij de bevoegdheid put voor kosten der kas van die rechtspersoon uitgaven te .doen, die niet door

de staatsplicht worden voorgeschreven, maar de meerderheid der leden van de vereeniging — zij 't ook bij monde van enkelen — te kennen geeft te wenschen.

De grens tusschen beide bevoegdheden, tusschen de twee hoedanigheden in één persoon verbonden, is niet streng te trekken in de praktijk en wordt ook in het geheel niet in het oog gehouden, wat de finantiën aangaat: er is maar één kas. Dit levert geen bezwaar op. Wel moet echter de staat dit verschil in 't oog houden, waar het elke andere dan een vermogensrechtelijke beschikking geldt. Daar toch kan hij niet meer als bestuur der vereeniging, der privaatrechtspersoon optreden en wordt zijn macht dus eng begrensd door de eischen, die het algemeen belang stelt.

Waar men het vermogen, de eigendommen van den staat beschouwt, doet zich hetzelfde voor.

De staat als zoodanig heeft al wat noodig is om aan zijn verplichtingen te voldoen: wegen, verdedigingswerken, openbare gebouwen enz. in onvervreemdbaar eigendom; (om het zoo maar te noemen; dit woord beduidt een privaat recht en drukt eigenlijk niet uit het publieke recht, dat de staat op deze zaak uitoefent).

Tot bestrijding der kosten, die de vervulling der staatsplicht meebrengt, heeft hij ook een zeker deel van den maatschappelijken rijkdom noodig. Dit deel is niet meer of minder dan juist noodig is. Dat noodige m o e t e n de onderdanen opbrengen, elk naar zijn krachten; meer m a g de staat, als publiekrechtelijke macht niet eischen. Immers macht en plicht zijn daarbij zoo onafscheidelijk, dat waar de plicht ophoudt, de macht dit ook doet; waar de behoefte niet meer bestaat, dus evenmin de bevoegdheid om van den onderdaan iets te heffen. Zoo zou dus eigenlijk afzonderlijk voor elke noodzakelijk verklaarde uitgave van elk onderdaan het daarin verschuldigde aandeel telkens opgevraagd moeten worden;

want de publiekrechtelijke staat heeft geen kas; niets is zijn eigendom onvoorwaardelijk en alles, wat binnen zijn gebied is, onder de voorwaarde, dat hij het noodig hebbe en de lasten gelijk verdeele.

In dit bezwaar voorziet het karakter van den staat als vereeniging van één belang hebbende individuën. De privaatrechtelijke vereeniging „staat" kan even goed een kas, een vermogen hebben als elke rechtspersoon. En daar dit lichaam zich over hetzelfde gebied en dezelfde individuen uitstrekt, wordt deze de tusschenpersoon, — zouden we haast zeggen, indien beide hoedanigheden niet in één lichaam vereenigd waren, — tusschen den publiekrechtelijken staat en de individuen, de agent van de leden der maatschappij, voor wie het altijd de noodige, in voorraad gehouden gelden uitkeert, zonder dat de staat voor elke uitgave van elken burger zijn aandeel behoeft te innen.

Men zal wellicht opkomen tegen deze beschouwingen, daar het een onmogelijkheid is de beide hoedanigheden in den feitelijken staat steeds uiteen te houden. Dit zal ik dadelijk toegeven. De uitwerking van dit punt geschiedde dan ook alleen om den grondslag duidelijk te maken en daarmee het recht van bestaan aan te toonen van de onderscheiding tusschen hetgeen men gewoonlijk noemt: publiek domein en domein van den staat.

De grenslijn tusschen deze twee zal na het voorgaande niet moeilijk te trekken zijn. Publiek domein (d. i. domein van den publiekrechtelijken staat) is: al wat de staat bezit om zijn staatsplicht te kunnen vervullen: wegen, openbare gebouwen enz. Zoolang de plicht duurt houdt de macht niet op; zoolang dus de bestemming dier zaken is het algemeen belang, blijven ze als publiek domein aan de onmiddelijke heerschappij van den staat onderworpen; aan het privaatrecht kunnen ze dus niet onderworpen zijn, met name niet aan de verjaring, die — in 't algemeen belang ingevoerd — niet

toegelaten kan worden, waar ze per se met het algemeen belang strijdt; houdt de bestemming op (b.v. bij ontmanteling eener vesting), dan gaat de zaak over in het „domein van den staat" (d. i. het eigendom, der private vereeniging „staat"), waardoor ze geheel aan de regelen van het privaatrecht is onderworpen.

Waar het bezit de zaak zelve, als bestemd voor het algemeen belang, geldt, is publiek domein; waar het bezit alleen de zaak betreft als vertegenwoordigende een zekere waarde, is domein van den staat.

Nog enkele beschouwingen over het gebied van den staat moeten de abstrakte beschouwingen over dit onderwerp besluiten.

De staatsmacht wordt in twee opzichten beperkt. Vooreerst, zooals wij reeds zagen, door de eischen van het algemeen belang; ten tweede door het gebied, het gedeelte van het groote rijk der wereldmaatschappij, dat hij zich als zelfstandig heerscher heeft toegeëigend. Moeten beide grenzen streng in acht genomen worden, de eerste is in de praktijk minder absoluut uit te wijzen dan de laatste. Wat algemeen belang is moet in elk bizonder geval beoordeeld worden; de autoriteit, die hierin beslist, is als hoogste aan niets dan haar eigen overtuiging en geweten gebonden.

Men kan dus zeggen, dat niets binnen het gebied van den staat zijn macht, d. i. de macht van het algemeen belang, beperkt. Dit algemeene recht van den staat noem ik hier kortheidshalve „staatsgebied". Het kan bij verkeerde opvatting van het „algemeen belang", maar vooral bij willekeur van de autoriteit, die daarvoor optreedt, tot formeel gewettigde, maar overigens afkeurenswaardige handelingen aanleiding geven. Waar de staat de privaatrechten der individuen meer beperkt dan strikt noodzakelijk is, begaat hij een onrecht,

overschrijdt hij de machtsgrens, die zijn wezen meebrengt (of liever de handelende autoriteit doet dit uit zijn naam), al zijn er geen grenspalen opgericht, die hem kunnen weerhouden en is hij dus formeel in zijn recht. Als zoodanig beschouw ik b.v. het geval, dat de staat, niet uit hoofde van een privaatrechtelijken titel van aankomst, maar steunend op zijn feitelijk onbeperkte macht, gronden zijn eigendom verklaart, terwijl die al door anderen geokkupeerd zijn en niet juist die gronden voor de vervulling zijner plicht een vereischte zijn.

Op grond van dit algemeene recht van den staat kan hij verschillende maatregelen nemen in 't algemeen belang, waarvan eenige, als van gewicht voor dit onderwerp, moeten genoemd worden:

1⁰. Voorkoming van roofbouw. Onnadenkendheid en gemakzucht leiden er, vooral waar nog veel woeste gronden zijn, velen toe op die wijze het voortbrengend vermogen van het land te verminderen.

2⁰. Zorg, dat geen onmatig groote uitgestrektheden gronds door éénzelfden persoon worden geokkupeerd, daar het niet wenschelijk is, dat te veel landeigendom in de handen van weinige eigenaren vereenigd worde.

Meestal zal, waar de woeste gronden in vergelijking tot de reeds geokkupeerde gering in aantal worden, de staat aan de privaatvereeniging „staat" wat daarvan nog over is in eigendom geven; (dit wordt dan domein van den staat). Daar ieder, die wil, er zich niet meer een bron van onderhoud uit kan afzonderen, is het verkieselijk dat zoodoende de geheele maatschappij (door verlichting der lasten) uit het overblijvende voordeel trekt. (Niet altijd echter zal dit behoeven te gebeuren, zooals ik verderop tracht aan te toonen.) Maar waar de staat zelf de vereeniging van groote landeigendommen in één hand bewerkte, moet hij ook zorgen, dat de nadeelige gevolgen hiervan op den duur wor-

den voorkomen. Ook volgens VON STEIN moet de staat bij de eigenlijke domeinen steeds den overgang in het privaat-eigendom voorbereiden en bevorderen. Alleen bosschen enz. welker instandhouding het algemeen belang vordert, zijn hiervan uitgezonderd.

3°. Ook de zorg voor de onmondigen in de uitgestrekte beteekenis des woords, is staatsplicht. Waar hij dus overtuigd is, dat de Javaan b.v. onmondig is (d. i. voor den strijd des levens nog niet volkomen toegerust), is het volkomen te billijken, dat hij hem beschermt door een heilzame beperking in de uitoefening zijner rechten, zooals b.v. in Indië geschiedt door den Inlander het verkoopen van zijn grond aan niet-Inlanders in zekere mate te verbieden. De beweegreden voor dezen maatregel weerlegt van zelf de daaruit wel eens getrokken konklusie, dat de Inlander dan geen eigendomsrecht heeft.

Met betrekking tot de rechten van den staat op den grond komt men dus tot de volgende verdeeling:

(Publiek recht)	1°. Staatsgebied, het algemeene recht van den staat, ook over allen grond (dominium eminens);
	2°. Publiek domein x^4), het bizondere recht van den staat op bepaalden grond, noodig en bestemd tot vervulling zijner plichten;
(Privaat recht)	3°. Het domein van den staat, alles wat de staat als privaatrechtelijke vereeniging in eigendom heeft.

---

x^4) VON STEIN noemt dit „Staatsbesitz". Hoewel de door mij overgenomen terminologie der Franschen ook het kegrip niet volkomen uitdrukt, heb ik die toch boven de Duitsche verkozen.

Hiernaast staan de private rechten der andere natuurlijke en gefingeerde personen. Deze private rechten loopen als het ware evenwijdig met die van den eigenlijken staat. Nooit kan men eenig privaatrecht aan het individu betwisten, omdat het aan den staat zou toebehooren qua staat. De eigenlijke staat — zagen wij reeds — kent geen eigen vermogen; dit valt buiten zijn wezen. Wat de derde hierboven genoemde soort betreft: ze behoort niet aan den eigenlijken staat en de gewoonlijk ook „staat" genoemde vereeniging behoort volkomen gelijkgesteld te worden met andere individuen.

De verkeerde behartiging van het algemeen belang kan echter de private rechten zóó drukken, dat sommigen er het oorspronkelijke recht niet in herkennen en zoodoende tot verkeerde gevolgtrekkingen komen. Vooral bij het lezen van stukken over de agrarische toestanden in den Indischen Archipel is mij meermalen zulk een, mijns inziens verkeerde, opvatting opgevallen.

Het zij mij daarom vergund naar aanleiding hiervan den draad van het betoog, dat ik in het eerste hoofdstuk afbrak, voor een oogenblik weer op te vatten.

„Eigendomsrecht," zeide ik in § 1 van dat hoofdstuk, „is het recht van den eersten bezitter en zijn recht verkrijgenden op een zaak, met uitsluiting van alle andere personen."

Het feit van het bezit heeft plaats gemaakt voor een recht; zoo houdt ook niet langer met het feit de band tusschen de persoon en de zaak op. De uitoefening van het recht (het feit) kan van het recht zelf afgescheiden worden en daardoor ontstaat naast het oorspronkelijk bezit een possessio nomine alieno, zooals de Romeinen het noemen, een feitelijk bezit krachtens het recht van een ander.

Wanneer bestaat nu eigendom?

Wanneer men een recht op een zaak heeft, dat van geen

ander persoon afhankelijk, aan geen ander ontleend is, door geen ander beperkt wordt dan voor zoover dit een gevolg is van den wil des eersten bezitters of van zijn rechtverkrijgenden zelve *ij*[4]). Beperkingen van dit recht in het algemeen belang raken het begrip privaateigendom niet. Niemand betwist den staat het recht van onteigening ten algemeenen nutte; maar, zooals boven betoogd werd, kunnen ook minder ingrijpende inbreuken van den staat op het privaateigendom door het algemeen belang gewettigd worden. Deze beperkingen van den eigenaar in de uitoefening van zijn recht heffen het recht niet op.

Eigendom toch is het hoogste recht, dat een p r i v a a t p e r s o o n op een zaak kan uitoefenen *z*[4]).

(Men houde echter wel in 't oog, wat reeds vroeger is opgemerkt: dat de autoriteiten, die het algemeen belang vertegenwoordigen, den staat wel eens zijn macht laten overschrijden. Uit die gevallen zou men al licht ten onrechte kunnen opmaken, dat daar geen eigendom bestaat, daar de beperking er van niet in het algemeen belang is. Toch zal

---

ij[4]) De heer VAN VLEUTEN (in „Pamĕkassan" enz.) zegt: „Dat de vorst eigenaar van geheel het land was, is in zoover waar, als men aan eigendom geen beteekenis in burgerrechterlijken, maar alleen in staatsrechterlijken zin hecht." Ik zou dan liever het woord „eigendom" niet gebruikt zien. Eigendom is geen staatrechtelijk maar een zuiver privaatrechtelijk begrip. Het kan slechts verwarring veroorzaken, iets eigendom te noemen, dat dit niet is.

z[4]) In het Romeinsche recht deed zich ook een belemmerd eigendom voor (zie SAVIGNY, l.l. blz. 117). Dit was 't geval o. a, bij de „Provinzialgrundstücke, an welchen nämlich nach einem alten Grundsatz des Römischen Rechts kein Quiritarischen Eigenthum möglich war, d. h. denen das Commercium in strengen Sinn fehlte" m. a. w. het eigendom was in de uitoefening beperkt, in vele opzichten gelijk dat van den Javaan. Niettegenstaande dat verklaart SAVIGNY, „dasz aber in jeder andern Rücksicht die Besitzer dieser Grundstücke als Eigenthümer betrachtet werden konnten." JUSTINIANUS „stond" dan ook den grond der provinciën niet aan de bezitters „af", maar hief de beperkingen in de uitoefening van hun eigendomsrecht slechts op.

men het niet bestaan van het algemeen belang dan niet als argument kunnen aanvoeren, daar dit de eenige, zij 't ook soms gefingeerde grond voor de beperking was of althans mocht zijn. Zoo o. a. bij de beschikking ten behoeve van de suikerkultuur.)

Of de eigenaar zelf dit recht eigendom, dan wel „erfelijk individueel bezit" noemt of hoe ook anders; of hij zich bewust is van den aard en omvang van zijn recht, doet niets ter zake *a*[5]). Vraag hem: is er iemand, die recht heeft u in het bezit van die zaak te storen, wanneer gij ze niet zelf verhuurd hebt of verpand enz.? Antwoordt hij: neen, dan is de zaak zijn eigendom. Antwoordt hij: het goevernement, of noemt hij een andere autoriteit en blijkt het, dat die genoemd wordt qua talis en niet als hebbende volgens de gewone regelen van het privaatrecht daarvan den eigendom verkregen, ook dan nog is hij eigenaar.

Zien wij nu door eenige voorbeelden, welke begrippen van eigendom er al zoo worden voorgestaan.

Aan het eind van het gewestelijk overzicht van Rembang *b*[5]) vinden wij de meening, „dat elke belemme-

---

a[5]) Hoe men soms à tort et à travers het eigendom van den soeverein op alle gronden wil volhouden, blijkt uit een opstel over den „landbouw in de Minehassa van Menado" in het T. v. Ind. T.-, L.- en V.k. Deel X (zie blz. 237 en 238): „De inlandsche hoofden in de Minehassa, hebben als zoodanig geen recht tot beschikking over velden," wordt daar verklaard. „De eerste ontginner van een stuk woeste grond verkrijgt een recht van eigendom op het vruchtgebruik met volle vrijheid daarover naar goedvinden te beschikken. Dit recht strekt zich zelfs uit tot braakliggende gronden;" over die gronden kan men niet beschikken zonder vergunning van den eigenaar. De inlanders daar zijn „onverzettelijk in de handhaving van dit recht." Niettegenstaande dat aarzelt de schrijver niet te zeggen: „De grond wordt echter beschouwd als het eigendom van den soeverein." — De gekursiveerde woorden als juridischen term niet willende beoordeelen, vraag ik: wat is een recht van vruchtgebruik, vervreemdbaar, onverzettelijk gehandhaafd, en aan geen tijd gebonden, anders dan eigendom?

b[5]) Eindrés. II blz. 196.

ring in de uitoefening van het eigendomsrecht strijdig met den aard van dat recht en dus onbestaanbaar" is.

Elders *c*[5]) leest men: „De uitoefening van het recht van verkoop zoodanig te beperken, dat vervreemding aan nietinlanders zou verboden zijn, acht hij" (d. i. een dergenen, die het onderzoek van '68 instelden) „in strijd met het begrip van het eigendomsrecht zelf" *d*[5]). Bijna gelijkluidend is dezelfde meening teruggegeven in § 12 van 't gewestelijk overzicht van Kedoe (Eindrés. II blz. 157).

Men behoeft in geen abstrakte bespiegelingen over eigendom te vervallen om al dadelijk de onjuistheid van deze meeningen aan te toonen: Leest men art. 570 Ind. Burg. Wtb. (= art. 625 van het Nederlandsche) verder dan de woorden „op de volstrekte wijze te beschikken," dan ziet men, dat op deze volstrektheid door een „mits" een duchtige aanval wordt gedaan: (Art. 570 Ind. B. W.) „Eigendom is het recht om van een zaak het vrij genot te hebben, en daarover op de volstrekste wijze te beschikken, mits men er geen gebruik van make, strijdende tegen de wetten of de openbare verordeningen, daargesteld door zoodanige macht, die daartoe de bevoegdheid heeft, en mits men aan de rechten van anderen geen hinder toebrenge; alles behoudens de onteigening ten algemeenen nutte tegen behoorlijke schadeloosstelling, ingevolge de wettelijke bepalingen" *e*[5]).

---

c[5]) Eindrés. II blz. 151.

d[5]) Zeer klemmend is de wederlegging van een dergelijk argument door het lid SLOET v. D. BEELE in de 2de Kamer (Hand. v. d. St. Gen. 1869—70 blz. 913), waar hij er op wees, dat dergelijke beperking van den eigendom ook bestond bij de Tyrolers, Spanjaarden en Romeinen, die hun land niet aan Protestanten of Israëlieten mogen verkoopen.

e[5]) De bovenaangehaalde meeningen zijn hieruit te verklaren. Eigendom in zijn uitgebreidste openbaring, zijn ideaaltoestand, is zeker een zoo onbe-

Tot zoover de algemeene besprekingen van de rechten van den staat, ook in verband met die der individuen. Een kritische toepassing moge hier volgen.

Wanneer men in de Indo-Nederlandsche wetgeving althans sporen zoekt van een onderscheiding der rechten van den staat, een zaak vooral in Indië van groot aanbelang, zal men, zoover ik na kan gaan, vergeefsche moeite doen.

Zoekt men in het Burg. Wetb. *f*[5]), dan doen zich de volgende bevindingen voor. De desbetreffende artikelen zijn:

Art. 519: „Er zijn zaken die aan niemand toebehooren; de overige zijn het eigendom of van den lande, of van gemeenschappen, of van bizondere personen."

Art. 520: „Gronderven en andere onroerende zaken die onbeheerd zijn en geenen eigenaar hebben, gelijk mede de zaken van dengene die zonder erfgenaam overleden is, of wiens erfenis is verlaten, behooren aan den lande."

Art. 521: „Insgelijks behooren aan den lande de wegen en straten, welke te zijnen laste zijn, de stranden der zee, de bevaarbare en vlotbare stroomen en rivieren, met hunne oevers, de groote en kleine eilanden en de platen welke in die wateren opkomen, gelijk ook de havens en reeden; onverminderd de door titels of bezit verkregen rechten."

---

perkt recht, dat „elke belemmering in de uitoefening daarvan onbestaanbaar is." Maar dezen toestand heeft het waarschijnlijk nooit gekend. Waar eigendom is, is een geregelde maatschappij, en daarin moet ieder iets van zijn vrijheid aan het algemeen belang opofferen. Die beperkingen nu, waar wij zelf aan gewoon zijn, zijn voor ons zoo natuurlijk, dat we niet eens het bestaan daarvan als een beperking beschouwen, en het iets onbestaanbaars achten, dat dit recht elders aan beperkingen (d. i. andere beperkingen) onderworpen zou zijn. — Het eerste deel van art. 570 Ind. B. W. definieert den ideaaltoestand van den eigendom; maar ik geloof niet, dat dit ergens zonder beperking in een tweede gedeelte des artikels zal voorkomen of ten minste gelden.

f[5]) Tweede boek, 1ste titel, afdeeling V: „van zaken met betrekking tot derzelver bezitters."

Daarop handelt art. 522 over 't geen onder „oevers" te verstaan is en de artt. 523 t/m 525 over alle werken enz., voor 's lands verdediging bestemd, die mede „eigendom van den lande" zijn.

Dat de vermelding van het staatsgebied, dat ik hierboven onderscheidde, niet geschiedt, is zeer juist; maar dat nergens onderscheiden worden het domaine public en het domaine de l'état, is niet te begrijpen, waar van beide soorten toch melding wordt gemaakt.

Waar deze artikelen van geen invloed waren op den overigen inhoud van dit wetboek, zou dit alles nog daargelaten kunnen worden. Maar in art. 569, dat eerst in 1873 (Stbl. n°. 229) is ingetrokken, kwam het volgende voor:

„De bepalingen van dezen titel" (nl. Titel II, Boek II, „van bezit en de rechten die daaruit voortvloeien") „kunnen niet tegen den lande worden ingeroepen door hen, die bezitters zijn van tot het domein behoorende gronden (A); wordende aan zoodanige bezitters geen vordering tot handhaving of herstel in hun bezit tegen den lande toegekend (B); alles behoudens hun recht om, wanneer zij beweeren eigenaren te zijn, de zaak zelve (petitoir) van den rechter te vorderen (C)."

Wat beteekent dit artikel?

Is alleen uitsluiting van de vorderingen, in het tweede gedeelte (B) genoemd, de bedoeling; of wordt ook art. 548, 2° hierdoor uitgesloten, zoodat ook een beroep op de zevende titel van het laatste boek („van verjaring") en speciaal de tweede afdeeling daarvan, den bezitter wordt ontzegd?

Het eerste lijkt mij strijdig toe met de duidelijke woorden van art. 569. Het laatste blijkt evenzeer onmogelijk als men art. 1954 leest.

Toch kan het niet twijfelachtig zijn, dat het laatste b e d o e l d is, als men de woorden tot aanbeveling dezer bepaling

leest, die te vinden zijn in het rapport van den Minister J. C. BAUD van 30 September 1842 n°. 5 *g*[5]).

„In Indië is het landeigendom van den staat regel, het bizonder landbezit de uitzondering. De bizondere eigendommen zijn eenigermate, hoezeer onvolmaaktelijk, in koopbrieven en landmeterskennissen beschreven, de eigendommen van den staat in 't geheel niet (A). Het is tastbaar, dat het onder zulke omstandigheden wel voor den ingezetene mogelijk zou zijn te bewijzen, dat de staat de grenzen van zijn eigendom had overschreden, maar uiterst moeielijk voor den staat om het omgekeerde bewijs te leveren (B)", en iets verder: „Let men nu bij dit alles op de omstandigheid, dat de uitgestrektheid der eigendommen, de onbewoondheid van vele streken en de ontstentenis van ambtenaren op vele plaatsen, het zeer gemakkelijk voor de ingezetenen maken, om zich ongemerkt in het bezit te stellen van meer grond dan hun toekomt, dan wordt het duidelijk tot welke misbruiken het gewraakte rechtsbeginsel zou leiden" (C).

Een tweede vraag, waartoe art. 569 aanleiding zou kunnen geven: wat verstaat men daar onder „het domein", wordt hierdoor tevens opgelost.

Dat het publiek domein boven de regelen van het privaatrecht verheven en onvervreemdbaar eigendom van den staat verklaard ware, zou niet alleen goed, maar zelfs noodig zijn. Uit het aangehaalde rapport echter valt te konstateeren, dat de staat zich als eigenaar opwierp van enorme uitgestrektheden gronds, nergens als zoodanig beschreven (A), met niet te bewijzen rechten (B), en nog wel van zulk een omvang, dat de staat van het grootste deel zelf niet het minste nut heeft, ja zelfs niet eens toe kan zien op-, daargelaten beheeren, wat zijn eigendom is (G), zoodat van eigendom van

---

g[5]) Zie de M. v. Toel. op het 1ste ontw. der Agrarische Wet.

den staat krachtens zijn roeping, om aan zijn plicht te kunnen voldoen, geen sprake is.

Niettegenstaande dat worden de privaateigendommen aan de regelen van het gewone recht onttrokken.

Een kwestie, die hiermee in verband staat, moet hier in 't kort besproken worden.

Dat de staat als zoodanig een onvervreemdbaar recht op allen grond heeft, moge een Javaansch begrip zijn; op niet-Inlanders is het, meen ik, daarom nog niet toepasselijk; voor de bebouwde gronden van Europeanen ten minste is dit steeds zoo beschouwd. Nu zijn er veel van de „goevernementsgronden" in vroeger tijd door niet-Inlanders in bezit genomen. Een ingeboren rechtsgevoel geeft iemand dan ook het bewustzijn, dat hij zich zulke feitelijke res nullius mag toeëigenen; het was dus een acquisitio dominii juris gentium, en een jus civile bestond daaromtrent waarschijnlijk nog niet — ten minste ik vermoed (bescheiden omtrent de bizondere gevallen staan mij niet ten dienste), dat die inbezitnemingen van lang vóór de invoering van het Ind. Burg. Wetb. (en dus ook voor art. 569 daarvan) dagteekenen. Is dit zoo, dan had, voordat art. 569 in werking trad, de bezitter door verjaring waarschijnlijk reeds eigendom verkregen. Maar met het oog op den zoo weinig daadwerkelijken eigendom van den staat op de woeste gronden, ware het nog beter geweest op deze bezitters toe te passen: res nullius cedit primo occupanti. Anders dacht het Goevernement er over: bij Stbl. 1861 n°. 45 werden alle „goevernementsgronden op Java en Madura in gebruik bij partikulieren tot nederzettingen als anderzins, voorzoover dat gebruik niet is uit kracht van verkregen recht van opstal, recht van erfpacht of recht van vruchtgebruik, door het Gouvernement teruggenomen." Een termijn (31 Maart 1862) werd gesteld, waarna de onwettige bezitters, als zij dan nog geen titel hadden verworven, uit hun bezittingen zouden worden

gezet. Dat de Regeering zelf daar eenigszins tegen opzag, zou men haast hieruit opmaken, dat, blijkens de besluiten van 11 Febr. 1872 (art. 3, MIJER blz. 240) en 5 Febr. 1873 (MIJER blz. 241), ruim 20 jaren na den termijn van Stbl. 1861 n°. 45 nog geen algeheele uitvoering was gegeven.

Gelukkig is art. 569 Ind. B. W., dat onlogische produkt van wetgeving, weggenomen!

Wat dus geen publiek domein van den staat is, wordt sedert 31 Aug. 1873 in rechten aan de eigendommen van elk ander gelijkgesteld. Omtrent het publiek domein is niets beslist; eigenlijk, al strijdt dit met de algemeen erkende rechtsbeginselen, zou het dus nu beschouwd kunnen worden als ook aan verjaring onderhevig. Dit zal echter wel een feitelijke onmogelijkheid blijven, daar 1°. het publiek domein, zoolang de staat zijn taak waarneemt, voortdurend bij hem in gebruik is en beheerd wordt, 2°. met 't oog op de vereischte goede trouw, die art. 1963 voorschrijft.

In het Burgerlijk Wetboek vindt men dus geen beginsel omtrent publiek domein en domein van den staat ontwikkeld. Uit art. 2 in verband met art. 1 van de ontginningsordonnantie (Stbl. 1874 n°. 79) blijkt, dat daarin evenmin dit onderscheid wordt gemaakt. Blijkens art. 1 toch omschrijft art. 2 dat gedeelte van het staatsdomein, dat niet ter ontginning uitgegeven kan worden. Tot het staatsdomein worden dus gerekend: de wegen, die ten laste zijn van het dorp; gewijde gronden; begraafplaatsen en alle binnen de kom der dorpsgemeente gelegen pleinen en andere openbare plaatsen.

Nu moet ik nog den blik werpen op de nieuwe regeling der verhouding tusschen de rechten van den staat en die

zijner onderdanen, zooals wij die aan de Agrarische Wet en haar uitvloeiselen danken.

De Agrar. Wet kent den staat als staat den eigendom toe van allen grond, waarop niet door anderen recht van eigendom wordt bewezen. Blijkt dit daar zelf reeds uit den „afstand in eigendom" van de voorlaatste en de daartegenovergestelde erfelijk individueele bezitrechten van de 3de alinea, art. 1 van het Agrar. Besluit stelt dit uitdrukkelijk vast.

Dit moet des te meer tegenvallen daar dezelfde wetgever door alinea 2 en 3 de oorzaken, die sommigen in de rechten van den Inlander iets anders deden zien dan eigendom, opheft *h*[5]).

Het is toch opmerkelijk, dat, nu de staatsmacht binnen de natuurlijke grenzen is teruggeleid, niemand meer een daadwerkelijk verschil tusschen het z.g.n. erfelijk individueel bezit en den eigendom weet aan te geven *j*[5]).

Waren er vroeger reeds ambtenaren en ook Inlanders, die het recht van den Inlander op den grond gelijkstelden met eigendom, kort na de invoering der Agrarische Wet

---

h[5]) Alleen de beschikking ten behoeve der o. h. g. ingevoerde kultures is nog overgebleven; dit was als overgangsmaatregel noodzakelijk, maar veel van de hardheid daarvan wordt door de „behoorlijke schadevergoeding" weggenomen. Overigens is de stroom, die — in plaats van het te drenken — het land geheel verzwolg, weer in zijn bedding teruggekeerd.

j[5]) Prof. VETH (Java I blz. 353) „kan tusschen grondeigendom naar onze begrippen en de rechten van den Javaan op den grond, door hem ontgonnen en bebouwd, weinig onderscheid zien." DARESTE zegt ad art. 11 der Loi du 16 Juin 1851: „Ainsi ils admettent que, si le sol appartient à l'état, les constructions, les plantations, en un mot tout ce que le travail de l'homme donne de valeur à ce même sol, est la propriété du possesseur, et ne peut lui être enlevé que moyennant indemnité. Réduit à ces termes, le système n'a plus guère d'intérêt pratique." Enz. — Wie zal trouwens kunnen aanwijzen in welk opzicht gebruiksrecht, met recht van overdracht, en slechts op dezelfde wijze voor belemmering en opheffing (onteigening) vatbaar als eigendom (in casu „agrarisch" eigendom), van dit laatste verschilt?

heeft de Raad van Nederlandsch Indië het volgende uitgesproken in een advies, waar tevens in blijkt, dat andere hooge ambtenaren dezelfde meening koesterden:

„Zooals terecht bij de memorie (van toelichting der direkteuren) is aangevoerd, kan geen schriftelijke titel van erfelijk individueel gebruiksrecht worden verleend, dan na een volledig onderzoek; de rechter alleen kan omtrent het recht van bezit beslissen. Maar is eenmaal het recht tot erfelijk individueel bezit door den rechter uitgemaakt, dan bestaat er inderdaad geen redelijke grond om den bezitter niet onmiddelijk in den eigendom te bevestigen. Het erfelijk individueel bezit geeft toch alle rechten van eigendom, waarvan het alleen in naam verschilt" k[5]).

De toenmalige Minister van Koloniën heeft zich blijkbaar met deze beschouwing vereenigd door intrekking van art. 2 en wijziging van art 3 l[5]), zooals ze in het Besluit eerst voorkwamen.

Feitelijk — dit werd dus door de Regeering erkend — is het erfelijk individueel bezit ook eigendom; alleen de naam is anders en het schriftelijke bewijs is niet aanwezig.

Hoe is dit in overeenstemming te brengen met art. 1 van datzelfde Agr. Besl. vergeleken met de artt. 1 en 2 der Ontginningsordonnantie, waaruit duidelijk blijkt, dat ook de gronden, „als gemeene weide of uit eenigen anderen hoofde (dus ook als eigen ontginningen) tot de dorpen behoorende," tot het staatsdomein worden gerekend?

Men zal mij tegenwerpen: dit is maar een kwestie van

---

k[5]) Ontleend aan de minister. dépêche tot toel. v. d. eerste wijziging (1872 n⁰. 116) v. h. Agrar. Besl. (MIJER blz. 39).

l[5]) Dit art. luidde nl. eerst: „De inlanders, die tot verzekering van hun erfelijk individueel gebruiksrecht op den grond een schriftelijken titel verlangen, worden door den Goeverneur Generaal zoodra doenlijk in de gelegenheid gesteld dien te verkrijgen."

beginsel. De rechten van den Inlander worden geëerbiedigd. Wat doet het er dan toe, of men zijn grond staatsdomein noemt al dan niet?

Ik kan dit echter niet toegeven. De goede bedoeling der Agrarische Wet zal niemand, die haar ontstaan heeft gadegeslagen, betwijfelen; evenmin die der uitvoeringswetten, daaruit voortgevloeid. Dat het echter niet van groot belang zou zijn een beginsel zuiver te stellen, voordat men het tot richtsnoer van verdere handelingen neemt, moet ik betwijfelen. Ook hier heeft het beginsel gevolgen in de praktijk.

Vooreerst toch kan het van geen goeden invloed op de karaktervorming van den Inlander zijn, dat de wet zijn rechtstoestand in het algemeen kenmerkt als die van een pachter, huurder of hoe men iemand wil noemen, die eens anders grond bewerkt. Hoemeer de Inlander besef krijgt van den vollen omvang zijner rechten, van hun onschendbaarheid, die alleen bukt voor het algemeen belang, nooit voor de willekeur van wien ook, hoemeer zijn individueele kracht zich zal ontwikkelen en zijn welvaart toenemen.

„Want nog nooit is er een land geweest op deze aarde, waarvan de groote menigte zijner inwoners leegliep, als zij met den arbeid hunner handen voordeel konden verwerven en hun winst verzekerd was, terwijl er tevredenheid in hun gemoed was. En gesteld maar, dat de helft der inwoners van een land den ganschen dag ijverig in de weer zijn om hun levensonderhoud te zoeken door een eerlijke broodwinning, voorzeker, dan moet dat land groot en rijk worden." Dit is geen redeneering van een Europeesch idealist, met het karachter van den Oosterling onbekend, maar van den bekenden Abd' Allah („Reis naar Kalantan" enz.) Het land dat hij bezocht, was daarentegen arm en gedemoraliseerd, en ziehier, wat hij als reden daarvan opgeeft: „dat alle inwoners van dat land in aanhoudende vrees verkeeren voor de willekeur en hebzucht der radja's en grooten.

Want die menschen denken: wat baat ons onze vlijt."

Ten tweede is dit punt van belang voor de Buitenbezittingen, waarop art. 1 van het Agr. Besluit ook toepasselijk is verklaard. Kan het dienstig zijn voor den eerbied, dien de Inlander voor de wet moet koesteren, en voor zijn overtuiging, dat een wet er is om gehandhaafd en nageleefd te worden, als de Regeering zich eigenares noemt van onmetelijke landen en bosschen, die zij voor een deel niet eens kent, terwijl bovendien die eigendommen noch geutiliseerd, noch beheerd worden en ieder Inlander in dat domein geheel naar vrije verkiezing huishoudt?

Ten derde: In vele opzichten kan de tegenstelling van eigendom en erfelijk individueel bezit een verkeerde voorstelling bij de bevolking doen ontstaan. Eigendom, stelt ze zich voor, moet iets anders zijn dan het erfelijk individueel bezitrecht, dat zij uitoefent; waartoe anders die uitdrukkelijke afstand van den eigendom volgens art. 16 der ordonn. van 16 April '72, na een reeks van voorafgaande maatregelen. Ze meent, daardoor wat de belasting betreft beter te zullen varen, b. v. landrente voor verponding te zullen verwisselen, misschien ook wel, evenals de „eigenaren" der partikuliere landerijen, nu het soevereine recht van belastingheffing van den staat gedeeltelijk over te zullen nemen in plaats van daaraan onderworpen te zijn *m*[5]).

---

m[5]) Zie b. v. Eindrés. I blz. 4: „Op de hoofdplaatsen in de Residentiën Soerabaja en Pasaroean, alwaar erven aan de ingezeten zijn afgestaan in vollen eigendom, worden die eigenaren steeds ingevolge desaregeling van dienstprestatie vrijgesteld en wel, gelijk de verklaring in ééne desa luidde: „omdat zij nu hun eigen grond bewonen." Aan ons woord eigendom hecht de Inlander dus blijkbaar op sommige plaatsen een begrip, volgens 't welk daardoor niet alleen privaat- maar ook publiekrecht uitgedrukt zou worden, en eigendom zou zijn de plaatsing van een zaak buiten het algemeene staatsverband, zoodat de algemeene lasten niet door de in eigendom gehouden zaak worden gedragen.

Welke zonderlinge begrippen de Inlander soms aan de eigendomsverkrijging hecht, kan men in het Eindrésumé lezen. Dit is echter niet zoozeer te beschouwen als een bewijs, dat de Inlander geen eigendom van grond kent, dan wel daaraan toe te schrijven, dat hij meent in eigendom een nieuw recht te moeten zien, iets meer dan hij reeds heeft.

Voor een vierde verkeerd gevolg van het gewraakte beginsel verwijs ik naar het Tweede Gedeelte van dit proefschrift, waar sprake is van artt. 1 en 2 der ontginn. ordonn.

't Is om deze redenen, dat ik ook tegen de wet van 9 April 1870 mijn wapenen wendde, al erken ik de groote schrede in de goede richting, door haar gedaan, en al zou ik Mr. W. B. Bergsma *n*[5]) niet met volle overtuiging na kunnen zeggen: „Had men in 1870 van het daar (nl. in het Eindrésumé) voorkomende kennis kunnen nemen, dan zou men zeker in de agrarische wet geen machtiging hebben verleend tot toekenning van den zoogenaamden agrarischen eigendom."

Moge het waar zijn, dat volgens het begrip van vele Javanen „het Goevernement op Java eigenaar is van den grond en daaraan zijn recht van belastingheffing ontleent," dit „eigendom" is volgens mijn bescheiden meening niets dan een dominium eminens, een recht, dat de staat krachtens zijn roeping op alles binnen zijn gebied heeft *o*[5]). Is dit

---

n[5]) in de brochure: „De conversie van communaal in erfelijk individueel bezit op Midden-Java" (Leiden, van Doesburgh 1881), blz. 13 en de noot. — Ik erken den kundigen schrijver op dit gebied vooral, evenals trouwens op elk ander, volgaarne als meester. Dat ik hier en daar met hem in meening verschil, moge men wellicht toeschrijven aan minder studie en ervaring; het „non jurare in verba magistri" zal dit verschoonen.

o[5]) Immers ook andere belastingen worden geheven dan van den grond. Als de staat slechts aan een eigendomsrecht zijn recht van belastingheffing kon ontleenen, zou hij ook van alle andere belaste zaken eigenaar moeten zijn. Zulk een soort eigendom is iets, naast en boven het gewone eigendom

recht door willekeur en wanbeheer van Indische vorsten en door andere oorzaken, die ik hier niet herhalen zal, tot een privaateigendomsrecht „verwrongen," welnu dan zal de Europeaan het weer recht moeten zetten.

De roeping van den kolonialen staat is niet: de erfenis van een Oostersch despoot te aanvaarden en daarop voort te leven. Even goed als wij ons steeds meer los hebben gemaakt van de overgeërfde begrippen der O. I. Kompagnie en ingezien, dat de staat geen handelaar is; evenzeer zal ook het standpunt verlaten moeten worden, dat Nederland in Indië een Oostersch vorst is.

Niet wat de overheerschte en vooral zulk een weinig ontwikkelde, het best, het rechtvaardigst acht, maar wat volgens de innige overtuiging des overheerschers nuttig is en rechtvaardig dat moet hij, zooveel hij vermag, aan zijn onderworpenen voorschrijven; al mag daarbij de eigenaardigheid van het overheerschte ras niet uit het oog verloren worden *p*[5]). Wel is het moeilijk zijn beginselen in een vorm te gieten, die voor het overheerschte volk geschikt is, maar

---

bestaande, maar neemt niet de plaats daarvan in. — In Bantam vond ik zelfs een beginsel van onteigening ten algemeenen nutte, zeker wel onbestaanbaar zonder eigendom: „De ander (-e regent) verklaarde, dat het alleen kon, als men bezitters schadeloos stelde. Als het gouvernement dat niet deed, zou het naar zijn meening „in zijn verplichtingen als vorst te kort schieten." (Eindrés. II blz. 20 noot *a*).

p[5]) Hoe dikwijls beroept men zich niet op iets, dat door de Hindoes of Mohamedanen op Java is ingevoerd? Het stempel door die overheerschers op den Javaan gezet eerbiedigen wij; en zelf zouden wij schromen ons stempel op Java's toestanden te drukken? — Dat, waar een vaste wil niet ontbreekt, de bevolking een goede hervorming niet uit ongemotiveerden tegenzin zal kunnen tegenhouden, bewezen o. a. DAENDELS en RAFFLES (zie VAN DEVENTER, Land. St. I), de hervormingen in de Preanger en laatstelijk ook de agrarische hervormingen van 1870, die nog minder tegenstand verwekten, dan het naar 't heette op Oostersche begrippen geschoeide kultuurstelsel van 1830.

daarvoor is hij overheerscher. Stelt hij zich op het standpunt van den inheemschen vorst, dien hij verdrong, dan verliest hij zijn recht van bestaan.

Bovendien: de Nederlandsche staat wil geen Javaansch vorst zijn, in wiens leven dat zijner armoedige onderdanen zich oplost; de Nederlandsche staat is geen Hindoesch vorst, die eenig sterveling — zij 't ook van de priesterkaste — boven zijn wil verheven acht; de Nederlandsche staat kan geen Mohamedaansch vorst zijn, wiens eerste roeping is de heilige oorlog; de eenige macht, die de staat boven zich erkent, is: het algemeen belang, zijn kommittent; zijn leven is: de welvaart der onderdanen; zijn heilige oorlog is die voor het recht.

Bij dezen vreedzamen oorlog, dit zendingswerk (om het zoo liever te noemen) zijn twee oogmerken in acht te nemen.

Vooreerst: dat geen overhaasting de bekeering niets dan schijn doe zijn; echter zal de overheerschte grooter stappen in de ontwikkelingsbaan moeten doen, dan als hij alleen stond; daarvoor reikte men hem de leidende hand.

Ten tweede zal men uit de verscheidenheid van gewoonten, die zich zoo sterk voordoet in een niet gecentraliseerden staat, waar bovendien wetteloosheid en wanbestuur zijn, steeds meer tot eenheid en zekerheid van recht moeten trachten te komen.

Indien ik dit hoofdstuk hier besloot, zou men mij met recht kunnen verwijten, dat ik wel alles trachtte af te breken, maar zelfs niet in grove lijnen het plan aangaf voor een nieuw gebouw, dat de plaats van het oudere zou kunnen innemen. Hoezeer ik schroom mij aan deze moeilijke taak te wagen, ben ik dus wel verplicht er toe over te gaan, om

eenige beginselen te stellen, volgens welke men deze aangelegenheden zou kunnen regelen.

1°. De staat behoudt zich het recht voor om over allen en alles binnen zijn gebied met billijkheid q[5]) te beschikken, wanneer dit in het belang van het algemeen r[5]) noodig is s[5]).

2°. Alle gronden, gebouwen en andere zaken, die de staat bezit in het algemeen belang, hetzij deze gebruikt worden tot verdediging van den staat, of tot vervulling zijner bestuurswerkzaamheden (gebouwen voor regeeringskolleges enz.), of tot voldoening aan de algemeene behoeften der onderdanen (zooals wegen, bruggen, pleinen, scholen enz.) zijn onvervreemdbaar publiek domein.

3°. Wat de staat overigens door schenking, erfenis, koop en op andere wettige wijzen verkregen heeft, is eigendom (domein) van den staat. Dit eigendom staat in alles gelijk met dat van elk ander persoon.

4°. De staat waarborgt iederen ingezetene het ongestoord genot van alles (dus ook den grond), wat hem toebehoort. Alleen de staat kan hem en dan tegen billijke vergoeding

---

q[5]) d. w. z. zoo dat deze beschikking zooveel mogelijk een allen gelijkelijk drukkende last zij: zoo belastingen. Ontneemt men iemand zijn grond, daar de staat die noodig heeft, dan drage het algemeen de last, door den onteigende schadeloos te stellen.

r[5] Ik gebruik hier niet het woord „staat," daar vele Javanen dit woord (negara) niet gelijk aan „algemeen belang" plegen te achten.

s[5]) Uit dit beginsel vloeit de bevoegdheid voort om de uitoefening van het recht te beperken, er verplichtingen aan te verbinden, tegen roofbouw te waken enz. enz. (zie hetgeen hiervoren omtrent het „staatsgebied" is opgemerkt). Of de staat de woeste gronden tot zijn eigendom verklaren moet, dan wel alleen toezicht houden op de toeëigening door partikulieren, hangt van de omstandigheden af: in vele streken, ook van Java, acht men de woeste gronden niemands eigendom te kunnen zijn. In dat geval is het beter het volksbegrip niet te kwetsen, vooral ook met 't oog op het eerste bezwaar, dat ik hierboven ontwikkelde tegen het beginsel van art. 1 van het Agr. Besluit.

zijn eigendom ontnemen of de uitoefening van dat recht beperken, wanneer het algemeen belang dit eischt.

5°. Alle geschillen over rechten (op den grond) worden door den rechter beslist volgens de bepalingen van het burgerlijk recht en de andere voorschriften, dit onderwerp rakende *t*[5]).

Zoo zou stilzwijgend de stelling, dat de staat eigenaar van allen grond is, opgegeven worden. De Javaan, sedert zoo vele jaren bezitter van zijn grond, zou volgens de algemeene rechtsbeginselen gemakkelijk zijn eigendom kunnen bewijzen; en zonder opzien te baren zou den Javaan een goede verzekering van zijn recht gegeven zijn, waarvan hij zich weldra een helderder begrip zou vormen.

Geen „afstand" dus van grond, geen nieuw recht gegeven; slechts het recht, dat hij reeds heeft, gehandhaafd en gewaarborgd.

Ik geef wel toe, dat buiten dien schriftelijke konstateering van dit recht veel waard zou zijn, maar zooals de regeling nu is, wordt door die titels meer dan een recht bewezen: een recht geschapen, wat tot miskenning van rechten voor anderen kan leiden.

Naast deze regeling zou men in alle meer bevolkte plaatsen bureaux kunnen vestigen tot opmeting van het land en inrichting eener geregelde en volledige lijst van de gronden, hun eigenaren en zakelijke rechten daarop gevestigd. Deze bureaux zouden den kring hunner werkzaamheden regelmatig uit kunnen breiden, zoodat langzaam maar zeker de

---

t[5]) De bepalingen van het bestaande B. W. omtrent bezit en eigendom zijn misschien minder doelmatig voor rechtspraak over den Inlander. Een eenvoudige regeling van dit recht, met langen verjaringstermijn en de algemeene rechtsbeginselen tot grondslag, in een ordonnantie, ware misschien wenschelijker.

grondeigendom op Europeeschen voet geschoeid zou worden en niet in dezelfde plaats de een met-, de ander zonder schriftelijk eigendomsbewijs grond zou bezitten.

Wellicht zou men het komen binnen den kring der geboekte gronden tevens als bewijs kunnen beschouwen, dat de Inlander daar genoeg met de niet-inheemsche maatschappij in aanraking is geweest, om de bescherming tegen eigen zwakheid te kunnen ontbeeren. Met de opneming in deze kringen zou dan een mondigverklaring gepaard kunnen gaan, zoodat het verbod van verkoop aan niet-Inlanders ophield en het „Agrarisch" in „Europeesch" eigendom overging.

Maar ik dwaal te ver af. De taak die ik mij in het Eerste Gedeelte had gesteld, nl. te antwoorden op de vraag: „wat is staatsdomein op Java?", heb ik vervuld, voor zoover mijn ongeoefende krachten en beperkte kennis dit mij veroorloofden.

TWEEDE GEDEELTE.

De beschikking over het domein van den staat.

Na hetgeen vooraf is gegaan, is het duidelijk, dat hier alleen sprake kan zijn, van het domaine de l'état, het privaateigendom van den staat. De wijze, waarop het publiekdomein gebruikt moet worden, wordt voor elke zaak, die daarvan deel uitmaakt, bepaald door de bestemming dier zaak als domein. Zoolang die bestemming duurt is vervreemding onmogelijk. Houdt daarentegen de bestemming op, dan houdt door dit feit op zich zelf de zaak terstond op publiek domein te zijn en gaat in het privaateigendom van den staat over.

Het beheer van den staat over zijn eigendommen te bespreken, ligt buiten mijn doel. Het valt geheel op het gebied der administratie, en kan zonder verbreking van het verband hier onbesproken blijven.

Alleen zij hier opgemerkt, dat de staat op Java nog **bezig is** zijn domeinen en met name de uitgestrekte bosschen, die Java bedekken, onder geregeld beheer te brengen. Juist met het oog op het belang, dat deze bosschen in Indië hebben: de djati-bosschen om het hout voornamelijk en allen, ook

de andere („wildhout"-) bosschen met het oog op den geregelden waterafvoer en het gansche klimaat, doen de wenschelijkheid van een geregeld beheer des te meer inzien.

In een eerste gedeelte zal nu gesproken worden van de beschikking over het staatsdomein speciaal met het oog op den Inlander, terwijl daarna die beschikking in het algemeen en voornamelijk met het oog op de grootere landbouw- en nijverheidsondernemingen ter sprake zal komen.

---

§ 1.

De beschikking over het domein van den staat speciaal met het oog op den Inlander.

Volgens het beginsel van art. 1 Agrar. Besl. zou men hieronder in de eerste plaats moeten noemen het in eigendom afstaan van den individueel bezeten grond door den staat aan den bezitter. De bezwaren in het vorige hoofdstuk door mij ingebracht tegen dit beginsel en de daaraan noodzakelijk gepaard gaande besprekingen van dit onderwerp reeds daar, ontslaan mij van de verplichting er hier op terug te komen *u*[5]).

Ook de ontginningsordonnantie is reeds *v*[5]) daar in hoofdzaak weergegeven. Een nadere behandeling moge hier volgen.

Vergunning tot ontginnen van grond, die deel uitmaakt van het staatsdomein, wordt a l l e e n a a n d e n I n l a n d e r gegeven (art. 1). De reden van deze liberaliteit — want

u[5]) Zie Eerste Gedeelte, 3de hoofdstuk § 2 en 4de hoofdstuk.

v[5]) Zie Eerste Gedeelte, 3de hoofdstuk § 2.

terwijl Europeanen voor verkrijging van mindere rechten, zooals erfpacht, den staat moeten betalen, wordt deze vergunning den Inlander kosteloos gegeven — is tweeërlei.

Ten eerste is de Inlander over 't algemeen te arm om een iets beteekenende koopsom te betalen; nu zou men hem wel bij wijze van erfpacht een canon kunnen laten betalen, maar deze zou niet veel kunnen bedragen, in aanmerking genomen de toch reeds zware lasten, die den Inlandschen landbezitter drukken.

Ten tweede heeft de Inlander altijd vrij woeste gronden in ontginning genomen en beschouwt dit op de meeste plaatsen door de groote hoeveelheid nog onbebouwden grond als een onbetwistbaar recht; bovendien zou het 't administratieve vermogen van het Europeesch ambtenaarspersoneel te boven gaan, toe te zien dat nergens grond van den staat werd toegeëigend; wilde men dit daarentegen aan den Inlandschen ambtenaar overlaten, dan zou men hem een ruime gelegenheid tot zelfbevoordeeling en partijdigheid geven zonder genoegzame middelen van kontrôle. De Regeering verkoos hierboven een handhaving van de vrije ontginning met waarborgen tegen alles, wat aan het algemeen kan schaden. Door het vooruitzicht op een onaantastbaar, door het Goevernement in bescherming genomen recht van ontginning wordt het voor den Inlander van belang zich altijd eerst de moeite te geven van het doen eener aanvrage bij het bestuur en wel meestal bij het Europeesche.

In elk geval waarborgen de op schrift stelling en de registreering van elke vergunning en het beroep bij weigering door het distrikthoofd of plaatselijk bestuur op den resident en door dezen op den direkteur van Binnenlandsch Bestuur tegen alle willekeur.

De straf in art. 8 op ontginning zonder vergunning gesteld werkt tot hetzelfde doel samen, vooral waar vrees voor weigering in den regel niet tot tarten van de strafbepalin-

gen zal aansporen w^5). Zoodoende is de staat in de gelegenheid den arbeid der ontginners te leiden en hen aan voorwaarden te binden, die men in art. 5 vindt en waardoor het algemeen belang zeer zal worden gebaat. De Regeering heeft er dan ook nadrukkelijk bij de betrokken ambtenaren op aangedrongen om te zorgen, dat deze voorwaarden goed nageleefd worden x^5).

De verdere artikelen der ontginningsordonnantie leveren niet veel stof tot bespreking, uitgezonderd alleen art. 2 in verband met art. 1.

In dit art. 2 wordt in aanvulling van Bijblad n°. 377 ij^5) een omschrijving gegeven van de woorden „als gemeene weide of uit eenigen anderen hoofde tot de dorpen behoorende." In een nota van toelichting op de ontginningsordonnantie wordt dit punt nader besproken.

De direkteur van Binnenlandsch Bestuur zag zich niettegenstaande dat nog 3 keeren genoopt, omtrent de toepassing der ontginningsordonnantie in dit opzicht aanschrijvingen tot de betrokken ambtenaren te richten z^5).

Ook hier geeft het beginsel, dat alle grond, behalve waarop anderen eigendomsrechten bewijzen, aan den staat toebehoort, aanleiding tot moeilijkheden. Daar de Goeverneur Generaal de rechten van den inlander op den grond moet beschermen volgens de Agrarische Wet en dit niet aan den rechter is opgedragen, wordt het bestuur voor de taak van den rechter gesteld: om in elk geval uit te maken, wat recht is.

---

w^5) Onwettig ontgonnen gronden mogen, nadat de schuldige zijn straf heeft ondergaan, niet langer bearbeid worden zonder vergunning, doet ten overvloede de Dir. v. Binnenl. Bestuur nog uitkomen in een aanschrijving van 22 Maart 1879. MIJER, blz. 189.

x^5) Aanschrijving van 21 Febr. 1876 Bijblad n°. 2963. MIJER, blz. 173.

ij^5) Zie beiden in het 3e hoofdstuk § 2 van het Eerste Gedeelte.

z^5) Aanschrijvingen van 7 Mei en 2 Nov. 1877 en van 22 Jan. 1878. MIJER blz. 178, 179 en 187.

Immers alinea 3 der Agrarische Wet spreekt alleen van den Goeverneur Generaal, en de ordonnantie van 12 Oktober 1873 laat den rechter alleen over het bedrag der schadeloosstelling beslissen.

Wat „de rechten van den inlander" (alinea 2) in 't algemeen zijn, en wat te verstaan zij onder „gronden, door inlanders voor eigen gebruik ontgonnen" enz. (alinea 3 Agrarische Wet) maakt die wet niet uit. De Goeverneur Generaal moet het beslissen, d. i. namens hem in elk gegeven geval zijn ambtenaren.

Ware het vermeende recht van den staat prijs gegeven, dan zou de toestand zuiverder zijn.

De staat zou natuurlijk zijn ambtenaren tot het voorkomen van processen aanwijzingen geven, welke gronden niet uitgegeven kunnen wordon. Hij zou verder maatregelen tegen den roofbouw, ook op de reeds door Inlanders bezeten gronden, kunnen nemen. Zelfs zou hij wettelijke bepalingen kunnen maken omtrent de daadzaken, waaruit geacht wordt te blijken, dat de Inlander zijn grond kennelijk verlaten heeft. In één woord vele der regelen, in de aangehaalde aanschrijvingen gesteld, konden tot wet worden verheven, die den rechter zou binden.

Overigens zou de staat vergunning verleenen tot ontginning, wanneer hij meende, dat een zeker stuk grond niemand in eigendom toekwam en dus tot zijn domein behoorde. Meende een individu of korporatie, dat zijn rechten daardoor verkort werden, dan zou de rechter tusschen de partijen kunnen beslissen. Dit zou dunkt mij de natuurlijke toestand zijn.

---

§ 2.

De beschikking over het domein van den staat in 't algemeen en voornamelijk met 't oog op de grootere landbouw- en nijverheids-ondernemingen.

A. Vervreemding.

De Goeverneur-Generaal kan over het algemeen geen grond verkoopen. (Reg. Regl. art. 62 al. 1). Kleine stukken gronds bestemd tot uitbreiding van steden en dorpen en tot het oprichten van inrichtingen von nijverheid *a*[6]) zijn hier echter niet onder begrepen. Daartoe bepaalt zich dus de verkoop van grond. Aan dit woord verkoop moet echter de meer algemeene beteekenis van vervreemding gehecht worden blijkens Besluit van 14 Sept. 1856 n°. 10 (Bijbl. n°. 17). Krachtens art. 8 van het Agr. Besl. wordt met dezen verkoop van kleine stukken grond voortgegaan. Die stukken mogen echter elk een oppervlakte van 10 bouws niet te boven gaan.

Ook gronden, door Inlanders erfelijk individueel bezeten, kunnen hun zoo „verkocht" worden, waar zij gelegen zijn binnen de hoofdplaatsen van residentiën, assistent-residentiën, „of binnen andere daarvoor in aanmerking komende plaatsen." (Besluit van 27 Juni 1879 n°. 9 *b*[6]). Zoo verkrijgt de Inlander niet den beperkten agrarischen- maar den vollen eigendom. (Vergel. Besl. v. 5 Febr. 1873, Bijbl. n°. 2834).

B. Opstal.

De afstand van gronden, tot het staatsdomein behoorende,

---

a[6]) Deze woorden worden zeer liberaal opgevat blijkens de minister. dépêche tot toelichting van het Agr. Besl. ad art. 8 en een algemeene aanschrijving van den Dir. v. Binn. Best. d.d. 30 April 1872 n°. 4469, zie Mijer blz. 212.

b[6]) Mijer blz. 218 vlgd.

met recht van opstal was vroeger geregeld in Stbl. 1858 n°. 98 en 1861 n°. 6. Minder enge bepalingen traden daarvoor in 1872 (Stbl. n°. 124) in de plaats, die in 1875 (Stbl. n°. 180) nog eenige wijziging ondergingen.

Dit recht wordt afgestaan tegen de helft der koopwaarde voor hoogstens 30 jaar en tot een uitgestrektheid van hoogstens 10 bouws, hetzij voor woonerven, hetzij voor inrichtingen van nijverheid, ook zoo deze tot landbouwondernemingen in verband staan, — niet echter voor inrichtingen van landbouw, speciaal tot het aanleggen van beplantingen c[6]).

Wordt opstal gevraagd van grond, die door Inlanders voor eigen gebruik ontgonnen is, of als gemeene weide of uit eenigen anderen hoofde tot de dorpen behoort, dan moeten de rechthebbenden in den afstand bewilligd hebben en moet met hen overeengekomen zijn omtrent den prijs, voor het blijvend gemis van dien grond te voldoen.

Bij den afstand aan partikulieren van Gouvernementsgronden wordt voorts gelet op de bestemming, die men aan die gronden wil geven. Is deze niet de blijvende, maar slechts de tijdelijke vestiging op een stuk grond (b. v. als men er tabaksloodsen wil plaatsen, terwijl veel tabaksondernemingen aan herhaalde plaatsverwisselingen onderhevig zijn), dan wordt niet eigendom maar opstal verleend. (Besluit v. 3 Juli 1878 Bijbl. n°. 3260).

C. Verhuur.

Volgens art. 62 Reg. Regl., alinea 3, kan de Goev. Gen. gronden in huur uitgeven. Onder die gronden worden niet

---

c[6]) Het Goevernement heeft aan concessionarissen van den spoorweg Samarang-Vorstenlanden kosteloos de benoodigde Goevernementsgronden in recht van opstal afgestaan en wel voor denzelfden tijd, waarvoor de concessie is verleend. (Stbl. 1863 n°. 116 art. 11). Deze afwijking van den regel, door den Nederlandschen wetgever bekrachtigd, bracht het belang der zaak mee.

begrepen de zoodanigen, door de Inlanders ontgonnen, of als gemeen weide of uit eenigen anderen hoofde tot de dorpen behoorende.

Hoe dit laatste op te vatten zij volgens Bijbl. n°. 377 is reeds vroeger besproken. De nadere regeling hiervan naar aanleiding van de ontginningsordonnantie zal ook hier wel in acht gehouden worden.

De regeling der uitgifte van Gouvernements-grond in huur dagteekent van 3 Juli 1856 (Stbl. n°. 64). Aanvullingen en wijzigingen vindt men in Stbl. 1864 n°. 16, 1857 n°. 13 en 1877 n°. 70.

De personen, welke gronden in huur kunnen erlangen zijn dezelfde als bij erfpacht. (Agrar. Besl. art. 11).

Het huurrecht is persoonlijk; overdracht is aan de goedkeuring van het Gouvernement onderworpen.

De verhuring heeft bij uitbesteding plaats, behoudens eenige voorrechten, aan den aanvrager toegestaan. Voorts wordt bij uitgifte in huur gelet op de belangen der Inlanders, der desa-bestuursregeling en der goevernements (koffie-) kultuur. Zonder machtiging des Konings wordt geen grond voor langer dan 20 jaren in huur uitgegeven, behoudens de doorgaande machtiging verleend tot uitgifte voor 40 jaren van gronden, bestemd voor den aanplant van klapperboomen en de bereiding van olie. De huur kan echter, na verloop van drie vierden van den huurtijd verlengd worden.

De vrije keuze van aan te planten gewassen wordt alleen door het huurkontrakt en de algemeene verordeningen beperkt. Vrije arbeid en goede behandeling der Inlanders worden door strenge bepalingen gewaarborgd.

D. Erfpacht (Agrarische Wet 1ste alinea).

Het Goevernement geeft jaarlijks daartoe geschikte gronden in erfpacht uit; dit kan op tweeërlei wijze geschieden.

Vooreerst bij algemeene aanbesteding. Van bestuurswege worden daartoe geschikte gronden opgemeten enz., en jaar-

lijks een deel daarvan in 't openbaar in erfpacht aangeboden.

Vervolgens kan erfpacht op initiatief van den belanghebbende worden afgestaan. Dit heeft ook plaats, waar men kleinere grondstukken (binnen 50 bouws) verlangt ter inrichting als kleine landgoederen en buitenverblijven, en waar huurders van goevernementsgronden hun persoonlijk- in het zakelijk erfpachtsrecht wenschen te doen overgaan.

Als erfpachters worden toegelaten: Nederlanders, ingezetenen van Nederland, ingezetenen van Nederl. Indië en vennootschappen van koophandel, gevestigd in Nederland of in Nederlandsch Indië.

Maatregelen tot verzekering van 's lands geldelijke belangen, de rechten van den Inlander, de eerbiediging zijner godsdienstige overtuiging (gewijde gronden), en de vrije werking van maatregelen van algemeen nut (waterleidingen enz.) zijn genomen.

De delfstoffen bevattende ondergrond is niet in het erfpachtsrecht begrepen.

E. Mijnontginningen.

Bij Stbl. 1873 n°. 217*a* is, met opheffing der oudere wetgeving op dit punt, de aangelegenheid der mijnontginningen geregeld *d*[8]). Ook de concessie tot ontginning van mijnen wordt voor een tijd van hoogstens 75 jaren verleend en schept een zakelijk recht, dat voor vervreemding en hypotheek vatbaar is (art. 7 en 8). Tot de concessie worden dezelfde personen toegelaten als bij erfpacht (zie boven).

Met dit weinige heb ik gemeend, wat vervreemding, opstal, verhuur, erfpacht en mijnontginning betreft te moeten volstaan. Een uitgebreide behandeling dezer onderwerpen

---

d[8]) Dit K. B. is nader uitgevoerd in Stbl. 1874 n°. 128.

zou op zich zelf reeds een boekdeel vullen en zelfs een volledige opgave van alles, wat hierop betrekking heeft en door de Nederlandsch-Indische wetgeving bepaald wordt, zou een ongeëvenredigde ruimte van dit proefschrift innemen, getuige het werk van den Heer Mijer „Agrarische verordeningen in Nederlandsch Indië."

Daar dit nuttige werk, in 1880 herdrukt, een tot nu toe volledige verzameling bevat van alle wettelijke bepalingen en interpretaties omtrent deze punten, zou ik niets kunnen doen dan een — altijd gebrekkig en toch plaatsroovend — uitreksel van dit boek maken.

Ik heb mij daarom bepaald tot een korte vermelding, zooals hier plaats heeft gehad, om dit punt niet geheel onaangeroerd te laten.

---

§ 3.

Einde.

Twee vragen zijn er, welker beantwoording de koloniale polotiek beheerscht; waaromtrent men een overtuiging moet hebben om voor verdere beschouwingen aangaande deze zaak een vast uitgangspunt te hebben.

De eerste vraag is: met welk recht-, de tweede: met welk doel bezitten wij koloniën?

De eerste vraag kan in vrijzinnigen geest wel niet anders beantwoord worden dan: alleen het belang der inwoners van den Indischen Archipel zelven wettigt onze overheersching.

Wil men echter de hierdoor erkende plicht nauwgezet opvatten, dan nemen wij door de soevereiniteit over die bewoners te aanvaarden niet alleen op ons, hen beter te

besturen, dan dit van Inlandsche vorsten kan verwacht worden, maar ook hen zoo goed als ons mogelijk is te regeeren. Alleen de overtuiging, dat wij hiernaar streven, kan ons krachtig en machtig maken tegenover den Inlander zoowel als den naijverigen vreemdeling.

De tweede vraag schijnt vooral in den tegenwoordigen tijd niet geheel te onpas.

Er is een tijd geweest, dat ons gezag in Insulinde alleen aan handelsoogmerken dienstbaar was en zich slechts zoover uitstrekte als voor die oogmerken noodig was. Het doel was toen duidelijk. Ook is er een tijd geweest, dat de vruchten van den arbeid der bevolking meer opleverden dan voor de staatsuitgaven ten behoeve der overzeesche bezittingen afgezonderd werd: dat in den „nood van het moederland" werd voorzien door de opbrengst der koloniën. Ook toen nog was het doel duidelijk. Het beginsel, uitgedrukt in het rapport der staatskommissie van 1803: „dat (in een zin, die alle ongerechtigheid uitsluit) de koloniën bestaan voor het moederland en niet het moederland voor de koloniën" stond nog steeds onaangetast.

Maar die tijden zijn voorbij. De kultures zijn ingekrompen, de batige sloten geheel weggeslonken.

Zoo is het te begrijpen, dat menig Nederlander met zeker wantrouwen het oog gevestigd houdt op bezittingen, die niets zijn dan „lastposten," naar zijn meening. Immers van den edelmoedigsten staat der wereld mag men niet verwachten, dat hij voor de moeitevolle voogdij over een ander volk (voordeel nog daargelaten) zich groote uitgaven getroost.

Ik vereenig mij volkomen met hen, die voor het moederland niets dan indirekte voordeelen van de koloniën verlangen; maar het zal toch zaak zijn, de uitgaven voor die gewesten daar zelf te vinden.

Dit doel te bereiken valt moeilijk en zal dit des te meer

vallen, naarmate ernstiger gestreefd wordt naar volmaking in het bestuur.

Een land, vooral als het zoo produktief is als Indië, moet in 't algemeen zijn staatsuitgaven kunnen dragen. In de gegeven omstandigheden zal dit echter niet zoo zeker het geval zijn.

Het bestuur is er niet geëvenredigd aan het land. Tal van ambtenaren met behoeften, veel uitgebreider dan de Inlander die kent, en dus (het land in aanmerking genomen) kostbare ambtenaren, oefent het gezag uit en arbeidt aan de voor de ontwikkeling der inwoners ongeëvenredigd groote administratie; de rechtspraak is ingewikkelder dan men anders bij zulke volken aantreft; in één woord: een vrij onbeschaafd volk wordt bestuurd door een Europeesche regeering van de beschaafde negentiende eeuw.

Wellicht zouden sommige der daardoor veroorzaakte uitgaven bespaard kunnen worden; ik kan dit niet beoordeelen. In hoofdzaak echter is dit niet te veranderen.

Daarbij komt de kostbare handhaving van ons gezag, dikwijls in sommige deelen van ons gebied noodig, die meestal juist ten laste komt van de andere deelen, die rustig blijven, daar van de oproerigen wel vooreerst geen belasting te wachten zal zijn.

Het vraagstuk is dus: de kosten voor een goed bestuur, dat de belangen van den Inlander zooveel mogelijk behartigt, te vinden uit de staatsinkomsten in Nederlandsch Indië.

Dat de Inlander deze niet zal kunnen dragen, tenzij men hem onmatig belast, geloof ik aan te mogen nemen met het oog op de weinig ontwikkelde industrie, landbouw en handel, die men bij hem aantreft. Hoe meer groote ondernemingen van handel, landbouw en nijverheid in een land werken, hoe rijker het worden zal, hoe meer het dragen kan.

Dit alles leidt tot het besluit, dat daartoe ondernemers gelokt moeten worden, daar de ondervinding leert, dat van

den Inlander voorloopig geen bepaalde groote ondernemingen te wachten zijn. Toch is het een dringend vereischte, dat het draagvermogen aanzienlijk toeneme.

De staatsuitgaven nemen voortdurend toe en ach! hoeveel zeer wenschelijke verbeteringen moeten nog niet achterwege blijven wegens gebrek aan middelen, hoeveel minder wenschelijke inkomsten zou men niet gaarne door andere vervangen zien!

De groote winsten, die de ondernemende Europeaan in Indië kan verwerven, bieden de beste gelegenheid aan om daarvan een deel tot dit doel te doen opbrengen.

Voor den staat is het dus wenschelijk den Europeaan zooveel mogelijk, als hiertegen geen andere bezwaren bestaan, in staat te stellen zich door zulke bedrijven te verrijken. Waar hij hem hierin noodeloos belemmert benadeelt hij zich zelf.

Wat betreft het staatsdomein, moet dus de staat naar zoodanige beschikking daarover streven, als de wenschelijkste is voor den Europeeschen ondernemer. Zonder twijfel moet dit streven leiden tot het in staat stellen van elk ondernemer om land in *eigendom* te verkrijgen.

Wel is erfpacht reeds zeer voor hem te waardeeren: maar de meeste kans om op billijke voorwaarden kapitaal te verkrijgen, de zekerste aansporing voor den kapitalist om zijn geld in de onderneming te steken en de beste waarborg, dat geen tijdelijk voordeel den landheer zal verleiden tot uitputting van den grond, vindt men in het hem toekennen van eigendom.

Het voornaamste bezwaar, dat hiervan heeft teruggehouden, was, meen ik, dat de woeste gronden te weinig zouden opbrengen, als zij in dien staat verkocht werden. Dit is echter niet noodzakelijk. Als men land in erfpacht gaf onder toezegging, dat — zoodra het land geheel in exploitatie was gebracht — de pachter recht zou hebben het van den staat

te koopen tegen de helft der waarde, door scheidslieden uit te maken, zou men deze klip vermeden hebben. Wel zou dan slechts de helft der waarde den staat vergoed worden; maar de bebouwer heeft dan ook die waarde als 't ware geschapen. Ook zal de staat bij zulke enorme onontgonnen domeinen nooit met een normale waarde rekening kunnen houden.

De hoofdzaak is de energie op te wekken en levendig te houden en handel en nijverheid te bevorderen. Een groot, mijns inziens het grootste indirekte voordeel zou Nederland op die wijze van zijn kolonie trekken.

Kan men Nederlandsch Indië al geen eigenlijke kolonie noemen, er is toch een vrij groot getal Nederlanders in den Archipel gevestigd. Wisselt de bevolking ook telkens af, er is toch steeds een talrijk, machtig Nederlandsch element aanwezig; want de sociale toestand der meeste Europeanen is er meestal wel zoo, dat zij tot de hoogere klassen der maatschappij behooren; telkens gaan in 't overbevolkte moederland overtollige krachten daar een uitweg vinden, naderhand het geboorteland weer deelen doende in de verkregen welvaart. En hoe kan men zich beter verzekeren van het blijven bestaan van dit element, dat Nederlands naam en nationaliteit tegen verdringing uit het wereldverkeer helpt verdedigen, dan door het met de gunstigste vooruitzichten te lokken, door met vaste eigendommen die eilandengroep als 't ware aan Nederland vast te binden.

Hoe zou men beter voorkomen, dat de Nederlander zelfs bij een vijandelijke verovering uit Indië verdrongen werd, dan door hem daar eigendommen te geven, die geen hedendaagsch vijand zal ontnemen?

Er is nog een bezwaar, door sommigen niet enkel tegen het verkoopen van Goevernementsgrond, maar ook tegen erfpacht geopperd.

Dit is ontleend aan de rechten van den Inlander. Bij de behandeling der Agrarische Wet vergeleek het lid der Tweede Kamer VAN LOON de Javanen bij de Roodhuiden van Amerika, die door het blanke ras verdrongen en uitgeroeid zijn. Deze opvatting komt mij voor in geenen deele op te gaan; tot nu toe althans doen zich waarlijk geen voorteekenen van uitsterven onder de Javaansche bevolking voor. Gematigder is dit bezwaar uitgedrukt door den oud-Minister J. C. BAUD *e*[6]):

„Nergens moet zij" d. i. de Javaansche bevolking, „op den vreemden gelukzoeker stooten, die haar het recht tot uitbreiding zou kunnen betwisten, of dat recht zou kunnen afhankelijk maken van voorwaarden strijdig met den adat."

Dat de Javaan niet in het in gebruik nemen van nog ongebruikte gronden moet belemmerd worden dan voor zoover politiemaatregelen van den staat noodzakelijk zijn, zullen velen den staatsman toestemmen. Is echter de bedoeling, dat men alle vreemdelingen van den eigendom der gronden moet uitsluiten ten behoeve van toekomstige Javanen, die er eens behoefte aan mochten krijgen, dan komt mij dit onaannemelijk voor.

De wereld is niet verdeeld tusschen eenige rassen, zoodat het eene op het territoir van het andere slechts bij gunst zou mogen vertoeven, maar een deel der algemeene rechten van den mensch daar zou moeten derven.

Van de zienswijze door den heer BAUD verdedigd uitgaande zou het logisch maar 't beste zijn, dat wij in Indië onze „matten oprolden."

Maar een land kan op den duur niet buiten het wereldverkeer gehouden worden. Java is geen kweekerij, de Javaan geen zeldzame en kostbare diersoort, zorgvuldig bewaakt, onvermengd gehouden, en zich vermenigvuldigende

---

e[6]) Zie Hand. v. d. St. Gen. 1869—1870, 2de Kamer blz. 919, waar dit aangehaald wordt.

in 't belang.... ja van wien? van den kweeker, in casu den Nederlandschen staat?

Waar Nederland overheerscht, zou het al zeer dwaas zijn van hem zijn eigen burgers uit te sluiten, daar toch een dergelijke uitsluiting nooit voorkomt dan tengevolge van afkeer jegens het uitgesloten ras of vooroordeel daartegen. Waar enorme rijkdommen aan grond onbenut liggen, zou het onverantwoordelijk zijn die voor aanstaande kleinkinderen of verdere afstammelingen van het eene ras tot in volgende eeuwen te bewaren, terwijl op het oogenblik mannen uit een ander ras aan dien grond behoefte hebben.

Maar het is niet mijn bedoeling hier een uitgewerkte verhandeling over dit onderwerp te houden.

Mogen deze enkele woorden anderen geen overtuigend bewijs geleverd hebben voor de meening, die ik voorsta, ik kon de zaak in een geschrift over het staatsdomein niet geheel onbesproken laten en wilde dus althans mijn overtuiging uitspreken en in 't kort toelichten, om daarna van het geheele staatsdomein afscheid te nemen.

OPGAVE DER TITELS VAN EENIGE AANGEHAALDE WERKEN.

Het scheen mij omslachtig telkens de lange titels van vele werken op te geven. Dit alleen te doen, wanneer ik een boek voor het eerst aanhaalde, zou minder aangenaam zijn geweest voor hem, die lang moest zoeken, w a a r dit het eerst gedaan werd.

Daarom geef ik hier naast de gebruikte afkortingen den juisten titel van eenige boeken op:

„*Eindrés*." Lees: „Eindrésumé van het onderzoek naar de rechten van den Inlander op den grond op Java en Madoera," (2 gedeelten; Batavia 1876 en 1880). I en II duiden het 1e en 2e Gedeelte aan.

„*Rés.* . . . ." met achtervoeging van Sumatra, Celebes enz. doelt op de resultaten van het onderzoek, door het Goevernement op de Buitenbezittingen ingesteld naar de rechten van den Inlander op den onbebouwden grond. Deze resultaten zijn uitgekomen van: Sumatra (1872), Celebes (1875), Amboina (1875), Borneo (West.- en Z. en O. Afd., 2 deelen 1876), Menado (1876), Billiton (1876), Banka (1877), Timor (1877).

„*Yajnavalkya*." Lees: Yajnavalkyas Gesetzbuch. Sanskrit und Deutsch, herausgegeben von DR. A. F. STENZLER" (1849).

„*Manoe*." Lees: „Institutes of Hindu Law, or the ordinances of Menu" in: The Works of Sir William Jones te vinden in Vol. VII.

„*Soerjo Alam*," zie de vertaling hiervan in de Bijdr. t. d. T.- L-. en V. k. v. N. I., Nieuwe volgr., 6e dl.

„*Maleische verhandeling XIII kota's*." Lees: „Over het grondbezit en de onderscheiding der gronden in de XIII kota's (Sumatra's Westkust) verzameld en uit het Maleisch overgebracht door J. A. W. VAN OPHUIJSEN;" zie Tijds. v. Ind. T.- L.- en V. k. 1855 III.

„VAN VLEUTEN, *Pamĕkassan.*" Lees: „Het grondbezit in het regentschap Pamĕkassan, residentie Madoera, door J. M. VAN VLEUTEN" (1873).

„VERKERK PISTORIUS, *Pad. Bovenl.*" Lees: „Studiën over de Inlandsche huishouding in de Padangsche Bovenlanden door A. W. P. VERKERK PISTORIUS" (1871).

„DR. WORMS." Zie twee stukken van dezen in de Revue de législ. et de jurispr.: I. „De la constitution territoriale des pays Musulmans" (2e sér., tome 5e, p. 42); II „Recherches sur la constitution de la propriété territoriale dans les pays Musulmans" (nouv. sér., tome 3e p. 360) †).

„DARESTE." Lees: „R. DARESTE, de la propriété en Algérie" (2e ed. 1864).

„VAN DEN BERG, *Begins.*" Lees: „MR. L. W. C. VAN DEN BERG, beginselen van het Mohamedaansch recht" (1878).

„*Mawerdi.*" Lees: „Mawerdi's publiek en administratief recht van den Islam, door S. KEIJZER" (1862).

„HANEBERG." Lees: „Das muslimische Kriegsrecht, von B. HANEBERG" (München 1871).

„PIERSON, *Kol. Polit.*" Lees: „MR. N. G. PIERSON, Koloniale Politiek." (1877).

„MIJER." Lees: „De agrarische verordeningen in Nederlandsch Indië, door A. MIJER" (1880).

„VON STEIN." Lees: „LORENZ VON STEIN, Lehrbuch der Finanzwissenschaft."

---

†) Een boek van denzelfden schrijver: „Recherches sur la constitution de la propriété territoriale dans les pays Musulmans, et subsidiairement en Algérie" (1846) kwam mij eerst later in handen. Wat daar op p. 114 voorkomt bevestigde mij in hetgeen ik opmerkte in noot g^3 (blz. 49).

STELLINGEN.

I.

Het beginsel, neergelegd in art. 1 van het Agrarisch Besluit (Stbl. 1870 n°. 118) is af te keuren.

II.

Het toekennen van den „agrarischen eigendom" aan de wettig bezittende Inlanders, die dit verlangen, veroorzaakt verwarring en heeft weinig nut.

III.

Beter ware het geheel te breken met den regel, dat de staat eigenaar is van allen grond, en de kwesties van Inlanders onderling of met anderen over grondbezit te beslissen overeenkomstig de gewone beginselen van het recht, den staat daarbij gelijkstellende met elk ander persoon.

IV.

Ten onrechte meende men bij de behandeling van art. 28, 5° van het Nieuwe Strafwetboek, dat door toepassing der daargenoemde straf de vader ontheven zou worden van de verplichting tot onderhoud en opvoeding zijner minderjarige kinderen.

V.

Een bepaling, dat de schulden van den vooroverleden zoon bij overlijden van den vader betaald moeten worden uit het deel, dat hij in zijns vaders nalatenschap gehad zou hebben, ware zijn vader vóór hem overleden, behoorde in ons recht opgenomen te worden.

VI.

Ten onrechte meent Mr. A. DE PINTO (Handl. tot het Burg. Wetb. ad § 453), dat de erfpachter recht heeft op de geheele schat, door hem op het erfpachtsland gevonden.

VII.

Het doel onzer wetgeving betreffende echtscheiding wordt door de bestaande bepalingen niet bereikt.

VIII.

Beter ware het ontbinding des huwelijks — behalve onmiddelijke echtscheiding wegens enkele zeer ernstige redenen — slechts toe te staan na scheiding van tafel en bed zonder binnen één jaar opvolgende verzoening en met de

bepaling, dat bij tweede aanvrage om echtscheiding, nadat reeds eens een verzoening heeft plaats gehad, het huwelijk terstond ontbonden zal worden.

IX.

In art. 784*b* v. h. Burg. Wtb. zijn onder grondrenten ook tienden begrepen.

X.

De verplichting tot boekhouden behoort niet tot alle kooplieden te worden uitgestrekt.

XI.

Wenschelijk ware het ernstig te streven naar een internationale regeling van een groot deel des handelsrechts.

XII.

Art. 83 der Grondwet geeft geen recht om van elk, die tot geen kerkgenootschap behoort, dat den eed verbiedt, te vorderen dat hij dien aflegge.

XIII.

De tegenwoordige samenstelling onzer strijdkrachten moest vervangen worden door oprichting van een klein, maar goedgeoefend leger van enkel vrijwilligers; en invoering van algemeene oefeningsplicht onder leiding van militaire officieren.

XIV.

Noch ons tegenwoordig kiesstelsel, noch algemeen stemrecht berusten op een juist begrip van den aard onzer Staten-Generaal als deel der staatsmacht.

XV.

Beter ware het, in plaats van onze tegenwoordige Eerste en Tweede Kamer twee lichamen te scheppen:

1°. een door capaciteiten gekozen wetgevende- en politieke vergadering, voor de wetgevende macht en tot verdere medewerking aan- en tot toezicht op alle noodzakelijke staatsverrichtingen;

2°. een door alle belastingbetalende burgers gekozen vergadering tot toezicht op de finantieele verrichtingen en met de bevoegdheid om — behalve de door het eerste lichaam noodzakelijk verklaarde uitgaven — tot al dezulken te besluiten, die niet tot de noodzakelijke bemoeienis van den staat behooren, maar, wanneer de meerderheid des volks daar voor is, zeer goed van den staat kunnen uitgaan.

XVI.

Het hedendaagsche strafrecht heeft zich nog niet geheel aan den invloed van privaatrechtelijke begrippen ontworsteld, om konsekwent voort te bouwen op één beginsel, dat nl. de maatschappij moet worden beveiligd.

XVII.

Wenschelijk ware naast levenslange gevangenisstraf slechts tijdelijke tot een veel kleiner maximum (b.v. 5 jaren) op te leggen en daarentegen eerste en verdere recidive en samenloop van misdrijven uitgebreider te regelen.

XVIII.

Ten onrechte meent men, dat het woord „eerbaarheid" in art. 41 van het Nieuwe Strafwetboek overbodig is.

